BIBLIOTECA

MARXIST-LENINISTĂ

LENIN

IMPERIALISMUL STADIUL CEL MAI ÎNALT AL CAPITALISMULUI

EDITURA PARTIDULUI MUNCITORESC ROMÂN

V. I. LENIN

V. I. LENIN

IMPERIALISMUL, STADIUL CEL MAI INALT AL CAPITALISMULUI

(EXPUNERE POPULARĂ)

EDIȚIA A II-a

1950

EDITURA PARTIDULUI MUNCITORESC ROMÂN

Prezenta traducere a fost întocmită în colectivul de redacție al Editurii Partidului Muncitoresc Român după originalul în limba rusă apărut în : V. I. Lenin, Opere alese în două volume, vol. I, ediția a 4-a, Editura de Stat pentru literatură politică, Moscova 1946.

PREFAȚĂ

Broșura pe care o prezint atenției cititorului a fost scrisă de mine în primăvara anului 1916, la Zürich. In condițiunile de lucru de acolo am resimțit, firește, o oarecare lipsă de literatură franceză și engleză și o foarte mare lipsă de literatură rusă. Am folosit, totuși, lucrarea engleză de căpetenie asupra imperialismului, cartea lui J. A. Hobson, cu toată atenția pe care, după convingerea mea, o merită această lucrare.

Broșura am scris-o ținând cont de cenzura țaristă. Deaceea nu numai că am fost nevoit să mă mărginesc cât mai strict la o analiză exclusiv teoretică, mai ales economică, dar a trebuit ca puținele observații necesare privitoare la politică să le formulez cu cea mai mare prudență, prin aluzii, în limbajul lui Esop, acel blestemat limbaj esopic la care țarismul silea pe toți revoluționarii să recurgă atunci când luau pana în mână ca să scrie o lucrare «legală».

E greu să recitești acum, în zilele de libertate, aceste pasaje din broșură care, în vederea cenzurii țariste, au fost deformate, înghesuite, strânse ca într'un clește de fier. Pentru a arăta că imperialismul este ajunul revoluției socialiste, că social-șovinismul (socialism în vorbe, șovinism în fapte) înseamnă trădarea deplină a socialismului, înseamnă trecerea definitivă de partea burgheziei, că această spargere a mișcării muncitorești este în legătură cu condițiunile obiective ale imperialismului etc., — pentru a arăta toate acestea, a trebuit să vorbesc o limbă «de rob», și deaceea sunt nevoit să trimit pe cititorii pe care îi interesează chestiunea la articolele mele apărute între anii 1914—1917 în străinătate și care vor fi în curând reeditate. Indeosebi face să

subliniez un pasaj din pag. 119—120[1], în care, pentru a lămuri cititorului, într'o formă adaptată cenzurii, cât de neruşinat mint capitaliştii şi social-şoviniştii trecuţi de partea lor (împotriva cărora luptă atât de inconsecvent Kautsky) în chestiunea anexiunilor, cât de neruşinat *acoperă* ei anexiunile capitaliştilor *lor*, am fost nevoit să dau ca pildă... Japonia! Cititorul atent va pune cu uşurinţă în locul Japoniei — Rusia, şi în locul Coreei — Finlanda, Polonia, Curlanda, Ucraina, Chiva, Buhara, Estonia şi alte regiuni care nu sunt populate de Velicoruşi.

Vreau să nădăjduesc că broşura mea va ajuta la priceperea chestiunii economice fundamentale, fără studiul căreia nu pot fi deloc înţelese şi apreciate nici războiul de azi, nici politica de azi, şi anume: chestiunea esenţei economice a imperialismului.

Autorul

Petrograd,
26 Aprilie 1917.

[1] Vezi volumul de faţă, pag. 122. — *Nota Red.*

PREFAŢĂ LA EDIŢIILE FRANCEZĂ ŞI GERMANĂ

I

Lucrarea de faţă, scrisă în 1916, cum am arătat în prefaţa la ediţia rusă, a fost redactată ţinându-se cont de cenzura ţaristă. Nu am posibilitatea, în momentul de faţă, să refac tot textul, refacere care, de altfel, nici nu ar fi raţională pentru atingerea ţelului urmărit, întrucât scopul principal al cărţii a fost şi rămâne: să arate, după datele generale ale indiscutabilei statistici burgheze şi după mărturiile învăţaţilor burghezi din toate ţările, care a fost *tabloul de ansamblu* al economiei capitaliste mondiale, în relaţiile ei internaţionale, la începutul veacului al XX-lea, în ajunul celui dintâi război imperialist mondial.

Intr'o oarecare măsură va fi chiar folositor pentru mulţi comunişti din ţările capitaliste înaintate să se convingă din pilda acestei broşuri, *legale din punctul de vedere al cenzurii ţariste*, de posibilitatea şi de necesitatea de a folosi chiar şi slabele rămăşiţe de legalitate care mai rămân comuniştilor, de pildă în America de azi sau în Franţa, după ultima arestare în massă a comuniştilor, pentru a lămuri cât de false sunt concepţiile social-pacifiste şi speranţele pe care şi le pun în «democraţia mondială». In această prefaţă încerc să dau cele mai necesare complectări la broşura de faţă, scrisă sub regimul cenzurii.

II

In această broşură s'a demonstrat că războiul din 1914—1918 a fost din amândouă părţile un război imperialist (adică un răz-

boi de cucerire, de jaf și de pradă), un război pentru împărțirea lumii, pentru împărțirea și reîmpărțirea coloniilor, a «sferelor de influență» ale capitalului financiar etc.

Căci dovada adevăratului caracter social, sau, mai exact: a adevăratului caracter de clasă al unui război, se găsește, bine înțeles, nu în istoria diplomatică a războiului, ci în analiza situației *obiective a claselor* conducătoare din *toate* statele beligerante. Pentru a zugrăvi această situație obiectivă, nu trebuesc luate pilde și date răzlețe (căci, dată fiind marea complexitate a fenomenelor vieții sociale, poți găsi întotdeauna oricâte pilde sau date răzlețe pentru confirmarea oricărei teze), ci trebue luată neapărat *totalitatea* datelor privitoare la *bazele* vieții economice a *tuturor* statelor beligerante și a *întregii* lumi.

Tocmai asemenea date generale care nu pot fi desmințite sunt reproduse de mine în tabloul *împărțirii lumii* din anii 1876 și 1914 (în § 6) și al împărțirii *drumurilor de fier* din întreaga lume din anii 1890 și 1913 (în § 7). Drumurile de fier sunt produsul celor mai însemnate ramuri ale industriei capitaliste — industria cărbunelui și a fierului; ele sunt rezultatul și indiciile cele mai vădite ale desvoltării comerțului mondial și ale civilizației burghezo-democratice. Cum sunt legate drumurile de fier cu marea industrie, cu monopolurile, cu sindicatele, cu cartelurile, cu trusturile, cu băncile, cu oligarhia financiară, se arată în capitolele precedente ale cărții. Repartizarea rețelei de căi ferate, inegalitatea acestei repartizări, inegalitatea desvoltării rețelei de căi ferate, toate acestea sunt rezultatele capitalismului contemporan, monopolist, considerat pe scară mondială. Și aceste rezultate arată că, *atâta timp cât* există proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, războaiele imperialiste pe o *asemenea* bază economică sunt absolut inevitabile.

Construirea de căi ferate pare să fie o întreprindere simplă, firească, democratică, culturală, civilizatoare: așa apare ea în ochii profesorilor burghezi, care sunt plătiți să zugrăvească în culori mai frumoase robia capitalistă, ca și în ochii filistinilor mic-burghezi. In realitate, firele capitaliste, care leagă cu mii de lanțuri aceste întreprinderi de proprietatea privată asupra mij-

loacelor de producție în general, au transformat construirea de căi ferate într'un instrument de asuprire a unui *miliard* de oameni (coloniile, plus semicoloniile), adică a mai mult de jumătate din populația pământului, reprezentând populația din țările dependente și pe robii salariați ai capitalului din țările «civilizate».

Proprietatea privată, întemeiată pe munca micului producător, libera concurență, democrația — toate aceste lozinci cu care capitaliștii și presa lor înșeală pe muncitori și pe țărani au rămas cu mult în urmă. Capitalismul s'a prefăcut într'un sistem mondial de asuprire colonială și de înnăbușire financiară a uriașei majorități a populației pământului de către un pumn de țări «înaintate». Și această «pradă» este împărțită între 2—3 jefuitori, stăpânitori ai lumii, înarmați până'n dinți (America, Anglia, Japonia), care atrag întreg globul în războiul *lor* pentru împărțirea prăzii *lor*.

III

Pacea dela Brest-Litovsc[1], dictată de Germania monarhistă, și apoi pacea dela Versailles, cu mult mai sălbatică și mai mârșavă, dictată de republicile «democratice» America și Franța, precum și de «libera» Anglie, au făcut omenirii serviciul cel mai folositor, demascând atât pe scribii vânduți imperialismului, cât și pe micii burghezi reacționari — oricât s'ar numi ei pacifiști și socialiști — care proslăveau «wilsonismul» și încercau să dovedească posibilitatea păcii și a reformelor sub imperialism.

Zecile de milioane de morți și de schilozi pe care i-a lăsat în urma lui războiul, un război care a fost dus pentru a se ști căreia din cele două grupe de bandiți financiari — cea engleză sau cea germană — trebue să-i revină o parte mai mare din pradă, și

---

[1] ***Pacea dela Brest-Litovsc*** — Pacea de jaf impusă în 1918 de către Germania imperialistă și aliații ei, Austro-Ungaria, Turcia și Bulgaria, tinerei Rusii Sovietice, neconsolidată încă; a fost anulată de către guvernul sovietic în anul 1918, după revoluția din Noembrie din Germania. — *Nota Red.*

apoi cele două «tratate de pace», deschid cu o repeziciune necunoscută până acum ochii a milioane și zeci de milioane de oameni asupriți, striviți, înșelați, prostiți de burghezie. Astfel, ca urmare a ruinei mondiale pricinuite de război, crește criza revoluționară mondială, care, prin oricât de lungi și de grele peripeții ar trece, nu se poate termina altfel decât cu revoluția proletară și victoria ei.

Manifestul dela Basel al Internaționalei a II-a, care s'a pronunțat în anul 1912 nu asupra războiului in general (sunt fel de fel de războaie, sunt și războaie revoluționare), ci anume asupra războiului care avea să izbucnească în 1914, — acest manifest a rămas ca un monument care demască tot falimentul rușinos, toată renegarea eroilor Internaționalei a II-a.

Retipăresc deaceea acest manifest ca adaus la ediția de față și atrag stăruitor atenția cititorilor asupra faptului că eroii Internaționalei a II-a ocolesc cu aceeași grijă pasajele din acest manifest unde se vorbește precis, lămurit, de-a-dreptul despre legătura tocmai dintre acest război iminent și revoluția proletară, cu aceeași grijă cu care hoțul ocolește locul unde a săvârșit un furt.

IV

În broșura de față se dă atenție deosebită criticii «kautskismului», curent ideologic internațional care este reprezentat în toate țările lumii de «teoreticienii cei mai de vază», de conducătorii Internaționalei a II-a (în Austria de Otto Bauer & Co., în Anglia de Ramsay MacDonald și alții, în Franța de Albert Thomas etc. etc.) și de o mulțime de socialiști, reformiști, pacifiști, democrați burghezi și popi.

Acest curent ideologic este, pe de o parte, produsul descompunerii, al putrezirii Internaționalei a II-a, iar pe de altă parte rodul de neînlăturat al ideologiei micii burghezii, pe care întregul ei fel de viață o face sclava prejudecăților burgheze și democratice.

La Kautsky și la cei de teapa lui asemenea idei înseamnă renunțarea totală tocmai la bazele revoluționare ale marxismului, pe care acest scriitor le-a apărat timp de zeci de ani, în special, între altele, în lupta împotriva oportunismului socialist (al lui Bernstein, Millerand, Hyndman, Gompers etc.). Deaceea nu este o întâmplare că în toată lumea «kautskiștii» s'au unit acum, în practică și în politică, cu oportuniștii extremiști (prin Internaționala a II-a, sau galbenă) și cu guvernele burgheze (prin guvernele burgheze de coaliție la care participă socialiștii).

Mișcarea revoluționară proletară în general și cea comunistă în special, care e în creștere în lumea întreagă, nu se poate lipsi de analizarea și demascarea greșelilor teoretice ale «kautskismului». Aceasta este cu atât mai necesar, cu cât pacifismul și «democratismul» în general — care nu pretind de fel a fi marxism, dar care, la fel ca și Kautsky & Co., disimulează adâncimea contradicțiilor imperialismului și inerența crizei revoluționare produse de el — sunt încă foarte mult răspândite în toată lumea. Și lupta împotriva acestor curente este obligatorie pentru partidul proletariatului, partid care trebue să recucerească dela burghezie pe micii patroni înșelați de ea și pe milioanele de oameni ai muncii, puși în condiții de trai mai mult sau mai puțin mic-burgheze.

V

Este necesar să spun câteva cuvinte despre capitolul VIII «Parazitismul și putrezirea capitalismului». Cum am arătat deja în textul cărții, Hilferding, fostul «marxist», astăzi tovarăș de idei al lui Kautsky și unul din reprezentanții de căpetenie ai politicii burgheze, reformiste în «Partidul social-democrat independent al Germaniei», a făcut în această chestiune un pas înapoi față de pacifistul și reformistul *declarat*, englezul Hobson. Scindarea pe scară internațională a întregii mișcări muncitorești a ieșit acum cu totul la iveală (Internaționala a II-a și a III-a). Deasemenea au ieșit la iveală lupta armată și războiul civil dintre cele două curente: în Rusia, menșevicii și «socialiștii-revoluțio-

nari» sprijină pe Colceac și Denichin împotriva bolșevicilor; in Germania, indivizi de felul lui Scheidemann, Noske & Co. merg impreună cu burghezia împotriva spartakiștilor [1]; acelaş lucru in Finlanda, Polonia, Ungaria etc. Care este deci baza economică a acestui fenomen istoric de importanță mondială?

Această bază stă tocmai în parazitismul și putrezirea capitalismului, care sunt proprii celui mai înalt stadiu istoric al lui, adică al imperialismului. După cum se demonstrează în broșura de față, capitalismul a scos la iveală *un pumn* de state (având mai puțin de o zecime, iar după socoteala cea mai «generoasă» și mai exagerată, mai puțin de o cincime din populația pământului) deosebit de bogate și de puternice care jefuesc lumea întreagă prin simpla «tăiere de cupoane». Exportul de capital dă un venit de 8—10 miliarde de franci anual, după prețurile și după statistica burgheză dinaintea războiului. Astăzi, fără îndoială, venitul acesta e cu mult mai mare.

Se înțelege că, mulțumită unui astfel de *supraprofit* imens (căci el se obține peste profitul pe care capitaliștii îl storc dela muncitorii «propriei» lor țări), *pot fi corupți* leaderii muncitorilor și vârfurile aristocrației muncitorești. Și, într'adevăr, ele sunt corupte de capitaliștii țărilor «înaintate», în mii de feluri, directe și indirecte, fățișe și mascate.

Această pătură de muncitori burghezіți sau de «aristocrație muncitorească», cu desăvârșire mic-burghezi prin felul lor de viață, prin proporțiile câștigului lor, prin întreaga lor concepție despre lume, formează sprijinul principal al Internaționalei a II-a, iar în zilele noastre principalul *sprijin social* (nu militar) *al burgheziei*. Căci ei sunt adevărați *agenți ai burgheziei în sânul mișcării muncitorești*, vătafi muncitori ai clasei capitaliste (labour lieutenants of the capitalist class), adevărați răspânditori ai reformismului și șovinismului. In războiul civil dintre proletariat și burghezie, ei vor sta inevitabil, și nu în număr mic, de partea burgheziei, de partea «versaillezilor» [1] împotriva «comunarzilor» [2].

Fără a pricepe rădăcinile economice ale acestui fenomen, fără a aprecia just însemnătatea lui politică și socială, nu se poate face nici un singur pas în domeniul rezolvării problemelor practice ale mișcării comuniste și ale revoluției sociale ce se apropie.

Imperialismul este ajunul revoluției sociale a proletariatului. Incepând cu 1917, acest lucru a fost confirmat pe scară mondială.

N. Lenin [3]

6 Iulie 1920.

---

[1] *Spartakiști* — aderenți ai grupării «Internaționala», care a apărut ca un curent aparte la începutul războiului mondial imperialist din 1914—1918, format din elementele revoluționare de stânga ale social-democrației germane. Conducătorii grupului Spartakus au fost Karl Liebknecht, Roza Luxemburg, Franz Mehring, Klara Zetkin și alții. Uniunea spartakistă (fosta grupare «Internaționala») a devenit sâmburele Partidului Comunist German. — *Nota Red.*

[1] *Versaillezi* — partizanii burgheziei franceze și ai guvernului ei, guvernul Thiers, care, în timpul Comunei din Paris din 1871, au fugit dela Paris la Versailles. Versaillezii au încheiat, pentru menținerea dominației lor de clasă, o pace rușinoasă cu armata prusacă de ocupație, care abia fusese dușmanul ei, doborînd cu ajutorul acesteia eroica Comună din Paris și înecând-o în sângele muncitorilor. — *Nota Red.*

[2] *Comunarzi* — cei care au luat parte la Comuna din Paris din 1871; ei au luptat cu eroism împotriva burgheziei, pentru puterea politică a proletariatului, împotriva armatei de ocupație prusacă, pentru o Franță liberă și independentă. — *Nota Red.*

[3] V. I. Lenin semna de multe ori N. Lenin. — *Nota Red.*

In ultimii 15—20 de ani, mai ales după războiul dintre Spania şi America (1898) [1] şi după cel anglo-bur (1899—1902) [2], literatura economică, precum şi cea politică a lumii vechi şi a celei noi, se opreşte din ce în ce mai des asupra noţiunii «imperialism», pentru caracterizarea epocii în care trăim. In 1902 a apărut la Londra şi la New-York lucrarea economistului englez J. A. Hobson: «Imperialismul». Autorul, care priveşte lucrurile din punctul de vedere al social-reformismului şi al pacifismului burghez — punct de vedere identic, în fond, cu poziţia de acum a fostului marxist K. Kautsky —, a descris foarte bine şi amănunţit particularităţile economice şi politice fundamentale ale imperialismului. In 1910 a apărut la Viena lucrarea marxistului austriac Rudolf Hilferding: «Capitalul financiar» (traducere rusă: Moscova 1912). Cu toată greşala autorului în chestiunea teoriei banilor şi o anumită înclinare înspre împăcarea marxismului cu oportunismul, această lucrare reprezintă o analiză teoretică de cea mai mare valoare a «fazei celei mai noi în desvoltarea capitalismului» — cum sună subtitlul lucrării lui Hilferding. In fond, ceeace s'a spus în anii din urmă despre imperialism — mai ales în numeroasele articole scrise pe această temă în reviste şi gazete, precum şi în diferite rezoluţii, de pildă în a-

---

[1] ***Războiul americano-spaniol din 1898*** — război imperialist al Statelor Unite ale Americii împotriva Spaniei ; se termină prin tratatul de pace dela Paris din 10 Decembrie 1898, prin care Spania pierde insulele Cuba, Guam, Porto-Rico şi Filipine. In afară de Cuba, toate aceste insule au devenit ulterior colonii ale Statelor Unite ale Americii. — *Nota Red.*

[2] ***Războiul Burilor din 1899-1902*** — război dus de Anglia împotriva republicilor sud-africane ale Burilor: Transvaal şi Orange. — *Nota Red.*

celea ale congreselor dela Chemnitz și Basel, care au avut loc în toamna anului 1912 — aproape că nu a depășit cercul ideilor expuse sau, mai bine zis, însumate de ambii autori pomeniți mai sus...

Vom încerca mai departe să expunem pe scurt, intr'o formă cât mai populară cu putință, legătura și relațiile reciproce dintre particularitățile economice *fundamentale* ale imperialismului. Asupra laturii neeconomice a chestiunii nu ne vom opri, oricât ar merita aceasta. Indexul bibliografic și alte adnotări, care pot să intereseze numai pe unii dintre cititori, se găsesc la sfârșitul broșurii.

I. CONCENTRAREA PRODUCȚIEI ȘI MONOPOLURILE

Creşterea uriașă a industriei și procesul uimitor de rapid al concentrării producției în intreprinderi din ce în ce mai mari formează una din cele mai caracteristice particularități ale capitalismului. Datele cele mai complecte și cele mai exacte asupra acestui proces le găsim în recensămintele industriale contemporane.

In Germania, de pildă, la fiecare mie de întreprinderi industriale erau: 3 întreprinderi mari, adică având peste 50 de muncitori salariați, in anul 1882—1883; 6 în anul 1895 și 9 în anul 1907. Din fiecare 100 de muncitori, acestor intreprinderi le revenea: 22, 30 și 37. Dar concentrarea producției e cu mult mai mare decât concentrarea muncitorilor, munca în întreprinderile mari fiind cu mult mai productivă. Aceasta o arată datele privitoare la mașinile cu aburi și motoarele electrice. Dacă luăm ceeace în Germania se numește industrie în înțelesul larg, adică cuprinzând aici și comerțul și căile de comunicație etc., atunci căpătăm următorul tablou: Numărul întreprinderilor mari este de 30.588, dintr'un total de 3.265.623, adică abia 0,9%. Numărul muncitorilor ocupați în ele este de 5.700.000, dintr'un total de 14.400.000, adică 39,4%; instalațiile cu aburi au 6.600.000 cai putere, dintr'un total de 8.800.000, adică 75,3%; motoarele electrice au 1.200.000 kw., dintr'un total de 1.500.000, adică 77,2%.

Mai puțin de o sutime din numărul întreprinderilor are *mai mult* de 3/4 din cantitatea totală a forței instalațiilor cu aburi și

electricitate! La 2.970.000 de întreprinderi mici (având până la 5 lucrători salariaţi), care alcătuesc 91% din totalul întreprinderilor, revine abia 7% din forţa instalaţiilor cu aburi şi electricitate! Câteva zeci de mii de întreprinderi mari reprezintă totul; milioane de întreprinderi mici nu reprezintă nimic.

In anul 1907 erau în Germania 586 întreprinderi cu 1.000 şi peste 1.000 lucrători. Ele aveau aproape *a zecea* parte (1.380.000) din numărul total al muncitorilor şi *aproape a treia* parte (32%) din cantitatea totală a forţei instalaţiilor cu aburi şi electricitate[1]. Capitalul bănesc şi băncile fac, cum vom vedea, ca precumpănirea acestor câteva întreprinderi mari să fie şi mai sdrobitoare, şi aceasta în înţelesul cel mai exact al cuvântului, adică milioane de «patroni» mici, mijlocii şi o parte chiar dintre cei mari sunt de fapt cu totul subjugaţi de câteva sute de financiari milionari.

Intr'o altă ţară înaintată a capitalismului modern, în Statele Unite ale Americii de Nord, creşterea concentrării producţiei e şi mai mare. Aici statistica are în vedere industria în înţelesul strâmt al cuvântului şi grupează întreprinderile după mărimea valorii produsului lor anual. In 1904 erau 1.900 întreprinderi din cele mai mari (dintr'un total de 216.180 întreprinderi, adică 0,9%) cu o producţie de câte 1 milion dolari şi chiar mai mult; ele aveau 1.400.000 muncitori (din 5.500.000, adică 25,6%), şi o producţie anuală de 5,6 miliarde (din 14,8 miliarde, adică 38%). După 5 ani, în 1909, cifrele respective erau: 3.060 întreprinderi (din 268.491, adică 1,1%) cu 2.000.000 de muncitori (din 6.600.000, adică 30,5%) şi cu o producţie de 9 miliarde (din 20,7 miliarde, adică 43,8%)[2].

Aproape jumătate din producţia tuturor întreprinderilor ţării se găseşte în mâna *unei sutimi* din numărul lor total! Şi aceste trei mii de întreprinderi uriaşe cuprind 268 ramuri de industrie. De aici se vede limpede că concentrarea, la o anumită treap-

---

[1] După Annalen des deutschen Reiches [Analele imperiului german], 1911, Zahn.

[2] Statistical Abstract of the United States [Buletinul Statistic al Statelor Unite], 1912, pag. 202.

tă a desvoltării ei, duce dela sine, se poate spune, de-a-dreptul la monopol. Căci câtorva zeci de întreprinderi uriaşe le e uşor să ajungă la înţelegere; pe de altă parte, tocmai datorită marilor proporţii ale întreprinderilor se îngreuiază concurenţa şi ia naştere tendinţa spre monopol. Această prefacere a concurenţei în monopol este unul din fenomenele cele mai importante — dacă nu cel mai important — în economia capitalismului modern şi deaceea trebue neapărat să ne oprim asupra lui mai amănunţit. Dar mai întâi de toate să înlăturăm o eventuală neînţelegere.

Statistica americană spune: 3.000 de întreprinderi uriaşe în 250 de ramuri de industrie. Ca şi cum ar fi în total câte 12 întreprinderi din cele mai mari în fiecare ramură.

Dar nu este aşa. Nu în fiecare ramură de industrie există întreprinderi mari; pe de altă parte, o particularitate extrem de importantă a capitalismului, ajuns pe treapta cea mai înaltă a desvoltării sale, este aşa numita *combinare*, adică unirea într'o singură întreprindere a diferitelor ramuri de industrie, care ori înfăţişează etape succesive ale prelucrării materiei prime (de pildă, topirea fontei din minereu, prefacerea fontei în oţel şi, poate, fabricarea din oţel a unor produse finite), ori joacă una faţă de alta un rol ajutător (de pildă, prelucrarea deşeurilor sau a produselor auxiliare, producţia materialului pentru ambalaj etc.).

«Combinarea» — scrie Hilferding — «nivelează deosebirile de conjunctură şi asigură astfel întreprinderii combinate o mai mare stabilitate a ratei profitului. In al doilea rând, combinarea duce la înlăturarea comerţului. In al treilea rând, ea face cu putinţă perfecţionările tehnice şi, prin aceasta, dobândirea unui profit suplimentar faţă de întreprinderea „curată" (adică necombinată). In al patrulea rând, ea întăreşte poziţia întreprinderii combinate faţă de cea „curată", în lupta de concurenţă din timpul unei puternice depresiuni (stagnare în afaceri, criză), când scăderea preţurilor materiei prime rămâne în urmă faţă de scăderea preţurilor la obiectele fabricate.»[1]

Economistul burghez german Heymann, care a consacrat

---

[1] «Capitalul financiar», trad. rusă, pag. 286—287.

o lucrare specială descrierii întreprinderilor «mixte», adică combinate, din industria germană a fierului, spune: «Intreprinderile curate pier, strivite între prețurile ridicate ale materialelor și prețurile joase ale fabricatelor». Rezultă următorul tablou: «Au rămas, pe de o parte, marile societăți pentru extracția cărbunelui, cu o extracție de câteva milioane de tone de cărbuni, societăți puternic organizate în sindicatul lor carbonifer, iar pe de altă parte, strâns legate de acestea, marile turnătorii de oțel cu sindicatul lor. Aceste întreprinderi uriașe, care dau o producție anuală de 400.000 de tone de oțel (o tonă = 60 puduri), extrag cantități enorme de minereuri și de cărbuni, produc obiecte fabricate din oțel și au 10.000 de muncitori încazarmați în coloniile uzinelor, având uneori propriile lor căi ferate și porturi, aceste întreprinderi uriașe sunt reprezentante tipice ale industriei siderurgice germane. Și concentrarea pășește tot mai departe. Fiecare întreprindere devine din ce în ce mai mare; din ce în ce mai multe întreprinderi din aceeași ramură sau din ramuri de industrie deosebite se contopesc în întreprinderi uriașe care sunt sprijinite și conduse de o jumătate de duzină de mari bănci berlineze. In ceeace privește industria minieră germană, justețea teoriei lui Karl Marx asupra concentrării este dovedită întocmai; ce e drept, aceasta se referă la o țară în care industria este protejată de taxe vamale și de tarife de transport. Industria minieră din Germania este coaptă pentru expropriere.» [1]

Aceasta este concluzia la care a trebuit să ajungă un economist burghez, conștiincios prin excepție. Trebue notat că el socotește oarecum Germania ca un caz aparte, dată fiind protejarea industriei ei prin taxe vamale protecționiste ridicate. Dar această împrejurare n'a putut decât să grăbească concentrarea și formarea uniunilor monopoliste ale întreprinzătorilor, a cartelurilor, a sindicatelor etc. Este extrem de important că în țara liberului schimb, în Anglia, concentrarea duce *deasemenea* la mono-

[1] Hans Gideon Heymann: «Die gemischten Werke im deutschen Grosseisengewerbe» [«Intreprinderile mixte din marea industrie siderurgică germană»], Stuttgart 1904 (pag. 256 și 278).

pol, deși ceva mai târziu și, poate, în altă formă. Iată ce scrie profesorul Hermann Levy, în studiul său special despre «Monopoluri, carteluri și trusturi», pe baza datelor asupra desvoltării economice a Marii Britanii:

«In Marea Britanie, tocmai proporțiile mari ale întreprinderilor și nivelul lor tehnic ridicat poartă în ele tendința monopolistă. Pe de o parte, concentrarea a avut drept rezultat necesitatea învestirii de mari capitaluri în întreprinderi; deaceea noile întreprinderi trebue să facă față unor cerințe din ce în ce mai mari în ce privește capitalul necesar, ceeace îngreuiază constituirea lor. Pe de altă parte (și acest punct îl socotim mai important), orice întreprindere nouă care vrea să țină pas cu întreprinderile uriașe ce au luat ființă pe baza procesului de concentrare, trebue să producă un surplus atât de mare de produse, încât desfacerea lor rentabilă n'ar fi posibilă decât în cazul unei creșteri neobișnuite a cererii; în caz contrar, acest surplus de produse va provoca scăderea prețurilor până la un nivel nerentabil atât pentru noua uzină cât și pentru uniunile monopoliste.» Spre deosebire de alte țări în care taxele vamale protecționiste înlesnesc cartelarea, în Anglia uniunile monopoliste ale proprietarilor de întreprinderi, cartelurile și trusturile apar mai mult atunci când întreprinderile concurente importante reprezintă un număr restrâns, redus la «vreo două duzini de întreprinderi». «Aici înrâurirea procesului de concentrare asupra organizării monopoliste a marii industrii apare limpede cum e cristalul.» [1]

Acum o jumătate de veac, când Marx și-a scris «Capitalul», libera concurență părea majorității covârșitoare a economiștilor o «lege a naturii». Știința oficială a încercat să ucidă, prin complotul tăcerii, opera lui Marx, care dovedise, prin analiza teoretică și istorică a capitalismului, că libera concurență dă naștere concentrării producției, iar această concentrare duce, pe o anumită treaptă a desvoltării sale, la monopol. Acum monopolul a devenit fapt. Economiștii scriu munți întregi de cărți, descriind

[1] Hermann Levy: «Monopole, Kartelle und Trusts» [«Monopoluri, carteluri și trusturi»], Jena 1909, pag. 286, 290, 298.

unele manifestări ale monopolului şi continuând să declare în cor că «marxismul este desminţit». Dar faptele sunt îndărătnice, cum spune un proverb englez, şi de ele trebue, vrând nevrând, să ţinem seamă. Faptele arată că deosebirile dintre diferitele ţări capitaliste, de pildă în legătură cu protecţionismul sau liberul schimb, determină numai deosebiri neesenţiale cu privire la forma monopolurilor sau momentul ivirii lor, pe când naşterea monopolurilor prin concentrarea producţiei, în general, constitue o lege generală şi fundamentală a stadiului actual al desvoltării capitalismului.

In ce priveşte Europa, se poate stabili destul de exact vremea înlocuirii *definitive* a vechiului capitalism prin cel nou: începutul veacului al XX-lea. Intr'una din cele mai noi lucrări de sinteză asupra istoriei «formării monopolurilor», citim:

«Se pot aduce din epoca dinainte de 1860 unele pilde de monopoluri capitaliste; se pot descoperi în ele germenii formelor care au ajuns astăzi atât de curente; dar pentru carteluri toate acestea sunt, fără îndoială, timpuri preistorice. Inceputul propriu zis al monopolurilor moderne datează cel mult de prin anii 1860—1870. Cea dintâi mare perioadă de desvoltare a monopolurilor începe cu presiunea internaţională asupra industriei din anii 1870—1880 şi se prelungeşte până la începutul ultimului deceniu al secolului trecut.» «Privind lucrurile pe scară europeană, libera concurenţă ajunge la punctul culminant al desvoltării ei între anii 1860 şi 1880. Anglia terminase atunci construirea organizării sale capitaliste de stil vechi. In Germania, această organizare porni la luptă hotărîtă împotriva meseriilor şi a industriei casnice şi începu să-şi creeze forme proprii de existenţă.»

«Marea prefacere începe cu crahul din 1873 sau, mai exact, cu depresiunea care i-a urmat, depresiune care — cu întreruperea abia simţită din anii 1880—1890 şi cu un avânt neobişnuit de viguros, dar de scurtă durată, din jurul anului 1899 — umple 22 ani din istoria economică a Europei.» «In cursul scurtei perioade de avânt dela 1889—1890, cartelurile au fost folosite într'o mare măsură pentru exploatarea conjuncturii. O politică nechibzuită făcea preţurile să crească mai repede şi mai mult decât ar

fi crescut fără carteluri; aproape toate cartelurile acestea pieriră fără glorie în „mormântul crahului". Au urmat apoi alţi cinci ani de afaceri proaste şi de preţuri scăzute, dar în industrie nu mai domnea starea de spirit dinainte. Depresiunea nu mai era socotită ca ceva dela sine înţeles, ci era privită numai ca o pauză în preajma unei noi conjuncturi favorabile.»

«Astfel începu a doua epocă a formării cartelurilor. In locul unui fenomen trecător, cartelurile devin una din temeliile întregii vieţi economice. Ele cuceresc o ramură industrială după alta şi în primul rând prelucrarea materiilor prime. Incă la începutul ultimului deceniu al veacului trecut, la organizarea sindicatului cocsului, după modelul căruia a fost înfiinţat apoi sindicatul cărbunelui, cartelurile şi-au elaborat o tehnică a cartelării, care de fapt n'a fost depăşită. Marele avânt economic dela sfârşitul veacului trecut şi criza din anii 1900—1903 se desfăşoară pentru întâia oară — cel puţin în industria minieră şi a fierului — în întregime sub semnul cartelării. Şi de unde pe atunci acest fenomen părea încă ceva nou, pentru conştiinţa obştească a ajuns acum dela sine înţeles adevărul că mari sectoare din viaţa economică sunt, de regulă generală, sustrase sferei liberei concurenţe.»[1]

Aşa dar, iată cum se prezintă, în linii generale, istoria monopolurilor: 1. Perioada dintre 1860-1880 — punctul culminant al desvoltării liberei concurenţe. Monopolurile nu sunt decât germeni abia vizibili. 2. După criza din 1873 urmează o perioadă îndelungată de desvoltare a cartelurilor, dar ele sunt încă excepţii, nu sunt durabile, sunt încă un fenomen trecător. 3. Avântul dela sfârşitul veacului al XIX-lea şi criza din anii 1900—1903: carte-

---

[1] Th. Vogelstein: «Die finanzielle Organisation der kapitalistischen Industrie und die Monopolbildungen» [«Organizarea financiară a industriei capitaliste şi formarea monopolurilor»] în «Grundriss der Sozialökonomik» [«Bazele economiei sociale»], secţiunea a VI-a, Tübingen 1914. Vezi de acelaş autor: «Organisationsformen der Eisenindustrie und Textilindustrie in England und Amerika» [«Formele organizatorice ale industriei fierului şi ale celei textile din Anglia şi America»], vol. I, Leipzig 1910.

lurile devin una din temeliile întregii vieţi economice. Capitalismul s'a transformat în imperialism.

Cartelurile se înţeleg între ele asupra condiţiunilor de vânzare, asupra termenelor de plată etc. Ele îşi împart pieţele de desfacere. Ele hotărăsc cantitatea mărfurilor ce trebuesc produse. Ele stabilesc preţurile, împart între diferitele întreprinderi profiturile etc.

Numărul cartelurilor din Germania era apreciat cam la 250 în 1896 şi la 385 în 1905, înglobând în ele aproape 12.000 de întreprinderi [1]. Dar este unanim recunoscut că aceste cifre sunt mai mici decât în realitate. Din datele statisticii industriale germane din 1907, citate mai sus, se vede că chiar aceste 12.000 de întreprinderi, din cele mai mari, concentrează desigur mai mult de jumătate din cantitatea totală a energiei maşinilor cu aburi şi motoarelor electrice. In Statele Unite ale Americii de Nord numărul trusturilor era evaluat în 1900 la 185, în 1907 la 250. Statistica americană împarte toate întreprinderile industriale după cum aparţin unor proprietari individuali, firmelor sau corporaţiilor. In 1904 acestora din urmă le aparţineau 23,6%, iar în 1909 25,9%, adică mai mult de un sfert din numărul total al întreprinderilor. In aceste întreprinderi erau ocupaţi în 1904 70,6% din numărul total al muncitorilor, iar în 1909 75,6%, adică trei sferturi din numărul lor total; valoarea producţiei lor era de 10,9 şi 16,3 miliarde dolari, adică 73,7% şi 79% din suma totală.

Cartelurile şi trusturile concentrează deseori în mâinile lor şapte, opt zecimi din totalul producţiei unei anumite ramuri de industrie. Sindicatul cărbunelui din Renania-Westfalia concentra la înfiinţarea sa, în 1893, 86,7% din totalul producţiei de cărbuni

[1] Dr. Riesser: «Die deutschen Grossbanken und ihre Konzentration im Zusammenhange mit der Entwicklung der Gesamtwirtschaft in Deutschland» [«Băncile germane mari şi concentrarea lor în legătură cu desvoltarea întregii economii naţionale a Germaniei»], ed. a 4-a, 1912, pag. 149. Robert Liefmann: «Kartelle und Trusts und die Weiterbildung der volkswirtschaftlichen Organisation» [«Cartelurile, trusturile şi desvoltarea organizaţiei economiei naţionale»], ed. a 2-a, 1910, pag. 25.

din regiune, iar în 1910 ajunsese la 95,4% [1]. Monopolul creat în felul acesta asigură venituri imense şi duce la formarea unităţilor tehnice de producţie, de proporţii uriaşe. Faimosul trust al petrolului din Statele Unite (Standard Oil Company) a fost înfiinţat în 1900. «Capitalul lui era de 150 milioane dolari. Fuseseră emise acţiuni obişnuite, în valoare de 100 milioane, şi acţiuni privilegiate, în valoare de 106 milioane. Ultimele au dat, în anii 1900—1907, următoarele dividende: 48, 48, 45, 44, 36, 40, 40, 40%, în total 367 milioane dolari. Din 1882 până în 1907 profitul net a fost de 889 milioane dolari; din aceştia, 606 milioane au fost plătite ca dividende, iar restul trecut la capitalul de rezervă.» [2] «In toate întreprinderile trustului oţelului (United States Steel Corporation) erau ocupaţi în 1907 nu mai puţin de 210.180 muncitori şi funcţionari. Intreprinderea cea mai mare a industriei miniere germane, Societatea minieră Gelsenkirchener (Gelsenkirchener Bergwerksgesellschaft), avea în anul 1908 46.048 muncitori şi funcţionari.» [3] Incă din 1902 trustul oţelului dădea o producţie de 9 milioane tone oţel [4]. Producţia lui de oţel constituia, în 1901, 66,3%, iar în 1908 56,1% din producţia globală de oţel a Statelor Unite [5]; extracţia lui de minereu alcătuia, în aceiaşi ani, 43,9% şi 46,3%.

Raportul comisiei guvernamentale americane asupra trustu-

[1] Dr. Fritz Kestner: «Der Organisationszwang. Eine Untersuchung über die Kämpfe zwischen Kartellen und Aussenseiter» [«Constrângere la organizare. Cercetări asupra luptei dintre carteluri şi cei rămaşi în afara lor»], Berlin 1912, pag. 11.

[2] R. Liefmann: «Beteiligungs-und Finanzierungsgesellschaften. Eine Studie über den modernen Kapitalismus und das Effektenwesen» [«Societăţi de participare şi finanţare. Studiu asupra capitalismului modern şi a operaţiunilor cu efecte»], ed. întâia, Jena 1909, pag. 212.

[3] Ibid., pag. 218.

[4] Dr. S. Tschierschky: «Kartell und Trust» [«Cartel şi trust»]. Göttingen 1903, pag. 13.

[5] Th. Vogelstein: «Organisationsformen» [«Forme organizatorice»], pag. 275.

rilor spune: «Superioritatea lor față de concurenți se întemeiază pe proporțiile mari ale întreprinderilor lor și pe superioritatea tehnicii lor. Trustul tutunului a făcut, dela înființarea lui, toate eforturile pentru a înlocui pe o scară întinsă munca manuală prin mașini. El a cumpărat în acest scop toate patentele care aveau o cât de slabă legătură cu prelucrarea tutunului, cheltuind pentru aceasta sume imense. Multe patente se dovediră, dela început, improprii și au trebuit să fie perfecționate de inginerii trustului. La sfârșitul anului 1906 fură create două societăți filiale, al căror unic scop era cumpărarea de patente. In acelaș scop, trustul își întemeie turnătorii proprii, fabrici proprii de mașini și ateliere proprii de reparații. Una din aceste întreprinderi, în Brooklyn, are în medie 300 muncitori; aci se experimentează și se perfecționează invențiile pentru fabricarea țigărilor, a țigaretelor de foi și a tutunului de prizat, a foilor de cositor pentru împachetare, a cutiilor etc.; tot aci se perfecționează invențiile.» [1] «Și alte trusturi țin în slujbă așa ziși developping engineers (ingineri pentru desvoltarea tehnicii), a căror sarcină este să inventeze noi metode de producție și să experimenteze perfecționările tehnice. Trustul oțelului dă premii mari inginerilor și lucrătorilor lui, pentru invenții care pot să ridice nivelul tehnicii sau să micșoreze cheltuielile de producție.» [2]

In acelaș mod este organizată munca perfecționărilor tehnice și în marea industrie germană, de pildă în cea chimică, industrie care s'a desvoltat în proporții gigantice în ultimele decenii. Procesul concentrării producției a creat în această industrie, încă din 1908, două «grupe» principale, care și ele se apropiau, în felul lor, de monopol. La început aceste grupe au fost «uniuni duble» ale celor două perechi de fabrici, dintre cele mai

[1] Report of the Commission of Corporations on the Tobacco industry [«Raportul Comisiei asupra chestiunii uniunilor din industria tutunului»], Washington 1909, pag. 266 — citat din cartea «Dr. Paul Tafel : „Die nordamerikanischen Trusts und ihre Wirkungen auf den Fortschritt der Technik" [„Trusturile nord-americane și influența lor asupra progresului tehnicii"], Stuttgart 1913», pag. 48.

[2] Ibid., pag. 49.

mari, fiecare cu un capital de 20-21 milioane mărci: pe de o parte, fabrica fostă Meister, fabrica din Höchst și Casella din Frankfurt pe Main; pe de altă parte, fabrica de anilină și sodă din Ludwigshafen și fabrica fostă Bayer din Elberfeld. Apoi în 1905 o grupă, iar în 1908 cealaltă, încheiară, fiecare din ele, o convenție cu câte încă o mare fabrică. Ca rezultat, luară naștere două «uniuni triple», cu un capital de 40-50 milioane mărci fiecare, și între aceste «uniuni» s'a și realizat o «apropiere», «convenții» cu privire la prețuri etc.[1].

Concurența se transformă în monopol. Rezultă un progres uriaș al socializării producției. Indeosebi se socializează atât procesul invențiilor cât și cel al perfecționărilor tehnice.

Aceasta nu mai este deloc vechea concurență liberă a patronilor răzleți, care nu știu nimic unul de altul și care produc în vederea desfacerii pe o piață necunoscută. Concentrarea a ajuns atât de departe, încât se poate face calculul aproximativ al tuturor izvoarelor de materii prime (de pildă, al zăcămintelor de minereuri de fier) într'o țară anumită, ba chiar, cum vom vedea, într'un șir întreg de țări sau în toată lumea. Și nu numai că se face un asemenea calcul, dar toate aceste izvoare sunt acaparate de către uniuni monopoliste uriașe. Se face calculul aproximativ al capacității de absorbire a pieței, pe care aceste uniuni o «împart» între ele, conform înțelegerii încheiate. Se monopolizează forța de muncă calificată, se angajează cei mai buni ingineri, se acaparează căile și mijloacele de comunicație, căile ferate din America, societățile de navigație din Europa și din America. Capitalismul duce, în stadiul său imperialist, de-a-dreptul la socializarea integrală a producției; el atrage, ca să spunem așa, pe capitaliști, împotriva voinței și conștiinței lor, într'un fel de nouă orânduire socială, care este o trecere dela libertatea deplină a concurenței la socializarea deplină.

Producția devine socială, dar modul de însușire rămâne pri-

[1] Riesser, op. cit., pag. 547 și urm., ed. a 3-a. Ziarele anunță (Iunie 1916) formarea unui nou trust uriaș, care unește industria chimică din Germania.

vat. Mijloacele sociale de producţie rămân proprietatea privată a unui mic număr de persoane. Cadrul general al concurenţei libere, formal recunoscute, rămâne, iar asuprirea exercitată de câţiva monopolişti asupra restului populaţiei devine de o sută de ori mai grea, mai simţită, mai insuportabilă.

Economistul german Kestner consacră o lucrare specială «luptei cartelurilor împotriva celor dinafara lor», adică împotriva proprietarilor de întreprinderi care nu intră în cartel. El intitulează lucrarea aceasta: «Constrângere la organizare», deşi ar fi trebuit să se vorbească, fără îndoială, pentru a nu prezenta capitalismul mai frumos decât este, despre constrângerea de a se supune uniunilor monopoliştilor. Este instructiv să aruncăm numai o privire fie şi asupra şirului întreg de mijloace ale luptei actuale, moderne şi civilizate pentru «organizare», la care recurg uniunile monopoliştilor: 1. lipsirea întreprinderilor necartelate de materii prime («...unul din cele mai importante procedee de constrângere pentru a determina intrarea în cartel»); 2. lipsirea lor de braţe de muncă prin sistemul «alianţelor» (adică înţelegerea capitaliştilor cu sindicatele muncitoreşti pentru ca membrii acestora să accepte lucrul numai în întreprinderile cartelate); 3. privarea lor de mijloace de transport; 4. eliminarea lor de pe pieţele de desfacere; 5. înţelegerea cu cumpărătorul pentru ca acesta să aibă relaţii comerciale numai cu cartelurile; 6. micşorarea sistematică a preţurilor (pentru ruinarea «celor dinafara cartelurilor», adică a întreprinderilor care nu se supun monopoliştilor; se cheltuesc milioane pentru ca, un timp anumit, să se vândă sub preţul de cost: în industria benzinei au fost cazuri când preţurile au fost scăzute dela 40 la 22 mărci, adică aproape la jumătate!); 7. lipsirea de credit a întreprinderilor necartelate; 8. aplicarea boicotului.

Nu mai avem în faţa noastră lupta de concurenţă dintre întreprinderile mici şi mari, dintre cele înapoiate şi cele înaintate din punct de vedere tehnic. Avem în faţa noastră gâtuirea de către monopolişti a acelora care nu se supun monopolului, jugului şi samavolniciei lui. Iată cum se răsfrânge acest proces în conştiinţa economistului burghez:

«Chiar în sfera activităţii pur economice» — scrie Kestner — «are loc o anumită deplasare dela activitatea comercială, în sensul celor de mai înainte, la cea organizatorică, speculativă. Cel mai mult prosperă nu negustorul, care înţelege mai bine, pe temeiul experienţei lui tehnice şi comerciale, nevoile cumpărătorului, care ştie să găsească şi „să trezească" o cerere latentă, ci geniul (?!) speculativ, care ştie să socotească dinainte sau chiar numai să simtă dinainte desvoltarea organizatorică, posibilitatea legăturilor dintre diferitele întreprinderi şi bănci...»

Tradus într'o limbă omenească aceasta inseamnă: desvoltarea capitalismului a ajuns până la punctul la care, cu toate că producţia de mărfuri «domneşte» ca şi înainte şi este socotită ca bază a întregii economii, de fapt însă ea este deja subminată şi profiturile principale sunt încasate de «geniile» manoperelor financiare. La baza acestor manopere şi escrocherii stă socializarea producţiei, dar progresul uriaş al omenirii, care a ajuns la această socializare, este în folosul... speculanţilor. Vom vedea mai jos cum «pe această bază» critica mic-burgheză reacţionară a imperialismului capitalist visează la întoarcerea *înapoi* spre concurenţa «liberă», «paşnică» şi «cinstită».

«O ridicare îndelungată a preţurilor ca rezultat al formării cartelurilor» — spune Kestner — «a fost observată până acum numai la cele mai importante mijloace de producţie, mai ales la cărbune, fier, potasiu, şi dimpotrivă niciodată la fabricate. Ridicarea rentabilităţii, legată de aceasta, se mărginea deasemenea la industria producătoare a mijloacelor de producţie. Această constatare mai trebue completată prin aceea că industria de transformare a materiilor prime (iar nu a semifabricatelor) nu numai că obţine avantaje sub formă de profituri mari de pe urma formării cartelurilor în dauna industriei de prelucrare a semifabricatelor, dar cea dintâi a câştigat asupra celei din urmă şi o anumită *situaţie dominantă,* necunoscută în vremea liberei concurenţe.» [1]

---

[1] Kestner, op. cit., pag. 254.

Cuvintele subliniate de noi pun în lumină fondul chestiunii, fond pe care economiştii burghezi îl recunosc în silă şi atât de rar, pe care apărătorii de azi ai oportunismului, in frunte cu K. Kautsky, se silesc cu atâta zel să-l ocolească şi de care încearcă să se descotorosească. Raporturile de dominaţie şi violenţa legată de ele — iată ce e tipic pentru «cea mai nouă fază de desvoltare a capitalismului», iată ce trebue, în mod inevitabil, să rezulte — şi a şi rezultat — din formarea monopolurilor economice atotputernice.

Să mai dăm o pildă a stăpânirii cartelurilor. Acolo unde pot fi acaparate toate izvoarele de materii prime sau cele mai importante dintre ele, apariţia cartelurilor şi formarea monopolurilor este deosebit de uşoară. Dar ar fi o greşală să credem că monopolurile nu apar şi în alte ramuri de industrie, unde acapararea izvoarelor de materii prime este cu neputinţă. In industria cimentului, materia primă se găseşte pretutindeni. Dar şi această industrie este puternic cartelată în Germania. Fabricile s'au unit în sindicate regionale: cel din Germania de Sud, din Renania, Westfalia etc. Preţurile fixate sunt cele ale monopolurilor: 230—280 de mărci vagonul, când preţul de cost este 180 de mărci! Intreprinderile dau un dividend de 12—16%, dar aici nu trebue să se uite că «geniile» speculei moderne ştiu să facă să intre în buzunarele lor profituri mari, în afară de acelea care se împart ca dividend. Pentru a înlătura concurenţa într'o industrie atât de rentabilă, monopoliştii se dedau chiar şi la trucuri: astfel, se răspândesc svonuri false despre situaţia rea a industriei, se tipăresc anunţuri anonime în gazete: «Capitalişti! feriţi-vă să plasaţi capitaluri în industria cimentului!». In sfârşit, ei cumpără intreprinderile «dinafara cartelurilor» (adică ale acelora care nu fac parte din sindicate). Se plăteşte o sumă de 60—80—150 de mii de mărci drept «filodormă»[1]. Monopolul îşi face drum pretutindeni şi prin toate mijloacele, începând cu «modesta» plată a filodormei şi sfârşind cu «aplicarea» americană a dinamitei împotriva concurentului.

[1] «Zement» [«Cimentul»], de L. Eschwege, în «Die Bank» [«Banca»], 1909 I, pag. 115 şi urm.

Inlăturarea crizelor de către carteluri este un basm al economiştilor burghezi, care caută să înfrumuseţeze capitalismul cu orice preţ. Dimpotrivă, monopolul creat în *unele* ramuri ale industriei măreşte şi agravează starea de haos proprie *întregii* producţii capitaliste, în ansamblul ei. Disproporţia dintre desvoltarea agriculturii şi a industriei, caracteristică pentru capitalism în general, devine şi mai mare. Situaţia privilegiată a industriei celei mai cartelate, aşa zisa industrie *grea*, mai ales cărbunele şi fierul, are ca rezultat «o şi mai mare lipsă de sistematizare» în celelalte ramuri de industrie, după cum o recunoaşte Jeidels, autorul uneia din cele mai bune lucrări despre «relaţiile dintre marile bănci germane şi industrie»[1].

«Cu cât economia naţională a unei ţări e mai desvoltată» — scrie Liefmann, un neruşinat apărător al capitalismului — «cu atât mai mult ea se îndreaptă spre intreprinderi mai riscante sau spre intreprinderi din străinătate, spre întreprinderi care cer vreme foarte îndelungată pentru desvoltarea lor, sau, în sfârşit, spre cele care au însemnătate numai locală.»[2] Creşterea riscului e legată, în cele din urmă, de creşterea uriaşă a capitalului, care, ca să spunem aşa, se revarsă peste maluri, curge în străinătate etc. In acelaş timp, desvoltarea tot mai rapidă a tehnicii aduce cu sine tot mai multe elemente de disproporţie între diferitele ramuri ale economiei naţionale, elemente de haos, de criză. «Probabil că omenirea» — e silit să recunoască acelaş Liefmann — «va fi din nou supusă, într'un viitor nu prea îndepărtat, unor mari transformări pe tărâm tehnic, transformări care vor influenţa şi întreaga organizare a economiei naţionale»... electricitatea, aviaţia... «In asemenea vremuri de prefaceri economice radicale se desvoltă de obiceiu şi de regulă generală o speculă intensă...»[3]

[1] Jeidels: «Das Verhältnis der deutschen Grossbanken zur Industrie mit besonderer Berücksichtigung der Eisenindustrie» [«Raportul dintre marile bănci germane şi industrie, îndeosebi industria metalurgică»], Leipzig 1905, pag. 271.

[2] Liefmann: «Beteiligungs — etc. Ges.», pag. 434.

[3] Ibid., pag. 466.

Şi crizele de tot felul, mai des cele economice, dar nu numai cele economice, intensifică la rândul lor, în cea mai mare măsură, tendinţa spre concentrare şi monopol. Iată reflecţiile extraordinar de instructive ale lui Jeidels asupra însemnătăţii crizei din 1900, care a însemnat, după cum ştim, o cotitură în istoria monopolurilor moderne:

«Criza din 1900 a găsit, pe lângă întreprinderile uriaşe din principalele ramuri de industrie, multe întreprinderi cu o organizaţie, după concepţia de azi, învechită, întreprinderi „curate" (adică necombinate), care au fost şi ele luate pe sus de valul avântului industrial. Scăderea preţurilor, micşorarea cererii au adus aceste întreprinderi „curate" într'o situaţie dezastruoasă, situaţie de care uriaşele întreprinderi combinate fie că n'au fost deloc atinse, fie că au fost atinse doar un timp foarte scurt. Ca urmare, criza din 1900 a dus la concentrarea industriei într'o măsură incomparabil mai mare decât criza din 1873: aceasta produsese o anumită selecţie a celor mai bune întreprinderi, dar o asemenea selecţie, având în vedere nivelul de atunci al tehnicii, nu putea să ducă la monopolizarea întreprinderilor care au ştiut să iasă învingătoare din criză. De un asemenea monopol durabil dispun, şi aceasta într'o măsură mai mare, întreprinderile uriaşe din industria de azi a fierului şi a electricităţii, mulţumită tehnicii lor foarte complicate, organizaţiei lor larg cuprinzătoare şi puterii capitalului lor, iar apoi, într'o măsură mai mică, întreprinderile din industria construcţiei de maşini şi din anumite ramuri de industrie metalurgică, de transport şi altele.» [1]

Monopolul — iată ultimul cuvânt al «fazei celei mai noi a desvoltării capitalismului». Dar ideea ce ne-o facem despre adevărata putere şi însemnătate a monopolurilor actuale ar fi extrem de insuficientă, incompletă şi redusă, dacă n'am lua în considerare rolul băncilor.

[1] Jeidels, pag. 108.

II. BĂNCILE ŞI NOUL LOR ROL

Operaţiunea fundamentală şi iniţială a băncilor este mijlocirea plăţilor. In acest fel, băncile prefac capitalul bănesc inactiv în capital activ, adică aducător de profit, şi adună toate felurile de venituri băneşti, punându-le la dispoziţia clasei capitaliste.

Pe măsură ce băncile se desvoltă şi se concentrează într'un număr redus de instituţii, ele se transformă, din mijlocitori modeşti în monopolişti atotputernici, care dispun de aproape tot capitalul bănesc al tuturor capitaliştilor şi al micilor patroni, precum şi de cea mai mare parte a mijloacelor de producţie şi a izvoarele de materii prime din ţara respectivă şi dintr'un şir întreg de ţări. Această transformare a numeroşilor mijlocitori modeşti într'un pumn de monopolişti formează unul din procesele de bază ale transformării capitalismului în imperialism capitalist, şi deaceea trebue să ne oprim, în primul rând, asupra procesului de concentrare a băncilor.

In 1907—1908 depozitele tuturor băncilor pe acţiuni din Germania, cu câte un capital mai mare de 1 milion de mărci fiecare, se ridicau la 7 miliarde mărci; în 1912—1913 ele se ridicau deja la 9,8 miliarde, aşa dar o creştere de 2,8 miliarde, sau 40%, în cinci ani, iar din aceste 2,8 miliarde, 2,75 miliarde revin la 57 bănci, cu un capital de peste 10 milioane mărci fiecare. Intre băncile mari şi mici depozitele se împărţeau astfel [1]:

[1] Alfred Lansburgh: «Fünf Jahre deutsches Bankwesen» [«Cinci ani de existenţă a băncilor germane»], în «Die Bank», 1913, Nr. 8, pag. 728.

PROCENTUL TUTUROR DEPOZITELOR

	La cele 9 bănci mari din Berlin	La celelalte 48 bănci cu câte un capital de peste 10 milioane	La 115 bănci cu câte un capital de 1—10 milioane	La băncile mici cu câte un capital de mai puţin de 1 milion
1907—1908	47	32,5	16,5	4
1912—1913	49	36	12	3

Băncile mici sunt înlăturate de către cele mari, din care numai 9 concentrează aproape jumătatea tuturor depunerilor. Dar aici n'am ţinut încă seamă de foarte multe elemente, ca, de pildă, de transformarea unui şir întreg de bănci mici in sucursalele de fapt ale celor mari etc., lucru de care va fi vorba mai jos.

La sfârşitul anului 1913, Schultze-Gaevernitz evalua depozitele celor 9 mari bănci berlineze la 5,1 miliarde mărci, din suma totală de aproape 10 miliarde. Luând în considerare nu numai depunerile, ci întregul capital bancar, acest autor scrie: «Cele 9 mari bănci berlineze, *împreună cu băncile afiliate lor*, administrau, la sfârşitul anului 1909, 11,3 miliarde mărci, adică 83% din tot capitalul bancar german. „Banca Germană" („Deutsche Bank"), care administrează, *împreună cu băncile afiliate ei*, circa 3 miliarde mărci, reprezintă, alături de Administraţia Căilor Ferate din Prusia, cea mai mare — şi totodată cea mai descentralizată — acumulare de capital din vechiul continent.»[1]

Am subliniat cuvintele privitoare la băncile «afiliate», pentrucă ele se referă la una din cele mai importante particularităţi distincte ale concentrării capitaliste moderne. Intreprinderile mari, mai ales băncile, inghit de-a-dreptul pe cele mici, sau şi le «afiliază», le supun, le cuprind în grupul «lor», în «concernul» lor — pentru a intrebuinţa un termen tehnic — prin «participare» la capitalul lor, prin cumpărare sau schimb de ac-

[1] Schultze-Gaevernitz: «Die deutsche Kreditbank» [«Băncile de credit germane»], in «Grundriss der Sozialökonomik» [«Bazele economiei sociale»], Tübingen 1915, pag. 12 şi 137.

ţiuni, printr'un sistem de relaţii de credit etc. etc. Profesorul Liefmann consacră o «lucrare» uriaşă de 500 pagini descrierii «societăţilor de participare şi de finanţare»[1] moderne, adăugând, din păcate, la materialul brut, adeseori neprelucrat, reflexiuni «teoretice» de o calitate cu totul inferioară. La ce rezultat, în ce priveşte concentrarea, duce acest sistem al «participaţiilor», ne arată cel mai bine lucrarea «financiarului» Riesser despre marile bănci germane. Dar înainte de a ne opri asupra datelor furnizate de acesta, vom da o pildă concretă a sistemului «participaţiilor».

«Grupul» «Băncii Germane» este unul din cele mai mari, dacă nu chiar cel mai mare, din toate grupurile marilor bănci. Pentru a ne da seama de firele principale care leagă laolaltă toate băncile acestui grup, trebue să distingem «participaţii» de gradul întâi, al doilea şi al treilea, sau, ceeace e tot una, dependenţe (ale băncilor mai mici faţă de «Banca Germană») de gradul întâi, al doilea şi al treilea. Căpătăm următorul tablou[2]:

		Dependenţă de gradul I:	Dependenţă de gradul II:	Dependenţă de gradul III:
«Banca Germană» participă:	permanent	la 17 bănci	dintre care 9 la alte 34 bănci	dintre care 4 la alte 7 bănci
	pe timp nedeterminat	„ 5 „	—	—
	din când în când . .	„ 8 „	5 la alte 14	2 la alte 2
	In total	la 30 bănci	dintre care 14 la alte 48	dintre care 6 la alte 9 bănci

Din cele 8 bănci cu «dependenţă de gradul I», subordonate «Băncii Germane» «din când în când», fac parte 3 bănci din străinătate: una austriacă («Uniunea Băncilor» din Viena — «Bankverein») şi două ruseşti (Banca Comercială Siberiană şi

[1] R. Liefmann: «Beteiligungs-und Finanzierungsgesellschaften. Eine Studie über den modernen Kapitalismus und des Effektenwesen», ed. întâia, Jena 1909, pag. 212.

[2] Alfred Lansburgh: «Das Beteiligungssystem im deutschen Bankwesen» [«Sistemul participaţiilor în comerţul de bancă»], in «Die Bank», 1910, 1, pag. 500.

Banca rusă pentru comerţul extern). In total, în grupul «Băncii Germane» intră, direct sau indirect, cu totul sau în parte, 87 bănci, iar suma totală a capitalului, propriu şi străin, de care dispune grupul, se ridică la 2—3 miliarde mărci.

E limpede că atunci când o bancă stă în fruntea unui asemenea grup şi e legată prin înţelegeri cu o jumătate de duzină de alte bănci aproape deopotrivă de puternice, în vederea unor operaţiuni financiare deosebit de mari şi de avantajoase, cum sunt împrumuturile de stat, — o asemenea bancă a depăşit deja rolul de «mijlocitor» şi s'a transformat într'o uniune a unui pumn de monopolişti.

Cât de repede a mers concentrarea băncilor în Germania tocmai la sfârşitul veacului al XIX-lea şi la începutul veacului al XX-lea, se vede din următoarele date ale lui Riesser, pe care le redăm în mod prescurtat:

6 BĂNCI MARI BERLINEZE AU AVUT

Anii	Sucursale în Germania	Case de depuneri şi birouri de schimb în Germania	Participări permanente la băncile germane pe acţiuni	Totalul instituţiilor
1895	16	14	1	42
1900	21	40	8	80
1911	104	276	63	450

Vedem cât de repede creşte reţeaua deasă de canaluri care străbat toată ţara, centralizează toate capitalurile şi veniturile băneşti, transformă mii şi mii de întreprinderi fărâmiţate, într'un organism economic capitalist naţional unic, iar apoi într'un organism capitalist mondial. «Descentralizarea», despre care a vorbit în citatele de mai sus Schultze-Gaevernitz, ca reprezentant al economiei politice burgheze din zilele noastre, constă de fapt în supunerea faţă de un centru unic a unui număr din ce în ce mai mare de unităţi economice care mai înainte erau relativ «independente» sau, mai exact, limitate la cadrul local. De fapt a-

ceasta este, aşa dar, o *centralizare*, o creştere a rolului, a însemnătăţii, a puterii giganţilor monopolişti.

In ţările capitaliste mai vechi, această «reţea bancară» este şi mai deasă. In Anglia, împreună cu Irlanda, numărul sucursalelor tuturor băncilor se ridica în 1910 la 7.151. Patru bănci mari aveau fiecare peste 400 sucursale (dela 447 până la 689); alte patru — peste 200, iar 11 — peste 100 sucursale fiecare.

In Franţa *trei* bănci dintre cele mai mari: Crédit Lyonnais, Comptoir National şi Société Générale, şi-au desvoltat operaţiunile şi reţeaua sucursalelor în modul următor [1]:

Anii	Numărul sucursalelor şi al caselor			Mărimea capitalului (în milioane franci)	
	In provincie	In Paris	Total	Propriu	Străin
1870	47	17	64	200	427
1890	192	66	258	265	1.245
1909 .	1.033	196	1.229	887	4.363

Pentru a caracteriza «legăturile» unei bănci moderne mari, Riesser dă date privitoare la numărul scrisorilor expediate şi primite de către «Societatea de Scont» («Disconto-Gesellschaft») — una din cele mai mari bănci din Germania şi din toată lumea (capitalul ei se ridica în 1914 la 300 milioane mărci):

	Numărul scrisorilor Primite	Expediate
1852	6.135	6.292
1870	85.800	87.513
1900	533.102	626.043

[1] Eugen Kaufmann: «Das französische Bankwesen» [«Băncile franceze»], Tübingen 1911, pag. 356 şi 362.

Numărul conturilor curente la marea bancă pariziană «Creditul Lionez» s'a urcat dela 28.535, în 1875, la 633.539, în 1912 [1].

Aceste cifre simple arată, poate, mai vădit decât o lungă argumentare, cum, odată cu concentrarea capitalului băncilor şi cu creşterea operaţiunilor lor, însemnătatea lor se schimbă radical. Din capitalişti răzleţi se formează un singur capitalist colectiv. Ţinând conturi curente pentru câţiva capitalişti, banca s'ar părea că îndeplineşte o operaţiune pur tehnică, exclusiv auxiliară. Dar când această operaţiune creşte până la dimensiuni uriaşe, atunci rezultă că un pumn de monopolişti îşi subordonează operaţiunile comerciale şi industriale ale întregii societăţi capitaliste, căpătând putinţa — prin legături bancare, prin conturi curente şi prin alte operaţiuni financiare — ca mai întâi *să se informeze exact* despre starea în care se găsesc afacerile diferiţilor capitalişti, apoi *să-i controleze*, să influenţeze asupra lor prin lărgirea sau reducerea, înlesnirea sau îngreunarea creditului şi, în sfârşit, *să le hotărască în întregime* soarta, să le determine veniturile, să-i lipsească de capitaluri sau să le dea putinţa să-şi mărească repede şi într'o măsură uriaşă capitalul etc.

Am amintit adineaori de capitalul de 300 milioane de mărci al «Societăţii de Scont» din Berlin. Această mărire a capitalului «Societăţii de Scont» a fost unul din episoadele luptei pentru hegemonia dintre două din cele mai mari bănci berlineze: «Banca Germană» şi «Societatea de Scont». In 1870 cea dintâi era încă la începuturile ei şi poseda un capital total de 15 milioane, iar capitalul celei de a doua se ridica la 30 milioane. In 1908 cea dintâi avea un capital de 200 de milioane, a doua de 170 de milioane. In 1914 cea dintâi îşi sporeşte capitalul la 250 de milioane, a doua, prin contopirea ei cu o altă bancă mare de rangul întâi, «Banca unională din Schaffhausen», şi-l urcă la 300 de milioane. Şi, se înţelege, lupta aceasta pentru hegemonie se desfăşoară paralel cu «înţelegeri» tot mai dese şi mai trainice, în-

[1] Jean Lescure: «L'épargne en France» [«Economiile în Franţa»], Paris 1914, pag. 52.

cheiate de ambele bănci. Iată concluziile impuse de această desvoltare specialiştilor în afaceri bancare, care privesc chestiunile economice dintr'un punct de vedere ce nu iese din cadrul celui mai moderat şi mai perfect reformism burghez.

«Alte bănci vor urma aceeaşi cale» — scria revista germană «Die Bank», cu ocazia sporirii capitalului «Societăţii de Scont» la 300 milioane de mărci — «şi din cele 300 de persoane care dirijează acum economia Germaniei, vor rămâne cu timpul 50, 25 sau chiar şi mai puţine. Şi este de aşteptat că noua mişcare de concentrare nu se va mărgini numai la bănci. Legăturile strânse dintre diferitele bănci duc în mod firesc la o apropiere între sindicatele industriaşilor patronate de ele... şi într'o bună zi, când ne vom deştepta, în faţa ochilor noştri uimiţi vor fi numai trusturi, în faţa noastră va sta necesitatea de a înlocui monopolurile private prin monopoluri de stat. Şi cu toate acestea, noi n'avem în fond să ne imputăm altceva decât că am lăsat drum liber desvoltării lucrurilor, drum grăbit întrucâtva prin folosirea acţiunilor.» [1]

Iată o probă de neputinţă a publicisticii burgheze, de care ştiinţa burgheză se deosebeşte numai prin mai puţină sinceritate şi prin străduinţa de a întuneca fondul lucrurilor, de a face ca pădurea să nu fie văzută din pricina copacilor. «A rămâne uimiţi» în faţa urmărilor concentrării, «a face imputări» guvernului Germaniei capitaliste sau «societăţii» capitaliste («noi»), a se teme de «grăbirea» concentrării, provocată de folosirea acţiunilor, la fel cum specialistul german «în materie de carteluri», Tschierschky, se teme de trusturile americane şi «preferă» cartelurile germane, deoarece acestea, chipurile, «n'ar fi capabile să grăbească peste măsură progresul tehnic şi economic, aşa cum o fac trusturile» [2], — oare aceasta nu înseamnă neputinţă?

Dar faptele rămân fapte. In Germania nu există trusturi,

[1] A. Lansburgh: «Die Bank mit den 300 Millionen» [«Banca cu 300 de milioane»], în «Die Bank», 1914, 1, pag. 426.
[2] S. Tschierschky, op. cit., pag. 128.

ci există «numai» carteluri, dar ea este *condusă* de numai 300 magnaţi ai capitalului. Şi numărul lor se micşorează întruna. In orice caz, în toate ţările capitaliste, băncile, cu toate formele variate ale legislaţiei bancare, intensifică şi grăbesc enorm procesul concentrării capitalului şi al formării monopolurilor.

«Prin bănci» — a scris Marx acum o jumătate de veac în «Capitalul» (trad. rusă, vol. III, partea a II-a, pag. 144) — «e dată forma, dar numai forma, unei contabilităţi generale şi a unei repartiţii generale a mijloacelor de producţie, în cadrul întregii societăţi.» Cifrele citate de noi privitoare la creşterea capitalului bancar, la sporirea numărului birourilor de schimb şi a sucursalelor băncilor mari, a numărului conturilor lor curente etc. ne arată în chip concret această «contabilitate generală» a *întregii* clase capitaliste, şi chiar nu numai a celei capitaliste, deoarece băncile adună, fie şi vremelnic, tot felul de venituri băneşti, atât ale micilor patroni cât şi ale funcţionarilor şi ale unei neînsemnate pături de sus a muncitorilor. Din punct de vedere formal, ceeace *se desvoltă* din băncile moderne care — în număr de trei până la şase, din cele mai mari, în Franţa, şi şase până la opt, în Germania — dispun de multe miliarde, este «repartiţia generală a mijloacelor de producţie». Dar, prin *conţinutul* ei, această repartiţie a mijloacelor de producţie nu este deloc «generală», ci privată, adică adaptată intereselor marelui capital, — şi în primul rând celor ale capitalului celui mai mare, capitalul monopolist — care activează în condiţii în care massa populaţiei duce o viaţă de foame, în care toată desvoltarea agriculturii rămâne iremediabil în urma desvoltării industriei, în timp ce, în industrie, «industria grea» ia tribut dela toate celelalte ramuri industriale.

In ceeace priveşte socializarea economiei capitaliste, casele de economie şi birourile poştale încep să concureze băncile, pentrucă sunt mai «descentralizate» decât acestea din urmă, adică cuprind în raza lor de influenţă un număr mai mare de localităţi, de colţuri îndepărtate, pături mai largi ale populaţiei. Iată datele culese de o comisiune americană, în legătură cu desvoltarea comparativă a depunerilor la bănci şi la casele de economie [1]:

DEPUNERI
(In miliarde mărci)

Anii	Anglia		Franţa		Germania		
	La bănci	La casele de economie	La bănci	La casele de economie	La bănci	La asociaţiile de credit	La casele de economie
1880	8,4	1,6	?	0,9	0,5	0,4	2,6
1888	12,4	2,0	1,5	2,1	1,1	0,4	4,5
1908	23,2	4,2	3,7	4,2	7,1	2,2	13,9

Plătind câte 4 şi 4½% deponenţilor, casele de economie sunt nevoite să caute o investiţie «rentabilă» pentru capitalurile lor, să facă operaţiuni pe poliţe, ipoteci şi altele. Limitele dintre bănci şi casele de economii «se şterg din ce în ce mai mult». Camerele de comerţ, de pildă cele din Bochum, din Erfurt, cer «să se interzică» caselor de economie să facă operaţiuni «pur» bancare, cum ar fi scontarea poliţelor, şi cer să se îngrădească activitatea «bancară» a birourilor poştale [2]. Magnaţii băncilor par a se teme că monopolul de stat ar putea să se furişeze acolo unde este aşteptat mai puţin. Dar, se înţelege dela sine, teama aceasta nu trece, ca să zicem aşa, dincolo de marginile concurenţei dintre doi şefi de birou ai aceleiaşi cancelarii. Căci, pe de o parte, *aceiaşi* magnaţi ai capitalului bancar dispun de fapt, în cele din urmă, de miliardele depuse la casele de economie; iar pe de altă parte monopolul de stat în societatea capitalistă este numai un mijloc de a mări şi de a asigura veniturile milionarilor dintr'o ramură industrială sau alta, ajunşi în pragul falimentului.

---

[1] Datele «Comisiei monetare naţionale» americane («National Monetary Commission»), în «Die Bank», 1910, 1, pag. 1.200.

[2] Ibid., 1913, pag. 811, 1.022; 1914, pag. 743.

Inlocuirea vechiului capitalism, în care domnește libera concurență, printr'un nou capitalism, în care domnește monopolul, se exprimă, între altele, prin scăderea însemnătății bursei. «Bursa» — scrie revista «Die Bank» — «a încetat demult să mai fie mijlocitorul necesar al circulației, cum a fost înainte, când băncile nu puteau încă să plaseze printre clienții lor cele mai multe dintre valorile emise.» [1]

«„Fiecare bancă este o bursă" — acest aforism modern cuprinde adevărul intr'un grad cu atât mai mare, cu cât banca este mai mare, cu cât concentrarea progresează mai mult în ramura bancară.» [2] «Dacă odinioară, prin anii 1870—1880, bursa, intr'un exces de tinerețe» (aluzie «fină» la crahul de bursă din 1873, la scandalurile cu fondările de societăți etc.), «a inaugurat epoca de industrializare a Germaniei, astăzi băncile și industria pot „să se descurce singure". Domnia marilor noastre bănci asupra bursei... nu este altceva decât o expresie a statului industrial german pe deplin organizat. Dacă, în chipul acesta, se ingustează domeniul acțiunii legilor economice ce funcționează automat și se lărgește extrem de mult domeniul reglementării conștiente prin bănci, odată cu aceasta crește enorm răspunderea câtorva persoane conducătoare în domeniul economiei naționale.» Așa scrie profesorul german Schultze-Gaevernitz [3], apologetul imperialismului german, o autoritate pentru imperialiștii din toate țările, care se silește să treacă sub tăcere faptul «neînsemnat» că această «reglementare conștientă» cu ajutorul băncilor constă în jefuirea publicului de către un pumn de monopoliști «pe deplin organizați». Sarcina unui profesor burghez nu este descoperirea întregului mecanism sau demascarea tuturor manoperelor monopoliștilor bancari, ci prezentarea lor în culori trandafirii.

Tot astfel Riesser, un și mai mare «specialist» în materie

[1] Die Bank, 1914, 1, pag. 316.

[2] Dr. Oscar Stillich: «Geld-und Bankwesen» [«Bani și bănci»], Berlin 1907, pag. 169.

[3] Schultze-Gaevernitz: «Die deutsche Kreditbank», în «Grundriss der Sozialökonomik», Tübingen 1915, pag. 12 și 137.

de bancă și economist cu autoritate, trece, cu ajutorul unor fraze care nu spun nimic, peste fapte care nu pot fi tăgăduite: «bursa își pierde din ce în ce mai mult însușirea, neapărat necesară pentru întreaga economie și pentru circulația hârtiilor de valoare, de a fi nu numai cel mai precis instrument de măsurare, dar și un regulator — funcționând aproape în mod automat — al mișcărilor economice, care gravitează în jurul ei». [1]

Cu alte cuvinte: vechiul capitalism, capitalismul liberei concurențe, dispare împreună cu bursa, regulatorul său absolut indispensabil. In locul lui vine noul capitalism, care prezintă trăsăturile evidente ale unui fenomen de tranziție, un fel de amestec de liberă concurență și de monopol. Natural ar fi să se pună întrebarea *spre ce* «trece» acest nou capitalism; dar savanții burghezi se tem s'o pună.

«Cu treizeci de ani în urmă, întreprinzătorii, concurând liber între ei, îndeplineau $^9/_{10}$ din activitatea economică ce nu face propriu zis obiectul muncii manuale a „lucrătorilor". Astăzi, $^9/_{10}$ din această muncă economică intelectuală o îndeplinesc *funcționarii*. Banca stă în fruntea acestei desvoltări.» [2] Mărturisirea lui Schultze-Gaevernitz duce mereu la aceeași întrebare: spre ce trece capitalismul modern, capitalismul în stadiul său imperialist?...

Printre puținele bănci care, în urma procesului de concentrare, rămân în fruntea întregii economii capitaliste, se desemnează și crește din ce în ce mai mult, în mod natural, năzuința spre un acord monopolist, spre un *trust al băncilor*. In America, nu nouă, ci *două* bănci dintre cele mai mari — băncile miliardarilor Rockefeller și Morgan — domnesc asupra unui capital de 11 miliarde mărci [3]. In Germania, înghițirea, semnalată de noi mai sus, a «Băncii unionale din Schaffhausen» de către «Societatea de Scont» a dat loc la următoarea apreciere, făcută de oficiosul bursei, «Frankfurter Zeitung»:

[1] Riesser, op. cit., pag. 630, ed. a 4-a.

[2] Die Bank, 1912, 1, pag. 435.

[3] Schultze-Gaevernitz: «Die deutsche Kreditbank», în «Grundriss der Sozialökonomik», Tübingen 1915, pag. 12 și 137.

«Paralel cu creşterea concentrării băncilor, se micşorează neîncetat numărul instituţiilor dela care se poate, în general, cere un credit, aşa încât se măreşte dependenţa industriei mari de un număr mic de grupuri bancare. Dată fiind legătura strânsă între industrie şi finanţe, societăţile industriale, nevoite să recurgă la capitalul bancar, sunt stânjenite în libertatea lor de acţiune. Deaceea marea industrie priveşte cu rezervă acest proces progresiv de trustificare (de unificare sau transformare a băncilor în trusturi); într'adevăr, s'a putut observa, nu odată, apariţia unor tendinţe la diferitele concerne ale marilor bănci către înţelegeri care să ducă la restrângerea concurenţei.» [1]

Monopolul apare mereu ca fiind ultimul cuvânt în materie de desvoltare a băncilor.

Cât despre legătura strânsă care există între bănci şi industrie, tocmai în acest domeniu se manifestă, poate în chipul cel mai izbitor, noul rol al băncilor. Dacă banca sconteazā poliţele cutărui întreprinzător, dacă ea îi deschide cont curent etc., operaţiunile acestea, luate izolat, nu micşorează cu nimic independenţa acestui întreprinzător, iar banca nu depăşeşte rolul modest de mijlocitor. Când însă aceste operaţiuni devin mai dese şi mai masive, când banca «adună» în mâinile ei capitaluri enorme, când ţinerea conturilor curente ale cutărui întreprinzător îngădue băncii — lucru care se şi întâmplă — să afle tot mai amănunţit şi mai complect situaţia economică a clientului ei, atunci rezultă o dependenţă din ce în ce mai complectă a capitalismului industrial faţă de bancă.

Odată cu aceasta se desvoltă, ca să zicem, uniunea personală a băncilor şi a celor mai mari întreprinderi industriale şi comerciale, contopirea băncilor cu aceste întreprinderi, prin achiziţionarea de acţiuni, prin numirea directorilor de bănci ca membri în consiliile de supraveghere (sau de administraţie) ale întreprinderilor industriale şi comerciale, şi invers. Economistul german

[1] Citat după Schultze-Gaevernitz, în «Grundriss der Sozialökonomik», pag. 155.

Jeidels a adunat date foarte amănunţite asupra acestor forme de concentrare a capitalurilor şi întreprinderilor. Şase din cele mai mari bănci berlineze erau reprezentate, prin directorii lor, în *344* societăţi industriale, iar prin membrii consiliilor lor de administraţie, în încă *407*, deci în total în *751* societăţi. In *289* societăţi ele aveau câte doi membri în consiliul de supraveghere sau locurile de preşedinte al consiliului. Printre aceste societăţi comerciale şi industriale întâlnim ramurile industriale cele mai variate: societăţi de asigurare, căi de comunicaţie, restaurante, teatre, industria produselor de artă etc. Pe de altă parte, în consiliile de supraveghere ale aceloraşi şase bănci erau (în 1910) 51 dintre cei mai mari industriaşi, printre care directorul firmei Krupp, cel al uriaşei societăţi de vapoare «Hapag» (Hamburg-Amerika) etc. etc. Fiecare din aceste şase bănci a participat, în anii 1895—1910, la emiterea de acţiuni şi de obligaţiuni pentru multe sute de societăţi industriale, numărul acestor participări variind între 281 şi 419 [1].

«Uniunea personală» a băncilor şi industriei se complectează prin «uniunea personală» a cutăror sau cutăror societăţi bancare cu guvernul. «Posturile de membri în consiliile de supraveghere» — scrie Jeidels — «sunt oferite de bunăvoie persoanelor cu nume cunoscute, precum şi foştilor funcţionari de stat, care în relaţiile cu autorităţile pot aduce multe înlesniri» (! !)... «In consiliul de supraveghere al oricărei bănci mari întâlneşti, de regulă, un membru al parlamentului sau un membru al consiliului municipal al oraşului Berlin.»

Formarea şi desvoltarea, dacă se poate spune astfel, a marilor monopoluri capitaliste are loc cu mare viteză, pe toate căile «naturale» şi «supranaturale». Se înfăptueşte sistematic o anumită diviziune a muncii între câteva sute de regi financiari ai societăţii capitaliste de azi:

«Alături de această lărgire a terenului de activitate al unora dintre marii industriaşi» (care intră în consiliile de administraţie ale băncilor etc.) «şi de limitarea directorilor de bancă din pro-

[1] Jeidels şi Riesser, op. cit.

vincie la un anumit sector industrial, are loc o anumită specializare crescândă a conducătorilor marilor bănci. Această specializare se poate concepe numai atunci când este vorba în general de o întreprindere bancară de proporții mari și îndeosebi când aceasta are legături industriale de mare importanță. Această diviziune a muncii pornește in două direcții: pe de o parte, legăturile cu industria, în întregul ei, sunt încredințate unuia dintre directori, ca un domeniu al lui special; iar pe de altă parte fiecare director își ia asupra lui sarcina să supravegheze întreprinderi izolate sau un grup de întreprinderi înrudite prin specialitatea sau prin interesele lor...» (Capitalismul a ajuns la un grad al desvoltării sale când *supraveghiază* organizat unele întreprinderi izolate)... «Unul se specializează in industria germană, uneori numai in industria Germaniei de Vest» (Germania de Vest este partea cea mai desvoltată din punct de vedere industrial), «iar alții își iau ca preocupare specială legăturile cu statele și industriile de peste hotare, informațiile asupra persoanei industriașilor etc., afacerile de bursă și altele. Pe lângă aceasta, adeseori fiecare director al băncii mai are gestiunea unei anumite ramuri industriale sau unei anumite localități; unul activează în special ca membru în consiliile de supraveghere ale societăților de electricitate, altul în acelea ale fabricilor chimice, de bere sau de zahăr, un al treilea doar la câteva întreprinderi industriale izolate și totodată ca membru în consiliul de supraveghere al societăților de asigurare... Intr'un cuvânt, nu mai încape îndoială că la marile bănci, pe măsură ce crește întinderea și varietatea operațiunilor, se creează o tot mai mare diviziune a muncii între conducători, având ca scop (și ca rezultat) să-i ridice intrucâtva, ca să mă exprim astfel, deasupra chestiunilor pur bancare, să le dea posibilitatea de a fi mai capabili să judece, să-i facă mai competenți în problemele generale ale industriei și în problemele speciale ale diferitelor ei ramuri, să-i pregătească pentru a putea activa în sfera de influență industrială a băncii. Acest sistem al băncilor e complectat prin tendința de a alege in consiliile lor de supraveghere persoane competente în chestiunile industriale: întreprinzători, foști funcționari, în special dela căile ferate, mine» etc. [1]

Instituții de acelaș fel, numai intr'o formă oarecum deosebită, întâlnim și la băncile franceze. De pildă, una din cele trei mari bănci franceze, «Creditul Lionez», și-a organizat un «serviciu» special «de studii financiare» (service des études financières). In acest serviciu lucrează permanent peste 50 de persoane: ingineri, statisticieni, economiști, juriști etc. Cheltuelile sale se ridică dela șase până la șapte sute de mii de franci anual. Acest serviciu este, la rândul său, subîmpărțit în 8 secții: una culege informații în special asupra intreprinderilor industriale, a doua studiază statistica generală, a treia societățile de căi ferate și de navigație, a patra efectele de valoare, a cincia dările de seamă financiare etc. [2]

Rezultă, pe de o parte, o contopire crescândă sau, cum bine s'a exprimat N. I. Buharin, o împletire din ce în ce mai strânsă a capitalului bancar cu cel industrial, iar pe de altă parte transformarea băncilor în instituții cu «caracter» cu adevărat «universal». Socotim necesar să redăm întocmai felul cum se exprimă în această chestiune Jeidels, scriitorul care a studiat chestiunea mai bine ca oricine:

«Din examinarea legăturilor industriale în totalitatea lor rezultă *caracterul universal* al instituțiilor financiare care lucrează pentru industrie. Contrar altor forme de bancă și contrar cererii formulate câteodată în publicații, ca băncile să se specializeze într'un anumit domeniu sau într'o anumită ramură industrială, pentru ca să nu piardă terenul de sub picioare, marile bănci caută să facă legăturile lor cu întreprinderile industriale cât mai variate după locul și felul producției, caută să înlăture inegalitățile în repartiția capitalului între diferite localități și ramuri de industrie, inegalități care se explică prin istoria diferitelor întreprinderi.» «O tendință e aceea de a generaliza legătura cu in-

[1] Jeidels, op. cit., pag. 157.

[2] Lucrarea lui Eugen Kaufmann despre băncile franceze, în «Die Bank», 1900, 2, pag. 851 și urm.

dustria, cealaltă de a o consolida şi intensifica; amândouă sunt înfăptuite de cele şase bănci mari, dacă nu în întregime, cel puţin într'o măsură însemnată şi într'un grad egal.»

Din partea cercurilor comerciale şi industriale se aud adesea plângeri împotriva «terorii» băncilor. Şi nu e de mirare că se aud asemenea plângeri, din moment ce marile bănci «comandă», după cum reiese şi din pilda următoare. La 19 Noembrie 1901, una din băncile berlineze aşa zise bănci *d* (numele celor mai mari patru bănci încep cu litera *d)* adresă consiliului de administraţie al Sindicatului cimentului din Germania centrală şi de Nord-Vest următoarea scrisoare: «Din comunicarea pe care aţi publicat-o în ziarul cutare cu data de 18 curent, se vede că trebue să ţinem seama de eventualitatea ca, la adunarea generală a sindicatului d-v., care va avea loc la 30 curent, să se ia hotărîri ce pot produce, în întreprinderea d-v., anumite schimbări, pentru noi inacceptabile. Deaceea, spre marele nostru regret, suntem nevoiţi să vă retragem creditul pe care vi-l acordasem până acum... Insă în cazul în care la această adunare generală nu se vor lua hotărîri inacceptabile pentru noi, dându-ni-se în această privinţă garanţii corespunzătoare pentru viitor, ne declarăm gata să începem cu d-v. negocieri în vederea deschiderii unui nou credit.»[1]

Acestea sunt, în fond, plângerile micului capital împotriva asupririi din partea celui mare, numai că de data aceasta în categoria celor «mici» a căzut un întreg sindicat! Vechea luptă dintre micul şi marele capital reîncepe pe o treaptă de desvoltare nouă, cu mult superioară. Se înţelege că, dispunând de miliarde, întreprinderile marilor bănci pot stimula progresul tehnic cu mijloace care nu suferă nicio comparaţie cu cele din trecut. Băncile întemeiază, de pildă, societăţi speciale pentru cercetări tehnice, de rezultatele cărora se folosesc, bine înţeles, numai întreprinderile industriale «prietene». In această categorie intră «societatea pentru studiul problemei căilor ferate electrice», «biroul central pentru cercetări ştiinţifice şi tehnice» etc.

[1] Dr. Oscar Stillich: «Geld-und Bankwesen», Berlin 1907, pag. 148.

Până şi conducătorii marilor bănci nu pot să nu vadă că noi condiţii ale economiei naţionale iau naştere, dar sunt neputincioşi în faţa lor:

«Cine a observat în decursul anilor din urmă» — scrie Jeidels — «schimbările de persoane în funcţiile de directori şi de membri în consiliile de supraveghere ale marilor bănci, n'a putut să nu vadă cum puterea trece treptat în mâinile unor oameni care socotesc ca o sarcină necesară şi din ce în ce mai actuală a marilor bănci intervenţia activă în desvoltarea generală a industriei, şi cum, ca urmare, iau naştere între aceste persoane şi vechii directori ai băncilor divergenţe în chestiuni de afaceri, iar adeseori şi neînţelegeri personale. Se pune în fond întrebarea dacă de pe urma acestui amestec al lor în procesul industrial de producţie nu suferă cumva băncile ca instituţii de credit, dacă nu cumva sunt sacrificate principiile solide şi profitul sigur în favoarea unei activităţi care nu are nimic comun cu rolul intermediar în materie de credit şi care târăşte banca într'un domeniu unde ea este expusă şi mai mult decât până acum domniei oarbe a conjuncturii industriale? Acesta e punctul de vedere al multora dintre vechii conducători ai băncilor, în vreme ce majoritatea celor tineri socotesc că intervenţia activă în treburile industriei este o necesitate de acelaş ordin ca şi aceea care a chemat la viaţă, odată cu desvoltarea marii industrii moderne, şi marile bănci, şi noile întreprinderi bancare industriale de azi. Numai într'o privinţă sunt de acord ambele tabere: că nu există încă nici principii ferme, nici ţeluri concrete pentru noua activitate a marilor bănci»[1].

Vechiul capitalism şi-a trăit traiul. Cel nou constitue o tranziţie. A găsi «principii ferme şi un ţel concret» pentru «împăcarea» monopolului cu libera concurenţă, este, fireşte, o treabă fără sorţi de reuşită. Mărturia practicienilor nu sună deloc la fel cu osanalele oficiale adresate farmecelor capitalismului «organizat», de către apologeţii de teapa lui Schultze-Gaevernitz, Liefmann şi a celorlalţi «teoreticieni» de acest gen.

[1] Jeidels, op. cit., pag. 184.

La problema de mare însemnătate de a situa în timp momentul stabilirii definitive a «noii activităţi» a băncilor mari, ne dă chiar Jeidels un răspuns destul de precis:

«Legăturile dintre intreprinderile industriale, cu noul lor conţinut, cu noile lor forme, cu noile lor organe — mari bănci, organizate totodată centralizat şi descentralizat —, nu apar ca fenomen caracteristic al economiei naţionale înainte de ultimul deceniu al secolului trecut; într'o anumită privinţă, punctul acesta iniţial poate fi chiar împins până în 1897, anul marilor „fuziuni" de intreprinderi, când s'a introdus pentru întâia oară noua formă de organizare descentralizată, din considerente de politică industrială a băncilor. Acest punct iniţial poate fi împins chiar până la o dată şi mai târzie, deoarece abia criza din 1900 a grăbit enorm procesul de concentrare atât în industrie cât şi în instituţiile bancare, a consolidat acest proces şi a transformat pentru prima oară legăturile cu industria într'un adevărat monopol al marilor bănci, făcând ca aceste legături să devină cu mult mai strânse şi mai intensive.» [1]

Aşa dar, veacul al XX-lea este punctul de cotitură dela capitalismul vechiu la cel nou, dela dominaţia capitalului în general la dominaţia capitalului financiar.

[1] Jeidels, op. cit., pag. 181.

III. CAPITALUL FINANCIAR ŞI OLIGARHIA FINANCIARĂ

«O parte mereu crescândă a capitalului industrial» — scrie Hilferding — «nu aparţine industriaşilor care il folosesc. Dreptul de a dispune de capital, ei il capătă numai prin intermediul băncii care reprezintă in faţa lor pe posesorii acestuia. In acelaş timp şi banca e nevoită să fixeze in industrie o parte mereu crescândă a capitalurilor sale. Prin aceasta ea devine, într'o măsură mereu crescândă, un capitalist industrial. Capitalul bancar, prin urmare capitalul sub formă de bani, care în modul acesta este transformat de fapt in capital industrial, eu il numesc capital financiar.» «Capitalul financiar este, deci, capitalul aflat la dispoziţia băncilor şi întrebuinţat de industriaşi».[1]

Această definiţie nu este complectă, întrucât nu conţine indicarea unuia din cele mai importante momente, anume: creşterea concentrării producţiei şi a capitalului până la gradul foarte inalt când concentrarea duce — şi a dus — la monopol. Dar in toată expunerea lui Hilferding în general, şi în special in cele două capitole care preced pe acela de unde e luată această definiţie, se subliniază rolul *monopolurilor capitaliste.*

Concentrarea producţiei, monopolurile care cresc din ea, contopirea sau interpătrunderea băncilor cu industria — iată istoria apariţiei capitalului financiar şi conţinutul acestei noţiuni.

Trebue să trecem acum la descrierea felului in care «gospodărirea» monopolurilor capitaliste în cadrul general al pro-

[1] R. Hilferding: «Capitalul financiar», Moscova 1912, pag. 239.

ducției de mărfuri și al proprietății private se transformă inevitabil în dominație a oligarhiei financiare. Notăm că reprezentanții științei burgheze germane — și nu numai ai celei germane — ca, de pildă, Riesser, Schultze-Gaevernitz, Liefmann etc., sunt fără excepție apologeți ai imperialismului și ai capitalului financiar. Ei nu desvălue, ci disimulează și arată în culori mai frumoase «mecanica» formării oligarhiei, procedeele ei, mărimea veniturilor ei, «a celor cinstite și a celor necinstite», legăturile ei cu parlamentele etc. Ei ocolesc «afurisitele de probleme» prin fraze pompoase și confuze, prin apelul la «simțul de răspundere» al directorilor de bancă, prin elogierea «simțului de datorie» al funcționarului prusac, prin analizarea serioasă a amănuntelor de proiecte de legi cu totul lipsite de seriozitate, privitoare la «supraveghere» și la «reglementare», printr'un joc de-a teoria, ca, de pildă, următoarea definiție «științifică» până la care s'a încumetat profesorul Liefmann: ***„...comerțul este activitatea profesională care urmărește adunarea de bunuri, păstrarea lor și punerea lor la dispoziție“***[1] (cursivul aldin este în opera profesorului)... definiție din care reiese existența comerțului la omul primitiv, care nu cunoștea încă schimbul, și că acest comerț va exista și în societatea socialistă!

Dar faptele monstruoase legate de domnia monstruoasă a oligarhiei financiare sar până intr'atât în ochi, încât în toate țările capitaliste — și în America, și în Franța, și în Germania — a apărut o literatură care, deși privește lucrurile din punct de vedere *burghez*, prezintă totuși un tablou aproximativ just și face o critică, bine înțeles mic-burgheză, a oligarhiei financiare.

La bază trebue pus acel «sistem de participație» despre care a fost vorba mai sus. Iată cum descrie fondul lucrurilor economistul german Heymann, cel dintâi, poate, care și-a îndreptat atenția asupra acestui sistem:

«Conducătorul controlează societatea principală (textual „societate-mamă“); aceasta, la rândul ei, controlează societă-

[1] R. Liefmann, op. cit., pag. 476.

țile dependente de ea („filiale“), care la rândul lor controlează „filialele filialelor“ etc., așa că, în chipul acesta, cu un capital nu prea mare pot fi stăpânite domenii uriașe ale producției; într'adevăr, dacă deținerea a 50% din capital este întotdeauna îndestulătoare pentru a controla o societate pe acțiuni, atunci conducătorul n'are nevoie decât de un singur milion pentru a avea putința să controleze capitalul de 8 milioane al „filialelor primelor filiale“. Și dacă această „împletire“ urmează mai departe, cu un milion se pot controla 16 milioane, 32 milioane etc.»[1]

In realitate, experiența arată că este deajuns a deține 40% din acțiuni pentru a dispune de afacerile unei societăți pe acțiuni[2], căci o anumită parte a micilor acționari răzleți nu are deloc în practică putința de a lua parte la adunările generale etc. «Democratizarea» deținerii de acțiuni — dela care sofiștii burghezi și oportuniștii «social-democrați și ei» așteaptă (sau susțin că așteaptă) «democratizarea capitalului», creșterea rolului și a însemnătății micii producții etc. — este de fapt unul din mijloacele de întărire a puterii oligarhiei financiare. Deaceea, între altele, în țările capitaliste mai înaintate sau mai vechi și cu mai multă «experiență», legislația îngădue emisiunea de acțiuni în valori mai mici. In Germania, legea nu îngădue acțiuni cu valoarea sub 1.000 mărci, și magnații financiari germani privesc cu invidie Anglia, unde legea îngădue acțiuni și de 1 l. st. (=20 de mărci, aproape 10 ruble). Siemens, unul dintre cei mai mari industriași și «regi ai finanței» din Germania, a declarat în Reichstag, la 7 Iunie 1900, că «acțiunea de 1 l. st. este baza imperialismului britanic»[3]. La acest negustor se observă o mai adâncă, mai «marxistă» înțelegere a esenței imperialismului decât la un anumit scriitor lipsit de decență, care

[1] Hans-Gideon Heymann: «Die gemischten Werke im deutschen Grosseisengewerbe», Stuttgart 1904, pag. 269.

[2] R. Liefmann: Beteiligungsges. etc., pag. 258, ed. întâia.

[3] Schultze-Gaevernitz, în «Grundriss der Sozialökonomik», V, 2, pag. 111.

se socoteşte intemeietorul marxismului rus şi care găseşte că imperialismul este o însuşire dăunătoare a unui popor...

Dar «sistemul participaţiilor» nu numai că serveşte la sporirea uriaşă a puterii monopoliştilor, dar el îngădue, în afară de aceasta, să se pună la cale, fără frică de pedeapsă, fel de fel de afaceri tenebroase şi murdare, îngădue ca publicul să fie jefuit, căci formal, după lege, conducătorii «societăţii-mame» nu răspund pentru ceeace face «societatea filială», societatea care se socoteşte «de sine stătătoare», dar *prin mijlocirea* căreia se poate *totul* «aranja». Iată o pildă luată din numărul pe Mai 1914 al revistei germane «Die Bank»:

«„Societatea pe acţiuni pentru industria oţelului de resorturi“ din Kassel era socotită până acum câţiva ani ca una din întreprinderile cele mai rentabile din Germania. Datorită relei administrări, lucrurile au ajuns până acolo, încât dividendele au scăzut dela 15% la 0%. După cum s'a constatat, administraţia avansase, fără ştirea acţionarilor, *6 milioane de mărci* unei „societăţi-filiale“, „Hassia“, al cărei capital nominal se ridica la numai câteva sute de mii de mărci. Despre acest împrumut, care era aproape de trei ori mai mare decât capitalul în acţiuni al „societăţii-mame“, nu se pomenea nimic în bilanţurile acesteia din urmă; din punct de vedere juridic această tăinuire era cu totul legală şi s'a putut prelungi timp de doi ani, pentrucă ea nu călca nicio prevedere a codului comercial. Preşedintele consiliului de supraveghere, care semna ca persoană răspunzătoare aceste bilanţuri fictive, a fost şi a rămas preşedintele Camerei de comerţ din Kassel. Acţionarii au aflat despre acest împrumut acordat societăţii „Hassia“ numai după ce se dovedise demult că acesta a fost „o greşală“»... (ultimul cuvânt autorul ar fi trebuit să-l pună în ghilimele)... «şi când preţul acţiunilor „oţelului pentru resorturi“ scăzuse aproape cu 100% din pricină că cei iniţiaţi începuseră să le înstrăineze...»

«...*Această pildă tipică a echilibristicii de bilanţ, foarte mult practicată* de societăţile pe acţiuni, ne lămureşte dece consiliile de administraţie ale societăţilor pe acţiuni se lansează în afaceri riscante cu mai multă uşurinţă decât întreprinzătorii particulari.

Tehnica modernă a alcătuirii bilanţurilor nu numai că le dă posibilitatea să ascundă faţă de acţionarul de rând afacerile riscante, dar şi îngădue principalilor interesaţi să scape de răspundere, în caz de nereuşită, prin înstrăinarea la timp a acţiunilor lor, pe când întreprinzătorul particular răspunde cu pielea lui de tot ce face...

Bilanţurile multor societăţi pe acţiuni seamănă cu cunoscutele palimpseste din evul mediu» (un palimpsest este un pergament de pe care scrisul iniţial a fost şters şi înlocuit cu alt text), «de pe care trebuia să se şteargă mai întâi scrisul existent pentru a se descifra din semnele de dedesubt conţinutul cel adevărat.

Mijlocul cel mai simplu, şi deaceea cel mai des întrebuinţat, de a face ca un bilanţ să fie de nepătruns, constă în despărţirea întreprinderii unitare în mai multe părţi, prin constituirea sau încorporarea de „societăţi-filiale“. Avantajele acestui sistem pentru scopurile cele mai diferite — legale şi ilegale — sunt atât de vădite, încât societăţile mari care n'au adoptat până acum acest sistem trebuesc socotite astăzi ca excepţii.» [1]

Ca pildă a uneia din cele mai mari societăţi monopoliste care recurge în modul cel mai larg la acest sistem, autorul indică renumita «Societate Generală de Electricitate» (A.E.G., despre care va mai fi vorba mai jos). In 1912 se socotea că această societate participă la *175—200* de societăţi, dominându-le bine înţeles şi dispunând în total de un capital aproximativ de *1 miliard şi jumătate mărci.* [2]

Toate regulele de control, de publicare a bilanţurilor, de elaborare a unei anumite scheme de bilanţ, de instituire a unor

[1] L. Eschwege: «Tochtergesellschaften» [«Societăţile-filiale»], «Die Bank», 1914, 1, pag. 545.

[2] Kurt Heinig: «Der Weg des Elektrotrusts» [«Calea trustului electric»], «Neue Zeit», 1912, anul 30, 2, pag. 484.

organe de supraveghere etc. cu care ocupă atenţia publicului profesorii şi funcţionarii bine intenţionaţi — care sunt, adică, de bună credinţă când apără şi prezintă în culori frumoase capitalismul — toate aceste regule nu pot avea aici nicio insemnătate. Căci proprietatea privată e sfântă şi nimănui nu i se poate interzice să cumpere, să vândă, să facă schimb de acţiuni, să le pună sub gaj etc.

Despre întinderea pe care a luat-o «sistemul participaţiei» în marile bănci ruseşti, se poate judeca după datele comunicate de E. Agahd, care a fost timp de 15 ani funcţionar la Banca Ruso-Chineză şi care a publicat, în Mai 1914, o lucrare sub titlul, nu destul de precis, «Băncile mari şi piaţa mondială» [1]. Autorul împarte marile bănci ruseşti în două grupuri principale: *a)* cele care lucrează prin «sistemul participaţiilor» şi *b)* cele «independente», înţelegând totuşi prin «independenţă» în mod arbitrar independenţa faţă de băncile din *străinătate*. Autorul împarte grupul intâi în 3 subdiviziuni: 1. participare germană, 2. engleză şi 3. franceză, având în vedere «participarea» şi dominaţia celor mai mari bănci din străinătate de naţionalitate respectivă. Autorul împarte capitalurile băncilor în capitaluri «productive» (plasate în comerţ şi industrie) şi capitaluri «speculative» (plasate în operaţiuni financiare şi de bursă), socotind, din punctul lui de vedere mic-burghez reformist, că s'ar putea, atât timp cât există capitalismul, să se despartă primul fel de plasare de al doilea şi să se înlăture cel de al doilea fel.

Datele autorului sunt următoarele:

[1] E. Agahd: «Grossbanken und Weltmarkt. Die wirtschaftliche und politische Bedeutung der Grossbanken im Weltmarkt, unter Berücksichtigung ihres Einflusses auf Russlands Volkswirtschaft und die deutsch-russischen Beziehungen» [«Băncile mari şi piaţa mondială. Insemnătatea economică şi politică a băncilor mari pe piaţa mondială şi influenţa lor asupra economiei naţionale a Rusiei şi asupra relaţiilor germano-ruse»], Berlin 1914.

Activul băncilor, în milioane de ruble
(Conform bilanţului din Octombrie-Noembrie 1913)

Grupul băncilor ruseşti	Capitalurile plasate		
	Productiv	Speculativ	Total
a 1) *4* bănci: Banca Comercială Siberiană, Banca Rusă, Banca Internaţională şi Banca de Scont	413,7	859,1	1.272,8
a 2) *2* bănci: Banca Comercialo-Industrială şi Banca Ruso-Engleză	239,3	169,1	408,4
a 3) *5* bănci: Banca Ruso-Asiatică, Banca Particulară din Petersburg, Banca Azov-Don, Banca Union-Moscova, Banca de Comerţ Ruso-Franceză	711,8	661,2	1.373,0
(11 bănci) Total . . . . *a* =	1.351,8	1.689,4	3.054,2
b) *8* bănci: Banca Comercială din Moscova, Banca Volga-Kama, Yunker şi Co., Banca Comercială din Petersburg (fost Wawelberg), Banca din Moscova (fostă Riabuşinschi), Banca de Scont din Moscova, Banca Comercială din Moscova şi Banca Particulară din Moscova	504,2	391,1	895,3
(19 bănci) Total	1.869,0	2.080,5	3.949,5

După aceste date, din cele aproape 4 miliarde de ruble care constitue capitalul «productiv al marilor bănci, *mai mult de* 3/4, peste 3 miliarde, revin băncilor care sunt de fapt «societăţi-filiale» ale unor bănci din străinătate, în primul rând pariziene (renumitul trio bancar: Uniunea Pariziană; Banca din Paris şi Ţările de Jos; Societatea Generală) şi berlineze (mai ales Banca Germană şi Societatea de Scont). Două din cele mai mari bănci ruseşti, «Banca Rusă» («Banca Rusă pentru Comerţul Extern») şi «Banca Internaţională» («Banca Comercială Internaţională din Petersburg»), şi-au mărit capitalurile din 1906 până în 1912 dela 44 la 98 milioane ruble, iar rezervele dela 15 la 39 milioane, «lucrând pe trei sferturi cu

capitaluri germane»; prima bancă aparţine «concernului» «Băncii Germane» berlineze, a doua «Societăţii de Scont» berlineze. Agahd e profund revoltat, sărmanul, de faptul că băncile berlineze deţin în mâna lor majoritatea acţiunilor şi că deaceea acţionarii ruşi sunt neputincioşi. Şi, se înţelege, ţara care exportă capital ia crema: astfel, de pildă, «Banca Germană» berlineză, introducând la Berlin acţiuni ale Băncii Comerciale Siberiene, le-a ţinut un an de zile în portofoliul ei şi după aceea le-a vândut la cursul de 193 pentru 100, adică pe un preţ aproape dublu, «câştigând» aproximativ 6 milioane de ruble, un profit pe care Hilferding l-a numit «profit de constituire».

Toată «puterea» marilor bănci din Petersburg autorul o apreciază la 8.235 milioane ruble, aproape 8¼ miliarde, iar «participaţia», sau mai exact dominaţia băncilor din străinătate, el o împarte astfel: băncile franceze 55%; engleze 10%; germane 35%. Din această sumă de 8.235 milioane capital activ, 3.687 milioane — adică mai mult de 40% — revin, după socoteala autorului, sindicatelor Produgol[1], Prodameta[2], precum şi sindicatelor din industria petroliferă, metalurgică şi a cimentului. Prin urmare, contopirea băncilor şi a capitalului industrial, în legătură cu formarea monopolurilor capitaliste, a făcut şi în Rusia paşi mari înainte.

Capitalul financiar concentrat în puţine mâini şi având de fapt monopolul, încasează un profit uriaş şi mereu în creştere, din fondări, din emisiuni de titluri, din împrumuturi de stat etc., întărind dominaţia oligarhiilor financiare şi impunând întregii societăţi un tribut în favoarea monopoliştilor. Iată una din nenumăratele pilde de «gospodărire» a trusturilor americane, citate de Hilferding: în anul 1887 Havemeyer a întemeiat trustul zahărului, prin fuzionarea a 15 companii mici, al căror capital total era de 6½ milioane dolari. Dar capitalul

[1] *Produgol* — «Societate rusă de comerţ al combustibilului mineral din Bazinul Doneţului», întemeiată în 1906. — *Nota Red.*

[2] *Prodameta* — «Societate de vânzare a produselor uzinelor metalurgice ruse», întemeiată în 1906. — *Nota Red.*

trustului a fost, după o expresie americană, «diluat» şi fixat la 50 milioane dolari. «Recapitalizarea» sconta viitoarele profituri monopoliste, după cum trustul oţelului din aceeaşi Americă sconteazā viitoarele profituri monopoliste, acaparând tot mai multe terenuri conţinând minereuri de fier. Şi, într'adevăr, trustul zahărului stabili preţuri de monopol şi căpătă astfel de venituri, încât putu să plătească 10% dividend la un capital «diluat» *de şapte ori*, adică *aproape 70% la capitalul realmente vărsat la fondarea trustului!* In 1909 capitalul trustului se ridica la 90 milioane dolari. In decurs de 22 ani capitalul crescuse mai mult de zece ori.

In Franţa, domnia «oligarhiei financiare» («Contra oligarhiei financiare din Franţa» e titlul celebrei cărţi a lui Lysis, apărută în 1908 în a cincia ediţie) a îmbrăcat o formă foarte puţin diferită. Patru din cele mai mari bănci au nu un monopol relativ, ci un «monopol absolut» asupra emisiunii hârtiilor de valoare. Acesta este de fapt «trustul marilor bănci». Şi monopolurile garantează profituri monopoliste de pe urma emisiunilor. Când se emit împrumuturi, ţara care contractează un împrumut primeşte de obiceiu nu mai mult decât 90% din suma totală; 10% revine băncilor şi altor mijlocitori. Profitul băncilor din împrumutul ruso-chinez de 400 milioane de franci a fost de 8%; din împrumutul rusesc (1904) de 800 milioane, profitul lor a fost de 10%; din cel marocan (1904) de 62½ milioane a fost de 18¾%. Capitalismul, care şi-a început desvoltarea dela un mic capital cămătăresc, îşi încheie desvoltarea printr'un enorm capital cămătăresc. «Francezii sunt cămătarii Europei», spune Lysis. Toate condiţiile vieţii economice suferă o schimbare profundă, ca urmare a acestei transformări a capitalismului. Când populaţia, industria, comerţul şi transportul maritim stagnează, «ţara» poate să se îmbogăţească din cămătărie. «Cincizeci de oameni, reprezentând un capital de 8 milioane de franci, pot să dispună de *«două miliarde* în patru bănci». Sistemul «participaţiilor», pe care îl cunoaştem deja, duce la aceleaşi urmări: una din cele mai mari bănci, «Societatea Generală» («Société Générale»), emite 64.000 de obligaţiuni ale

«societății-filiale» numite «Fabricile de zahăr din Egipt». Cursul de emisiune e de 150%, adică banca câștigă 50 de copeici la fiecare rublă. Dividendele acestei societăți se dovediră fictive, «publicul» pierdu 90 până la 100 de milioane franci; «unul din directorii „Societății Generale" a fost membru al consiliului de administrație al „Fabricilor de zahăr"». Nu e de mirare că autorul e nevoit să tragă următoarea concluzie: «Republica franceză este o monarhie financiară»; «avem domnia deplină a oligarhiei financiare, care domnește și asupra presei, și asupra guvernului» [1].

Rentabilitatea excepțional de mare a emisiunii de hârtii de valoare, ca una din operațiunile principale ale capitalului financiar, joacă un rol foarte însemnat în desvoltarea și întărirea oligarhiei financiare. «Inăuntrul țării nu există afacere care să producă profituri măcar pe departe atât de mari, ca mijlocirea acordării de împrumuturi externe» — scrie revista germană «Die Bank» [2].

«Nu există nicio operațiune bancară care să dea profituri atât de mari ca emisiunile.» La emisiunea de titluri ale întreprinderilor industriale, conform datelor revistei «Economistul german», profitul era, în mijlociu, pe an:

1895	38,6%	1898	67,7%
1896	36,1%	1899	66,9%
1897	66,7%	1900	55.2%

«In decurs de zece ani, dela 1891 până la 1900, la emisiunea de valori industriale germane „s'a câștigat" *mai mult de un miliard.*» [3].

Dacă în perioada de avânt industrial profiturile capitalului financiar sunt imense, în perioada de depresiune întreprinderile mici și șubrede pier, iar marile bănci «participă» la cumpărarea lor pe prețuri de nimic sau la «asanări» și «reorganizări» aducătoare de profit. La «asanarea» întreprinderilor deficitare «capitalul-acțiuni se micșorează, adică venitul se repartizează asupra unui capital mai mic, luându-se în viitor ca bază de calcul capitalul micșorat. Sau, dacă rentabilitatea a coborît până la zero, atunci se investește capital nou, care, unindu-se cu cel vechiu, mai puțin rentabil, va da acum un venit indestulător. In treacăt fie zis, adaugă Hilferding, toate aceste asanări și reorganizări au însemnătate dublă pentru bănci: în primul rând, ca o operațiune rentabilă; în al doilea rând, ca un prilej bine venit pentru a pune asemenea societăți strâmtorate sub tutelă» [1].

Iată o pildă: Societatea minieră pe acțiuni «Union» din Dortmund a fost înființată în 1872. Acțiunile emise au fost de aproape 40 milioane mărci, și după ce primul an dăduse un dividend de 12%, cursul acțiunilor s'a urcat până la 170%. Capitalul financiar luă crema, câștigând o bagatelă de vreo 28 de milioane. La înființarea acestei societăți, rolul principal l-a jucat aceeași mare bancă germană, «Societatea de Scont», care a reușit să ajungă la un capital de 300 milioane de mărci. Mai târziu, dividendele societății «Union» coboară la zero. Acționarii se văd nevoiți să admită o «reducere» a capitalului, adică pierderea unei părți a lui pentru a nu pierde totul. Și astfel, ca rezultat al unui șir de «asanări», dispar din registrele societății «Union», în decurs de 30 de ani, peste 73 milioane de mărci. «Astăzi, acționarii inițiali ai acestei societăți au în mână numai 5% din valoarea nominală a acțiunilor lor» [2], și la fiecare nouă «asanare» băncile continuă «să câștige».

O operațiune deosebit de rentabilă a capitalului financiar este și specula cu terenurile din împrejurimile orașelor mari în curs de rapidă desvoltare. Monopolul băncilor se contopește aici

---

[1] Lysis: «Contre l'oligarchie financière en France» [«Contra oligarhiei financiare din Franța»], ed. a 5-a, Paris 1908, pag. 11, 12, 26, 39, 40, 48.

[2] «Die Bank», 1913, Nr. 7, pag. 630.

[3] Stillich, op. cit., pag. 143, și W. Sombart: «Die deutsche Volkswirtschaft im 19. Jahrhundert» [«Economia națională germană în secolul al XIX-lea»], ed. a 2-a, 1909, pag. 526, anexa 8.

[1] «Capitalul financiar», pag. 172.

[2] Stillich, op. cit., pag. 138, și Liefmann, pag. 51.

cu monopolul rentei funciare şi cu monopolul căilor de comunicaţie, pentrucă urcarea preţurilor la terenuri, posibilitatea de a le vinde avantajos împărţite în parcele etc. depind, înainte de toate, de existenţa de căi de comunicaţie bune cu centrul oraşului, iar aceste căi de comunicaţie se află în mâinile marilor societăţi, legate cu aceleaşi bănci prin sistemul participaţiilor şi prin împărţirea posturilor de directori. Ajungem astfel la situaţia pe care scriitorul german L. Eschwege, colaboratorul revistei «Die Bank», care a studiat în mod special operaţiunile de comerţ cu terenurile, ipotecarea lor etc., a numit-o «Mlaştină»: specula nebună cu terenurile dela periferia oraşelor; apoi falimentele firmelor de construcţii, cum a fost cazul firmei din Berlin «Boswau şi Knauer», care strânsese cu japca aproape 100 milioane de mărci prin mijlocirea «celei mai solide şi mai mari» bănci, a «Băncii Germane» (Deutsche Bank), care, se înţelege, a lucrat prin sistemul «participaţiilor», adică pe ascuns, din umbră, şi a scăpat destul de ieftin, pierzând «doar» 12 milioane mărci; după aceea ruinarea micilor patroni şi a muncitorilor care au rămas neplătiţi de către firmele fictive de construcţii; aranjamentele pungăşeşti cu «cinstita» poliţie şi administraţie berlineză pentru a pune mâna pe dreptul de a da informaţii oficiale asupra terenurilor şi de a elibera autorizaţii din partea consiliului municipal pentru executarea lucrărilor de construcţie etc. etc. [1].

«Moravurile americane», dela care cu atâta ipocrizie îşi întorc faţa aşa zişii profesori europeni şi burghezii plini de bune intenţii, au fost adoptate, în perioada capitalului financiar, de către toate marile oraşe din orice ţară.

La Berlin, pe la începutul anului 1914, se vorbea despre eventualitatea formării unui «trust al transportului», adică a unei «comunităţi de interese» a celor trei întreprinderi berlineze de transport: calea ferată electrică a oraşului, societatea de tramvaie şi societatea de omnibuze. «Că există o asemenea intenţie» — scria «Die Bank» — «aceasta se ştia din ziua în care s'a aflat că majoritatea acţiunilor societăţii de omnibuze trecuse în stăpânirea celorlalte două societăţi de transport... Putem da toată crezarea persoanelor care urmăresc aceste planuri, nădăjduind să realizeze, prin reglementarea uniformă a transportului, economii, din care o parte ar putea să revină, la urma urmelor, şi publicului. Dar chestiunea se complică prin faptul că în spatele acestui trust al transportului în curs de formare stau bănci care, dacă ar voi, ar putea să pună căile de comunicaţie, monopolizate de ele, în slujba intereselor comerţului lor cu parcelele de teren. Pentru a ne convinge cât e de firească această presupunere, este suficient să ne amintim că şi la înfiinţarea societăţii de căi ferate electrice orăşeneşti erau la mijloc interesele marii bănci care a patronat înfiinţarea acestei societăţi. Şi anume: interesele acestei întreprinderi de transport se împleteau cu interesele comerţului cu parcele. Linia de Est a acestei căi ferate trebuia să cuprindă terenurile pe care, mai târziu, când construcţia liniei era asigurată, banca le-a vândut, cu mari beneficii pentru ea şi pentru câţiva participanţi...» [2].

Monopolul, din momentul în care s'a închegat şi mânueşte miliarde, pătrunde inevitabil în *toate* ungherele vieţii sociale, indiferent de structura politică şi de oricare alt fel de «detalii». In literatura economică germană e frecventă elogierea slugarnică a cinstei funcţionărimii prusace, cu aluzii la Panamaua franceză sau la venalitatea politică americană. Dar faptul rămâne fapt, că *însăşi* literatura burgheză consacrată afacerilor bancare din Germania este mereu nevoită să depăşească limitele operaţiunilor pur bancare şi să scrie, de pildă, despre «năvala spre bănci», adică despre cazurile tot mai frecvente de trecere a funcţionarilor de stat în serviciul băncilor particulare: «Cum stă chestia cu incoruptibilitatea funcţionarului de stat, a cărui năzuinţă tainică se îndreaptă spre un locşor cald din

[1] «Die Bank», 1913, pag. 952, L. Eschwege: «Der Sumpf» [«Mlaştina»]; ibidem 1912, 1, pag. 223 şi urm.

[2] «Verkehrstrust» [«Trustul transporturilor»], «Die Bank», 1914, 1, pag. 89.

Behrenstrasse?» [1] — strada din Berlin unde își are sediul «Banc Germană». Alfred Lansburgh, editorul revistei «Die Bank», scris în 1909 un articol: «Insemnătatea economică a bizanti nismului», cu privire, între altele, la călătoria lui Wilhelm în Palestina și la «rezultatul direct al acestei călătorii, constru rea căii ferate Bagdad, această operă fatală, „marea operă spiritului întreprinzător german", care e mai vinovată de „în cercuirea Germaniei" decât toate greșelile noastre politice la u loc» [2] (prin incercuire se înțelege politica lui Eduard al VII-lea care tindea să izoleze Germania și s'o înconjoare cu un cer de alianțe imperialiste antigermane). Eschwege, colaboratoru aceleiași reviste, despre care am mai pomenit, a scris în 1911 u articol: «Plutocrația și funcționărimea», prin care demască, d pildă, cazul funcționarului german Völker, care fusese membr al comisiunii cartelurilor și care se remarcase prin energia lu iar după câtva timp s'a pomenit deținătorul unui locșor rentabi în cel mai mare cartel, în sindicatul oțelului. Asemenea cazuri care nu sunt deloc intâmplătoare, l-au silit pe acelaș scriitor burghez să recunoască că «libertatea economică, garantată d Constituția germană, a devenit in multe domenii ale vieții eco nomice o frază lipsită de conținut» și că sub domnia plutocrați «nici cea mai largă libertate politică nu ne mai poate ajuta s nu fim prefăcuți într'un popor de oameni lipsiți de libertate» [3]

In ceeace privește Rusia, ne mărginim la o singură pildă Acum câțiva ani a apărut în toate ziarele știrea că directoru cancelariei creditului, Davidov, a părăsit serviciul de stat și a ocupat un post într'o bancă mare pentru o leafă care, potrivi contractului, trebuia in decurs de câțiva ani să atingă suma de peste 1 milion de ruble. Cancelaria creditului este o instituție a cărei sarcină e «coordonarea activității tuturor instituțiilor de

[1] «Der Zug zur Bank» [«Năvala spre bănci»], «Die Bank», 1909, 1, pag. 79.

[2] Ibid., pag. 301.

[3] Ibid., 1912, 2, pag. 825; 1913, 2, pag. 962.

credit ale statului» și care acordă băncilor din capitală subvenții in sumă de 800 până la 1.000 milioane de ruble [1].

Despărțirea proprietății asupra capitalului de întrebuințarea capitalului în producție, despărțirea capitalului bănesc de cel industrial sau productiv, despărțirea rentierului, care trăiește numai din venitul capitalului bănesc, de întreprinzător și de toate persoanele care dispun direct de capital, este in general proprie capitalismului. Imperialismul, sau dominația capitalului financiar, este cea mai înaltă treaptă a capitalismului, în care această despărțire ajunge la dimensiuni uriașe. Predominarea capitalului financiar asupra tuturor celorlalte forme ale capitalului înseamnă o situație dominantă a rentierilor și a oligarhiei financiare, înseamnă desprinderea din rândul tuturor statelor a câtorva state cu «putere» financiară. In ce măsură are loc acest proces, se poate judeca după statistica emisiunilor, adică a emisiunii de tot felul de hârtii de valoare.

In «Buletinul institutului internațional de statistică», A. Neymarck [2] a publicat cele mai amănunțite și mai complecte date comparative asupra emisiunilor din toată lumea, date care au fost apoi de mai multe ori reproduse parțial in literatura economică. Iată rezultatele a patru decenii:

TOTALUL EMISIUNILOR, IN MILIARDE FRANCI, PE UN DECENIU

1871—1880	76,1
1881—1890	64,5
1891—1900	100,4
1901—1910	197,8

In anii 1870—1880, creșterea totalului emisiunilor din toată lumea trebue atribuită în special împrumuturilor în urma răz-

[1] E. Agahd, pag. 202.

[2] «Bulletin de l'institut international de statistique» [«Buletinul institutului internațional de statistică»], vol. XIX, cartea a II-a, Haga 1912. — Datele asupra statelor mici, coloana a 2-a, sunt aproximativ cele din 1902, mărite cu 20%.

boiului franco-prusian și perioadei fondării de societăți care i-a urmat în Germania. In linii generale, creșterea în decursul ultimelor trei decenii ale veacului al XIX-lea are loc relativ nu prea repede, și numai primul deceniu al veacului al XX-lea aduce cu sine o creștere uriașă, aproape o dublare în decurs de 10 ani. Inceputul veacului al XX-lea constitue, prin urmare, epoca de cotitură nu numai în ce privește creșterea monopolurilor (a cartelurilor, a sindicatelor, a trusturilor), despre care am mai vorbit, ci și în ce privește creșterea capitalului financiar.

Neymarck apreciază suma totală a hârtiilor de valoare din întreaga lume, în 1910, la vreo 815 miliarde franci. Scăzând aproximativ sumele care se repetă, el reduce această sumă până la 575—600 miliarde. Iată repartiția pe țări (luăm 600 miliarde):

TOTALUL HÂRTIILOR DE VALOARE ÎN ANUL 1910
(ÎN MILIARDE FRANCI)

Anglia	142	479	Olanda	12,5
Statele Unite	132		Belgia	7,5
Franța	110		Spania	7,5
Germania	95		Elveția	6,25
Rusia	31		Danemarca	3,75
Austro-Ungaria	24		Suedia, Norvegia, România etc.	2,5
Italia	14			
Japonia	12			
			Total	600,0

Din aceste cifre se vede dintr'odată cât de categoric se afirmă cele mai bogate patru țări capitaliste, care dețin aproximativ dela 100 până la 150 miliarde franci fiecare, în hârtii de valoare. Dintre aceste patru țări, două — Anglia și Franța — sunt cele mai vechi țări capitaliste și, cum vom vedea, cele mai bogate în colonii; celelalte două — Statele Unite și Germania — sunt cele mai înaintate țări capitaliste prin repeziciunea desvoltării lor și prin gradul de răspândire al monopolurilor capitaliste în producție. Impreună, aceste 4 țări posedă 479 miliarde franci, adică aproape 80% din capitalul financiar mondial. Aproape tot restul lumii joacă, într'un fel sau altul, rolul de debitor și de tributar al acestor țări — bancheri internaționali — al acestor patru «stâlpi» ai capitalului financiar mondial.

Trebue să ne oprim în special asupra rolului pe care-l joacă exportul de capital în crearea rețelei internaționale de dependență și de legături ale capitalului financiar.

IV. EXPORTUL DE CAPITAL

Caracteristic pentru vechiul capitalism, în care domnea în voie libera concurenţă, era exportul de *mărfuri*. Pentru capitalismul cel nou, în care domnesc monopolurile, a devenit caracteristic exportul de *capital*.

Capitalismul este producţia de mărfuri pe cea mai înaltă treaptă a desvoltării ei, când forţa de muncă devine şi ea marfă. Creşterea schimbului, atât a celui dinăuntrul ţării cât şi, îndeosebi, a celui internaţional, este trăsătura caracteristică a capitalismului. Sub capitalism desvoltarea inegală şi în salturi a diverselor întreprinderi, a diverselor ramuri de industrie şi a diverselor ţări este inevitabilă. Anglia, devenind înaintea altor ţări ţară capitalistă şi introducând pe la mijlocul veacului al XIX-lea comerţul liber, pretinse rolul de «atelier al lumii întregi», de furnizoare a fabricatelor pentru toate ţările, care trebuiau s'o aprovizioneze în schimb cu materii prime. Dar *acest* monopol al Angliei a fost subminat încă din ultimul sfert al veacului al XIX-lea, prin faptul că un şir de alte ţări, apărându-se prin taxe vamale «protecţioniste», au devenit state capitaliste de sine stătătoare. In pragul veacului al XX-lea asistăm la formarea unor monopoluri de alt gen: întâi, uniunile monopoliste capitaliste, în toate ţările cu capitalism desvoltat; al doilea, situaţia monopolistă a câtorva ţări dintre cele mai bogate, în care acumularea capitalului atingea proporţii uriaşe. In ţările înaintate apăru un uriaş «prisos de capital».

Se înţelege că, dacă sistemul capitalist ar fi în stare să desvolte agricultura, care a rămas astăzi pretutindeni cu mult în

urmă faţă de industrie, dacă ar putea să ridice nivelul de trai al masselor populaţiei, care, cu tot progresul tehnic ameţitor, rămâne pretutindeni mizeră şi înfometată, atunci nici vorbă n'ar putea fi de un prisos de capital. Acest «argument» este folosit în toate ocaziile de criticii mic-burghezi ai capitalismului. Dar atunci capitalismul n'ar mai fi capitalism, căci atât inegalitatea desvoltării cât şi starea de înfometare a masselor sunt condiţiuni şi premize inevitabile şi de bază ale acestui mod de producţie. Atâta timp cât capitalismul rămâne capitalism, prisosul de capital este folosit nu pentru ridicarea nivelului de trai al masselor din ţara respectivă, pentrucă aceasta ar însemna scăderea profiturilor capitaliştilor, ci pentru mărirea profiturilor, prin exportul de capital în străinătate, în ţările înapoiate. In aceste ţări înapoiate profitul este de obicei ridicat, deoarece acolo capitalurile sunt puţine, preţul pământului este relativ mic, salariile sunt scăzute, materiile prime ieftine. Posibilitatea exportului de capital este creată prin faptul că un şir întreg de ţări înapoiate sunt deja atrase în orbita capitalismului mondial, că s'au construit deja ori s'a început construirea principalelor căi ferate, că sunt asigurate condiţiunile elementare ale desvoltării industriale etc. Necesitatea exportului de capital este determinată de faptul că în unele ţări capitalismul «s'a răscopt» şi (în condiţiunile agriculturii înapoiate şi de mizerie a masselor) capitalul nu găseşte în interior teren pentru o investiţie «rentabilă».

Iată datele aproximative asupra capitalurilor investite în străinătate de trei ţări principale mai importante[1]:

---

[1] **Hobson : «Imperialism» [«Imperialismul»],** Londra 1902, pag. 58; **Riesser, op. cit., pag. 395 şi 404; P. Arndt,** în **«Weltwirtschaftliches Archiv» [«Arhivele economiei mondiale»],** vol. 7, pag. 35, 1916; **Neymarck, în Bulletin;** Hilferding : «Capitalul financiar», pag. 492; **Lloyd George, discurs în Camera** Comunelor la 4 Mai 1915, **«Daily Telegraph» din 5 Mai 1915 ; B.** Harms : «Probleme der Weltwirtschaft» **[«Problemele economiei mondiale»],** Jena 1912, pag. 235 şi **altele ; Dr. Siegmund** Schilder : «Entwicklungstendenzen der **Weltwirtschaft» [«Tendinţele** desvoltării economiei mondiale»], **Berlin 1912, vol. 1, pag. 150; George Paish: «Great Britain's Capital Investments etc.» [«Investiţiile capitalului englez»], în «Journal of the Royal Statistical Society» [«Revista societăţii regale de statistică»],**

CAPITALUL INVESTIT IN STRAINATATE

(în miliarde franci)

Anul	Anglia	Franța	Germania
1862	3,6	—	—
1872	15	10 (1869)	—
1882	22	15 (1880)	?
1893	42	20 (1890)	?
1902	62	27—37	12,5
1914	75—100	60	44,0

De aici vedem că exportul de capital a atins proporții uriașe abia la începutul veacului al XX-lea. Inainte de război, capitalul investit în străinătate de cele trei țări principale atingea cifra de 175—200 miliarde franci. Venitul acestei sume, socotit după procentul modest de 5%, trebue să se ridice la 8—10 miliarde franci pe an, bază destul de solidă pentru subjugarea și exploatarea imperialistă a majorității națiunilor și țărilor din lume, pentru parazitismul capitalist al unui pumn de țări bogate!

Cum se repartizează între diferitele țări acest capital plasat în străinătate, *unde* este el investit? La această întrebare nu se poate da decât un răspuns aproximativ, de natură totuși să lămurească unele raporturi reciproce și legături generale ale imperialismului modern:

CONTINENTELE INTRE CARE SE IMPART (APROXIMATIV) CAPITALURILE INVESTITE IN STRAINATATE (IN JURUL ANULUI 1910)

	Anglia	Franța	Germania	Total
	(în miliarde mărci)			
Europa	4	23	18	45
America	37	4	10	51
Asia, Africa și Australia . .	20	8	7	44
Total . . .	70	35	35	140

vol. LXXIV, 1910—1911, pag. 167 și urm.; George Diouritch: «L'Expansion des banques allemandes à l'étranger, ses rapports avec le développement économique de l'Allemagne» [«Expansiunea băncilor germane în străinătate, în legătură cu desvoltarea economică a Germaniei»], Paris 1909, pag. 84.

In Anglia stau pe primul plan posesiunile ei coloniale, care sunt foarte întinse, până și în America (de pildă, Canada), fără să mai vorbim de Asia etc. Exportul uriaș de capital englez este în cea mai strânsă legătură cu uriașele colonii, despre a căror însemnătate pentru imperialism vom vorbi mai jos. Altfel stau lucrurile în Franța. Ea își are capitalul plasat, în primul rând, în Europa și mai ales în Rusia (nu mai puțin de 10 miliarde franci); acest capital este în măsură precumpănitoare capital *plasat ca împrumut* — împrumuturi de stat —, iar nu capital investit în întreprinderi industriale. Spre deosebire de imperialismul englez, care este colonial, imperialismul francez poate fi numit imperialism cămătăresc. In Germania avem o a treia varietate: coloniile ei sunt mici, iar capitalul plasat de ea în străinătate se împarte aproape egal între Europa și America.

Exportul de capital influențează desvoltarea capitalismului în țările importatoare de capital, grăbind extrem de mult această desvoltare. Dacă din această cauză exportul de capital poate să ducă, până la un anumit grad, la o oarecare stagnare a desvoltării capitalismului în țările exportatoare de capital, aceasta poate avea loc numai cu prețul lărgirii și adâncirii desvoltării capitalismului în lumea întreagă.

Pentru țările exportatoare de capital există aproape totdeauna posibilitatea de a obține anumite «avantaje», al căror caracter ne lămurește care este specificul epocii capitalului financiar și a monopolurilor. Iată, de pildă, ce scria revista berlineză «Die Bank» în Octombrie 1913:

«Pe piața internațională financiară se joacă de câtva timp o comedie, demnă de pana lui Aristofan. Numeroase state străine, dela Spania până la țările balcanice, dela Rusia până la Argentina, Brazilia și China, se adresează, fățiș sau în secret, marilor piețe financiare, cu cererile lor de împrumut, dintre care unele extrem de insistente. Piețele financiare se află azi într'o situație nu tocmai strălucită și nici perspectivele politice nu sunt îmbucurătoare. Totuși, niciuna din aceste piețe financiare nu îndrăznește să respingă cererile de împrumut, de teamă ca vecinul să nu i-o ia înainte, să nu aprobe împrumutul și să-și asigure prin

această anumite contraservicii. Din asemenea tranzacţii internaţionale rezultă totdeauna câte ceva în folosul creditorului: fie o concesie cu ocazia încheierii unui tratat comercial, fie un antrepozit de cărbuni, fie construirea unui port, o concesiune grasă sau o comandă de tunuri.»[1]

Capitalul financiar a creat epoca monopolurilor. Iar monopolurile duc cu ele pretutindeni principiile monopoliste: folosirea «legăturilor» în scopul unei tranzacţii avantajoase ia locul concurenţei pe piaţa liberă. Lucrul cel mai obişnuit este: acordarea împrumutului să fie condiţionată de obligaţia de a cheltui o parte din el pentru cumpărarea de produse ale ţării creditoare, mai ales armament, vapoare etc. In ultimele două decenii (1890—1910) Franţa a recurs foarte des la acest mijloc. Exportul de capital devine un mijloc pentru încurajarea exportului de mărfuri. Tranzacţiile încheiate cu asemenea prilejuri între întreprinderi uriaşe sunt de aşa natură, încât — după «eufemismul» lui Schilder[2] — ele «nu sunt departe de mituire». Krupp în Germania, Schneider în Franţa, Armstrong în Anglia — iată exemple de asemenea firme, în strânsă legătură cu băncile uriaşe şi cu guvernul, firme care nu pot fi uşor «ocolite» la încheierea unui împrumut.

Acordând un împrumut Rusiei, Franţa «a constrâns-o» în tratatul comercial din 16 Septembrie 1905 să-i asigure anumite concesiuni până în 1917. Acelaş lucru s'a întâmplat şi la încheierea tratatului comercial cu Japonia la 19 August 1911. Războiul vamal dintre Austria şi Serbia, care a ţinut din 1906 până în 1911, cu o întrerupere de şapte luni, a fost în parte o urmare a concurenţei dintre Austria şi Franţa pentru furnizarea de muniţiuni Serbiei. Paul Deschanel declară în parlament, în Ianuarie 1912, că din 1908 şi până în 1911 firmele franceze au furnizat Serbiei material de război în sumă de 45 milioane franci.

In raportul consulului austro-ungar din São Paulo (Brazilia) se spune: «Construirea drumurilor de fier braziliene se execută

[1] «Die Bank», 1913, 2, 1.024.

[2] Schilder, op. cit., pag. 346, 350, 371.

în majoritatea cazurilor cu capitaluri franceze, belgiene, engleze şi germane; ţările acestea, odată cu operaţiunile financiare legate de construirea drumurilor de fier, îşi asigură şi furnizarea materialului necesar acestor drumuri de fier».

In felul acesta, capitalul financiar îşi întinde, putem spune, literalmente plasa peste toate ţările lumii. Un rol mare joacă aici băncile înfiinţate în colonii şi filialele lor. Imperialiştii germani privesc cu invidie la ţările coloniale «vechi» care, în această privinţă, şi-au asigurat cu un deosebit «succes» interesele: Anglia avea, în 1904, 50 de bănci coloniale cu 2.279 filiale (în 1910 avea 72 cu 5.449 filiale); Franţa avea 20, cu 136 filiale; Olanda avea 16, cu 68 filiale; Germania însă avea «numai» 13 bănci, cu 70 de filiale[1]. Capitaliştii americani invidiază la rândul lor pe cei englezi şi germani: «In America de Sud» — se plângeau ei în 1915 — «5 bănci germane au 40 de filiale şi 5 engleze 70 de filiale... Anglia şi Germania au investit în ultimii 25 de ani în Argentina, Brazilia şi Uruguay aproximativ patru bilioane (miliarde) dolari, şi drept rezultat au în mâinile lor 46% din tot comerţul acestor trei ţări.»[2]

Ţările exportatoare de capital au împărţit lumea între ele, în sensul figurat al cuvântului. Dar capitalul financiar a dus şi la împărţirea *directă* a lumii.

[1] Riesser, op. cit., pag. 375, ed. a 4-a, şi Diouritch, pag. 283.

[2] The Annals of the American Academy of Political and Social Science [Analele Academiei americane de ştiinţe politice şi sociale], LIX, Mai 1915, pag. 301. In aceeaşi lucrare, pag. 331, citim că cunoscutul statistician Paish apreciază, în ultimul număr al revistei financiare «Statist» [«Statisticianul»], suma capitalului exportat de Anglia, Germania, Franţa, Belgia şi Olanda la 40 de miliarde dolari, adică 200 de miliarde franci.

V. IMPĂRȚIREA LUMII INTRE UNIUNILE CAPITALIȘTILOR

Uniunile monopoliste ale capitaliștilor — cartelurile, sindicatele și trusturile — împart între ele, în primul rând, piața internă, acaparând mai mult sau mai puțin complect producția țării respective. Dar, sub capitalism, piața internă este inevitabil legată de piața externă. Capitalismul a creat demult piața mondială. Și, pe măsură ce exportul de capital creștea, iar legăturile externe și coloniale și «sferele de influență» ale celor mai mari uniuni monopoliste se lărgeau, se ajunse «în mod natural» la o înțelegere mondială între acestea, la alcătuirea unor carteluri internaționale.

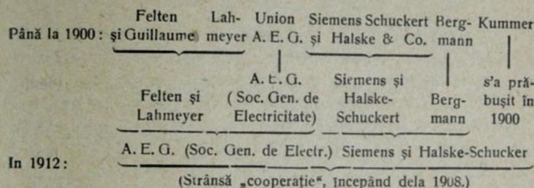
Avem în față o treaptă nouă a concentrării mondiale a capitalului și a producției, o treaptă incomparabil mai înaltă decât cele de până atunci. Să vedem cum se desvoltă acest supramonopol.

Industria electrică este industria cea mai caracteristică pentru succesele cele mai noi ale tehnicii, pentru capitalismul dela *sfârșitul* veacului al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea. Ea s'a desvoltat mai mult decât oriunde în două din cele mai înaintate țări capitaliste noi: în Statele Unite și în Germania. In Germania concentrarea acestei ramuri industriale a fost accelerată deosebit de puternic de criza din 1900. Băncile, pe atunci deja destul de împletite cu industria, grăbiră și adânciră în gradul cel mai înalt, în timpul crizei, pieirea întreprinderilor relativ mici și înghițirea lor de către cele mari. «Băncile» — scrie Jeidels — «încetând să sprijine tocmai întreprinderile care aveau cea mai mare nevoie de ajutor, provocară mai întâi o urcare amețitoare,

iar apoi crahul fără scăpare al societăților care nu erau destul de strâns legate de ele.»[1]

Ca urmare, după 1900, concentrarea a mers înainte cu pași uriași. Până la 1900 erau în industria electrică opt sau șapte «grupe», fiecare grupă fiind alcătuită din câteva societăți (în total 28), iar la spatele fiecărei grupe stăteau 2 până la 11 bănci. Intre anii 1908—1912 toate aceste grupe se contopiră în două sau într'una singură. Iată cum a decurs acest proces:

GRUPELE DIN INDUSTRIA ELECTRICA

Renumita A.E.G. (Societatea Generală de Electricitate), care crescuse în felul acesta, stăpânește peste 175—200 de societăți (prin sistemul «participațiilor») și dispune de un capital în sumă totală de aproximativ 1½ *miliarde* mărci. Numai numărul reprezentanțelor ei directe în străinătate se ridică la 34 — dintre care 12 societăți pe acțiuni — în mai mult de 10 state diferite. Se socotea că, încă în 1904, capitalurile investite în străinătate de industria electrică germană se ridicau la suma de 233 milioane mărci, din care 62 de milioane în Rusia. E de prisos să mai spunem că «Societatea Generală de Electricitate» reprezintă o întreprindere uriașă «combinată», înlăuntrul căreia societățile de fabricație — care numai ele sunt în număr de 16 — produc cele mai felurite fabricate, începând dela cabluri și izolatoare, până la automobile și avioane.

Dar concentrarea din Europa a reprezentat și o parte inte-

[1] Jeidels, op. cit., pag. 232.

grantă a procesului de concentrare din America. Iată cum s'au petrecut lucrurile:

	„Compania Generală de Electricitate" (General Electric Co.)	
America	Thomson-Houston Co. fondează pentru Europa firma:	Edison Co. fondează pentru Europa firma: „Societatea franceză Edison", care predă patentele ei unei firme germane:
Germania	„Compania Electrică Union"	„Societatea Generală de Electricitate" (A. E. G.)
	„Societatea Generală de Electricitate" (A. E. G.)	

In acest fel au luat naştere *două* electro-«imperii»; «alte societăţi electrice, *cu totul* independente de aceste două electro-imperii, nu există», scrie Heinig în articolul său «Calea trustului electric». Cifrele care urmează ne dau o idee — departe de a fi completă — despre mărimea cifrei de afaceri şi despre proporţiile întreprinderilor acestor două «trusturi»:

	Anii	Volumul afacerilor (în milioane de mărci)	Numărul funcţionarilor	Beneficiul net (în milioane de mărci)
America: „General Electric Co." (G. E. C.) . .	1907:	252	28.000	35,4
	1910:	298	32.000	45,6
Germania: „Societatea Generală de Electricitate" (A. E. G.) . . .	1907:	216	30.700	14,5
	1911:	362	60.800	21,7

Şi iată că în 1907 trustul american şi cel german încheie un acord cu privire la împărţirea lumii. Concurenţa este înlăturată — «Compania Generală de Electricitate» (G.E.C.) «capătă» Statele Unite şi Canada; «Societăţii Generale de Electricitate» (A.E.G.) îi «revin» Germania, Austria, Rusia, Olanda, Danemarca, Elveţia, Turcia şi Balcanii. Acorduri speciale — bine înţeles secrete — se încheie cu privire la «societăţile filiale», care pătrund în noi ramuri industriale şi în ţări «noi», formal încă neîmpărţite. Se stabileşte schimbul reciproc de invenţiuni şi de experienţe[1].

Se înţelege dela sine cât e de grea concurenţa cu acest trust mondial, unic de fapt, care dispune de un capital de câteva miliarde şi care are «sucursale», reprezentanţe, agenturi, legături etc. în toate colţurile lumii. Dar împărţirea lumii între două trusturi puternice nu exclude, se înţelege, *reîmpărţirea* în caz că raporturile de forţă, datorită desvoltării inegale, războaielor, crahurilor etc., se schimbă.

O pildă plină de învăţăminte a încercărilor unei asemenea reîmpărţiri, a luptei pentru reîmpărţire, ne-o dă industria petrolului.

«Piaţa mondială a petrolului» — scria Jeidels în 1905 — «este încă şi astăzi împărţită în fond între două mari grupe financiare: „Trustul petrolului" american (Standard Oil Comp.), aparţinând lui Rockefeller, şi stăpânii petrolului rusesc din Bacu, Rothschild şi Nobel. Ambele grupe sunt strâns legate între ele; situaţia lor monopolistă este însă ameninţată, în ultimii ani, de cinci duşmani»[2]: 1. secătuirea izvoarelor americane de petrol; 2. concurenţa firmei Mantaşev din Bacu; 3. izvoarele de petrol din Austria şi 4. acelea din România; 5. izvoarele de petrol de peste Ocean, îndeosebi din coloniile olandeze (două foarte bogate firme — Samuel şi Shell — care sunt legate şi cu capitalul englez). Cele din urmă trei grupe de întreprinderi sunt în legătură cu mari bănci nemţeşti, în frunte cu uriaşa «Banca Germană». Aceste bănci au desvoltat în mod independent şi metomană». Aceste bănci au desvoltat în mod independent şi metodic industria petrolului, de pildă în România, cu scopul de a-şi avea punctul «lor» de sprijin. In 1907, suma capitalurilor străine plasate în industria română de petrol era evaluată la 185 milioane franci, din care 74 milioane erau germane[3].

[1] Riesser, op. cit.; Diouritch, op. cit., pag. 239; Kurt Heinig, art. cit.
[2] Jeidels, pag. 193.
[3] Diouritch, pag. 245.

începu lupta, care în literatura economică se şi numeşte lupta pentru «împărţirea lumii». Pe de o parte, «Trustul petrolului» al lui Rockefeller, dorind să acapareze *totul*, fondă o «societate-filială» *chiar* în Olanda şi începu să cumpere izvoare de petrol în India olandeză, urmărind în chipul acesta să dea o lovitură duşmanului său de căpetenie, trustului anglo-olandez «Shell». Pe de altă parte, «Banca Germană» şi celelalte bănci berlineze se străduiau «să păstreze» «pentru ele» România şi s'o unească cu Rusia împotriva lui Rockefeller. Acesta din urmă dispunea de un capital incomparabil mai mare şi de o organizare minunată pentru transportul petrolului şi pentru livrarea lui către consumator. Lupta a trebuit să se termine aşa cum s'a şi terminat, în 1907, cu înfrângerea complectă a «Băncii Germane», căreia îi rămase să aleagă una din două: sau să-şi lichideze, cu pierderi de milioane, «interesele de petrol» sau să se supună. «Banca Germană» îşi alese a doua alternativă şi încheie cu «Trustul petrolului» un contract foarte desavantajos pentru ea. Potrivit acestui contract, «Banca Germană» se angaja «de a nu întreprinde nimic în paguba intereselor americane», prevăzându-se însă în acelaş timp că acest contract îşi pierde valabilitatea în caz că se înfiinţează în Germania un monopol de stat asupra petrolului.

Aici începe «comedia petrolului». Unul dintre regii financiari ai Germaniei, von Gwinner, director al «Băncii Germane», deslănţue prin intermediul secretarului său particular, Stauss, o campanie *pentru* monopolul petrolului. Intregul aparat uriaş al celei mai mari bănci berlineze, toate întinsele ei «legături», sunt puse în mişcare, presa răguşeşte de sbierete «patriotice» împotriva «jugului» trustului american, şi Reichstagul votează, aproape în unanimitate, in ziua de 15 Martie 1911 o moţiune, care invită guvernul să elaboreze un proiect de monopol al petrolului. Guvernul îşi însuşeşte cu grabă această idee «populară», şi jocul «Băncii Germane», care voia să tragă pe sfoară pe reprezentantul firmei americane şi să-şi îmbunătăţească situaţia prin monopolul de stat, părea câştigat. Regii germani ai petrolului îşi lingeau buzele la gândul veniturilor uriaşe, cu nimic mai prejos

de veniturile fabricanţilor de zahăr din Rusia... Dar, în primul rând, băncile mari germane se luară la ceartă din cauza împărţirii prăzii, iar «Societatea de Scont» demască interesele egoiste ale «Băncii Germane»; în al doilea rând, guvernul se sperie de lupta cu Rockefeller, deoarece era foarte îndoielnic că Germania ar putea să capete petrol fără el (capacitatea de producţie a României nu este mare); în al treilea rând, se apropia momentul alocării miliardelor de mărci din 1913 pentru pregătirile de războI ale Germaniei. Proiectul monopolului fu amânat. «Trustul petrolului» al lui Rockefeller ieşi deocamdată învingător din luptă.

Revista berlineză «Die Bank» scrise în legătură cu aceasta că Germania ar fi putut să lupte cu «Trustul petrolului» numai dacă ar fi introdus monopolul asupra electricităţii şi dacă ar fi transformat forţa hidraulică în energie electrică ieftină. Dar, adaugă revista, «monopolul curentului electric va veni atunci când producătorii vor avea nevoie de el; adică atunci când industria electrică se va afla în pragul unui nou mare crah şi când uzinele electrice uriaşe şi costisitoare — care se clădesc acum pretutindeni de către „concernele" private ale industriei electrice şi pentru care „concernele" acestea capătă chiar de pe acum monopoluri parţiale dela oraşe, state etc. — nu vor mai fi în stare să lucreze rentabil. Atunci va trebui să fie pusă în exploatare forţa motrice a apei; dar ea nu va putea fi transformată în energie electrică ieftină pe socoteala statului, ci va fi iarăşi predată unui „monopol privat controlat de stat", pentrucă industria privată a şi încheiat un şir de tranzacţii, asigurându-şi mari despăgubiri... Aşa s'a întâmplat cu monopolul potasiului, aşa se petrec lucrurile cu monopolul petrolului, aşa va fi cu monopolul curentului electric. Ar fi timpul ca socialiştii noştri de stat, care se lasă orbiţi de un principiu frumos, să vadă, în sfârşit, că în Germania monopolurile nu au avut niciodată scopul nici rezultatul de a folosi consumatorilor sau măcar de a acorda statului o parte din beneficiul întreprinderilor, ci au servit numai scopului

de a asana pe socoteala statului industria privată ajunsă aproape de faliment.»[1]

Iată ce mărturisiri prețioase sunt nevoiți să facă economiștii burghezi germani. Vedem aici limpede cum monopolurile private și cele de stat se împletesc într'un tot în epoca capitalului financiar, cum atât unele cât și celelalte nu sunt in realitate altceva decât verigi in lanțul luptei imperialiste dintre monopoliștii cei mai mari pentru împărțirea lumii.

Creșterea uriașă a concentrării în domeniul navigației comerciale a dus și ea la impărțirea lumii. In Germania s'au situat pe planul intâi două societăți din cele mai mari: «Hamburg-America» și «Nord-Deutsche Lloyd», având fiecare un capital de câte 200 milioane mărci (în acțiuni și obligațiuni) și vapoare în valoare de 185—189 milioane mărci. Pe de altă parte, la 1 Ianuarie 1903 fu întemeiat în America așa numitul trust al lui Morgan, «Compania Internațională de Comerț Maritim», care unește laolaltă 9 societăți de navigație, americane și engleze, și dispune de un capital de 120 milioane dolari (480 milioane mărci). Incă in 1903 se încheie între uriașele societăți germane și acest trust anglo-american un contract cu privire la împărțirea lumii, în legătură cu impărțirea profitului. Societățile germane renunțau la concurența în domeniul transporturilor dintre Anglia și America. S'a stabilit precis care porturi «revin» fiecăreia; a fost alcătuit un comitet comun de control etc. Contractul s'a încheiat pe 20 de ani, cu clauza care prevede că în caz de război el își pierde valabilitatea[2].

Plină de învățăminte este și istoria formării cartelului internațional al șinelor de cale ferată. Incă în 1884, în timpul unei perioade de mare decădere a industriei, uzinele de șine din Anglia, Belgia și Germania făcură prima incercare de a înființa un astfel de cartel. Se înțeleseră să nu se concureze pe piețele interne ale țărilor contractante, iar piețele externe să și le împartă după norma următoare: 66% Anglia, 27% Germania și 7% Belgia. India fu în întregime repartizată Angliei. Impotriva unei firme engleze care rămase în afară de această înțelegere se duse un război comun, ale cărui cheltuieli fură acoperite printr'un anumit procent din vânzarea totală. Insă în 1886, când două firme engleze ieșiră din cartel, acesta se descompuse. Este caracteristic că in perioadele următoare, de avânt industrial, nu s'a putut ajunge la o nouă înțelegere.

1 «Die Bank» 1912, 1, pag. 1.032; 1912, 2, pag. 629; 1913, 1, pag. 388.

2 Riesser, op. cit., pag. 125.

La inceputul anului 1904 fu înființat în Germania sindicatul oțelului. In luna Noembrie a aceluiaș an fu reînnoit cartelul internațional de șine, după norma următoare: Anglia 53,5%, Germania 28,83%, Belgia 17,67%. Apoi se alătură Franța cu normele 4,8%, 5,8%, 6,4% în primul, al doilea și al treilea an, calculându-se peste 100%, adică la un total de 104,8% etc. In 1905 se alipi și «Trustul oțelului» din Statele Unite ale Americii («Corporația oțelului»), apoi Austria și Spania. «In momentul de față» — scria Vogelstein in 1910 — «împărțirea lumii e terminată, așa că marii consumatori, și în primul rând căile ferate de stat, pot trăi acum — din moment ce lumea e împărțită fără ca interesele lor să fi fost luate în seamă — ca poetul in cerul lui Jupiter»[1].

Mai amintim sindicatul internațional al zincului, întemeiat in 1909, care a împărțit în mod exact volumul producției între cinci grupe de uzine: germane, belgiene, franceze, spaniole și engleze; apoi trustul internațional al prafului de pușcă, trustul care, după cum spune Liefmann, reprezintă «o uniune strânsă, cu totul modernă, a tuturor întreprinderilor germane de explozivi, care, impreună cu fabricile de dinamită franceze și americane, la fel organizate, și-au împărțit, cum s'ar spune, lumea întreagă intre ele»[2].

Liefmann socotea în 1897, in total, circa 40 de carteluri internaționale la care participa Germania, iar in 1910 aproape 100.

Unii scriitori burghezi (cărora li s'a alăturat acum și K. Kautsky, trădându-și cu totul poziția sa marxistă, din 1909 bu-

1 Vogelstein : «Organisationsformen», pag. 100.

2 Liefmann : «Kartelle und Trusts», ed. a 2-a, pag. 161.

năoară) şi-au exprimat părerea potrivit căreia cartelurile internaţionale, fiind una din expresiile cele mai plastice ale internaţionalizării capitalului, ne permit a spera că pacea poate să domnească între popoare sub regimul capitalist. Această părere este cu totul absurdă din punct de vedere teoretic, iar din punct de vedere practic ea este un sofism şi un mijloc necinstit de apărare a unui oportunism de cea mai rea speţă. Cartelurile internaţionale arată până la ce grad s'au desvoltat în zilele noastre monopolurile capitaliste şi *care anume* e *obiectul* luptei dintre uniunile de capitalişti. Această din urmă împrejurare este cea mai importantă; numai ea ne lămureşte sensul istorico-economic al celor ce se petrec, căci *forma* luptei poate să se schimbe, şi se schimbă necontenit, în funcţie de diferite cauze oarecum speciale şi vremelnice, dar *fondul* luptei, *conţinutul* ei de clasă, *nu se poate* schimba in niciun caz atâta timp cât există clase. Se înţelege că este în interesul, de pildă, al burgheziei germane, de partea căreia a trecut în fond Kautsky, în consideraţiile sale teoretice (despre care vom vorbi mai jos), de a masca *conţinutul* luptei economice contemporane (împărţirea lumii) şi de a scoate în evidenţă ba una, ba alta dintre *formele* acestei lupte. Aceeaşi greşală o săvârşeşte Kautsky. Şi, bine înţeles, nu este vorba de burghezia germană, ci de cea mondială. Capitaliştii nu împart lumea dintr'o răutate a lor deosebită, ci pentrucă gradul de concentrare atins le impune să meargă pe această cale ca să poată căpăta profituri; iar împărţirea se face «potrivit mărimii capitalului», «potrivit forţei» — un alt mijloc de împărţire nu poate exista în sistemul producţiei de marfă şi al capitalismului. Forţa se schimbă însă odată cu desvoltarea economică şi politică; pentru a putea pricepe ceeace se întâmplă, trebue să ştim care sunt chestiunile ce se rezolvă prin schimbări de forţă; întrebarea dacă aceste schimbări sunt «pur» economice sau *extra*economice (de pildă, militare), este ceva de ordin secundar, care nu poate să schimbe întru nimic concepţiile fundamentale asupra actualei epoci a capitalismului. Să înlocueşti chestiunea *conţinutului* luptei şi tranzacţiilor dintre uniunile de capitalişti, prin chestiunea formei luptei şi a tranzacţiilor (astăzi paşnică, mâine

nepaşnică, poimâine iarăşi nepaşnică), înseamnă să te cobori la un rol de sofist.

Epoca actualului capitalism ne arată că între uniunile capitaliste se stabilesc anumite raporturi *pe baza* împărţirii economice a lumii, şi alături de aceasta şi în legătură cu aceasta se stabilesc între uniunile politice, între state anumite raporturi pe baza împărţirii teritoriale a lumii, a luptei pentru colonii, a «luptei pentru teritoriul economic».

VI. IMPĂRȚIREA LUMII INTRE MARILE PUTERI

Geograful A. Supan, in cartea sa despre «desvoltarea teritorială a coloniilor europene» [1], rezumă astfel rezultatele acestei desvoltări la sfârșitul veacului al XIX-lea:

SUPRAFAȚA TERITORIILOR, IN PROCENTE, APARȚINÂND PUTERILOR COLONIALE EUROPENE (INCLUSIV STATELOR UNITE ALE AMERICII):

	1876	1900	S'a mărit cu:
In Africa	10,8 %	90,4 %	+ 79,6 %
„ Polinezia	56,8 %	98,9 %	+ 42,1 %
„ Asia	51,5 %	56,6 %	+ 5,1 %
„ Australia	100,0 %	100,0 %	—
„ America	27,5 %	27,2 %	— 0,3 %

«Așa dar» — încheie Supan — «caracteristica acestei perioade este împărțirea Africii și a Polineziei.» Intrucât în Asia și in America nu sunt teritorii neocupate, adică neaparținând niciunui stat, trebue să lărgim concluzia lui Supan și să spunem că trăsătura caracteristică a perioadei de care vorbim este împărțirea definitivă a pământului, definitivă nu in sensul că n'ar mai fi cu putință o *reîmpărțire* — dimpotrivă, reîmpărțiri sunt posibile și inevitabile —, ci în sensul că politica colonială a țărilor capitaliste *a terminat* acapararea pământurilor neocupate pe planeta noastră. Pentru întâia oară lumea se prezintă ca fiind deja împărțită, așa că în viitor nu mai sunt posibile *decât* reîmpăr-

[1] A. Supan: «Die territoriale Entwicklung der europäischen Kolonien» [«Desvoltarea teritorială a coloniilor europene»], 1906, pag. 254.

țiri, adică trecerea dela un «posesor» la altul, iar nu luarea in stăpânire a unor teritorii fără «stăpân».

Trăim, prin urmare, o epocă specifică politicii coloniale mondiale, care e foarte strâns legată de «treapta cea mai nouă a desvoltării capitalismului», de capitalul financiar. Deaceea este nevoie să ne oprim mai amănunțit, în primul rând, asupra unor date concrete, pentru a lămuri cât mai precis atât deosebirea dintre această epocă și cele premergătoare, cât și starea de lucruri din momentul de față. In primul rând, apar aici două chestiuni concrete: mai întâi, dacă are loc o intensificare a politicii coloniale, o înăsprire a luptei pentru colonii, în special în epoca capitalului financiar; și apoi, cum anume este împărțită lumea, din acest punct de vedere, în momentul de față.

Scriitorul american Morris încearcă, în cartea sa asupra istoriei colonizării [1], să strângă date asupra posesiunilor coloniale ale Angliei, ale Franței și ale Germaniei în diferite perioade ale veacului al XIX-lea. Iată, pe scurt, rezultatele obținute de Morris:

POSESIUNILE COLONIALE

Anii	Anglia		Franța		Germania	
	Suprafața (milioane de mile patrate)	Populația (milioane)	Suprafața (milioane de mile patrate)	Populația (milioane)	Suprafața (milioane de mile patrate)	Populația (milioane)
1815—1830 .	?	126,4	0,02	0,5	—	—
1860	2,5	145,1	0,2	3,4	—	—
1880	7,7	267,9	0,7	7,5	—	—
1899	9,3	309,0	3,7	56,4	1,0	14,7

Pentru Anglia, perioada intensificării cuceririlor coloniale cade între anii 1860—1880 și este considerabilă în ultimii 20 de ani ai veacului al XIX-lea. Pentru Franța și Germania, crește-

[1] Henry C. Morris: «The history of colonisation» [«Istoria colonizării»], New York 1900, vol. II, pag. 88; I, pag. 419; II, pag. 304.

rea posesiunilor coloniale are loc tocmai în aceşti 20 de ani. Am văzut mai sus că sistemul capitalist premonopolist, acel capitalism în care predomină libera concurenţă, atinge limita desvoltării sale între anii 1860—1880. Acum vedem că *tocmai după această perioadă* începe un «avânt» uriaş al cuceririlor coloniale, se înăspreşte din cale afară lupta pentru împărţirea teritorială a lumii. Este, prin urmare, neîndoios că trecerea capitalismului la stadiul capitalismului monopolist, la capitalul financiar, este *legată* de înăsprirea luptei pentru împărţirea lumii.

In lucrarea sa asupra imperialismului, Hobson scoate în relief epoca 1884—1900, ca epocă a unei inteţite «expansiuni» (lărgiri teritoriale) a principalelor state europene. După calculele lui, Anglia şi-a însuşit în acest răstimp 3,7 milioane mile², cu o populaţie de 57 milioane; Franţa 3,6 milioane mile², cu o populaţie de 36½ milioane; Germania 1 milion de mile², cu o populaţie de 16,7 milioane; Belgia 900.000 mile², cu o populaţie de 30 milioane; Portugalia 800.000 mile², cu o populaţie de 9 milioane. Goana după colonii, pornită la sfârşitul veacului al XIX-lea, îndeosebi dela 1880 încoace, de către toate statele capitaliste, este un fapt prea bine cunoscut în istoria diplomaţiei şi a politicii externe.

In epoca celei mai mari înfloriri a liberei concurenţe în Anglia, între anii 1840—1870, conducătorii politici burghezi ai acesteia erau *împotriva* politicii coloniale; ei socoteau liberarea coloniilor, despărţirea lor complectă de Anglia ca un lucru inevitabil şi folositor. In articolul său asupra «imperialismului modern englez» [1], publicat în 1898, M. Beer arată cum, în 1852, un om de stat englez atât de înclinat, în general, spre imperialism, ca Disraeli, spunea: «Coloniile sunt nişte pietre de moară pe grumazul nostru». La sfârşitul veacului al XIX-lea, însă, eroii zilei erau în Anglia Cecil Rhodes şi Joseph Chamberlain, care propovăduiau făţiş imperialismul şi aplicau politica imperialistă cu cel mai mare cinism!

---

[1] «Die Neue Zeit», XVI, 1, 1898, pag. 302.

Nu este lipsit de interes faptul că legătura între rădăcinile, să zicem, pur economice şi cele politico-sociale ale imperialismului modern era evidentă încă de pe atunci pentru aceşti conducători politici ai burgheziei engleze. Chamberlain propovăduia imperialismul ca o «politică justă, înţeleaptă şi econoamă», atrăgând atenţia în special asupra concurenţei pe care o întâmpină astăzi Anglia pe piaţa mondială din partea Germaniei, a Americii şi a Belgiei. Scăparea este în monopoluri — spuneau capitaliştii când întemeiau carteluri, sindicate şi trusturi. Scăparea este în monopoluri — repetau conducătorii politici ai burgheziei, grăbindu-se să pună mâna pe teritoriile încă neîmpărţite ale lumii. Cecil Rhodes, povesteşte prietenul său intim, jurnalistul Stead, i-a spus acestuia în 1895, în legătură cu ideile sale imperialiste: «Am fost ieri în East-End (cartier muncitoresc din Londra) şi am asistat la o întrunire a şomerilor. Şi când, după cuvântările sălbatice auzite acolo şi care nu erau decât un singur strigăt: pâine, pâine!, veneam spre casă şi mă gândeam la cele văzute, eram convins mai mult ca oricând de însemnătatea imperialismului... Mă frământă demult rezolvarea chestiunii sociale, adică, pentru a cruţa cele 40 de milioane de locuitori ai Angliei de un război civil ucigător, noi, conducătorii politicii coloniale, trebue să devenim stăpâni pe noi teritorii pentru plasarea prisosului de populaţie, spre a obţine noi pieţe pentru desfacerea mărfurilor produse în fabrici şi în mine. Imperiul, asta am spus-o mereu, este o chestiune de stomac. Dacă nu voiţi război civil, trebue să deveniţi imperialişti.» [1]

Aşa vorbea în 1895 Cecil Rhodes, milionar, rege al finanţelor şi principalul vinovat al războiului anglo-bur. Insă apărarea imperialismului, aşa cum o face el cam grosolan şi cinic, nu se deosebeşte, în fond, de «teoria» domnilor Maslov, Südekum, Potresov, David, întemeietorul marxismului rus etc. etc. Cecil Rhodes n'a fost altceva decât un social-şovinist ceva mai cinstit...

Pentru a da un tablou cât mai exact posibil al împărţirii teritoriale a lumii şi al schimbărilor ce au avut loc în această pri-

---

[1] «Die Neue Zeit», XVI, 1, 1898, pag. 304.

vinţă în ultimele decenii, ne vom folosi de datele pe care le dă Supan în scrierea amintită, care tratează chestiunea posesiunilor coloniale ale tuturor statelor din lume. Supan ia anul 1876 şi 1900; noi vom lua anul 1876 drept cel mai nimerit moment, întrucât tocmai până la acea perioadă se poate socoti terminată, în linii generale, desvoltarea capitalismului din Apusul Europei, în stadiul său premonopolist — şi vom lua apoi anul 1914, înlocuind cifrele lui Supan cu date mai noi, după «Tabelele geografice statistice» ale lui Hubner. Supan ia numai coloniile; pentru a înfăţişa un tablou complect al împărţirii lumii, noi socotim folositor să mai adăugăm pe scurt şi date asupra ţărilor necoloniale şi asupra semicoloniilor, ca Persia, China şi Turcia: cea dintâi din aceste ţări a devenit astăzi aproape pe deplin colonie, a doua şi a treia sunt pe cale de a deveni colonii.

Căpătăm astfel următoarele rezultate:

POSESIUNILE COLONIALE ALE MARILOR PUTERI
(în milioane km² şi în milioane de locuitori)

	Colonii				Metropole		Total	
	1876		1914		1914		1914	
	km²	Locuitori	km²	Locuitori	km²	Locuitori	km²	Locuitori
Anglia	22,5	251,9	33,5	393,5	0,3	46,5	33,8	440,0
Rusia	17,0	15,9	17,4	33,2	5,4	136,2	22,8	169,4
Franţa	0,9	6,0	10,6	55,5	0,5	39,6	11,1	95,1
Germania . . .	—	—	2,9	12,3	0,5	64,9	3,4	77,2
Statele Unite . .	—	—	0,3	9,7	9,4	97,0	9,7	106,7
Japonia	—	—	0,3	19,2	0,4	53,0	0,7	72,2
Total pentru 6 mari puteri	40,4	273,8	65,0	523,4	16,5	437,2	81,5	960,6
Coloniile celorlalte puteri (Belgia, Olanda etc.)							9,9	45,3
Semi-colonii (Persia, China, Turcia)							14,5	361,2
Celelalte ţări							28,0	289,9
Intreg globul pământesc							133,9	1.657,0

Vedem aici cu toată limpezimea cât de «terminată» a fost împărţirea lumii la limita dintre veacul al XIX-lea şi al XX-lea. Posesiunile coloniale se lărgiseră după 1876 în proporţii uriaşe: mai mult decât odată şi jumătate, dela 40 la 65 de milioane km², pentru cele şase mari puteri; o creştere de 25 milioane km², odată şi jumătate mai mult decât suprafaţa metropolelor ($16^{1}/_{2}$ milioane km²). In anul 1876, trei mari puteri n'aveau deloc colonii, iar a patra, Franţa, aproape deloc. La inceputul anului 1914 aceste patru puteri dobândiseră colonii cu o suprafaţă de 14,1 milioane km², adică aproape odată şi jumătate mai mult decât suprafaţa Europei, cu o populaţie de aproape 100 de milioane de locuitori. Inegalitatea în lărgirea posesiunilor coloniale este foarte mare. Comparând, de pildă, Franţa, Germania şi Japonia, care nu se prea deosebesc prin mărimea suprafeţelor şi a populaţiilor lor, putem constata că cea dintâi din aceste ţări şi-a însuşit colonii aproape de trei ori mai multe (ca suprafaţă) decât a doua şi a treia luate la un loc. Insă prin mărimea capitalului financiar Franţa era la începutul acestei perioade de câteva ori mai bogată, poate, decât Germania şi Japonia luate la un loc. Asupra mărimii posesiunii coloniale influenţează, în afară de condiţiunile pur economice şi pe baza lor, şi condiţiile geografice etc. Oricât de mult a progresat în ultimele decenii nivelarea lumii, egalizarea condiţiunilor economice şi de trai în diferite ţări sub presiunea industriei mari, a schimbului şi a capitalului financiar, rămâne totuşi o deosebire destul de însemnată; şi printre cele şase ţări amintite găsim, pe de o parte, ţări capitaliste tinere, care au progresat neobişnuit de repede (America, Germania, Japonia), pe de altă parte ţări cu desvoltare capitalistă veche, care au progresat în vremea din urmă cu mult mai încet (Franţa şi Anglia) decât ţările precedente, şi în sfârşit o ţară, cea mai înapoiată din punct de vedere economic (Rusia), unde imperialismul capitalist modern este prins, cum s'ar spune, într'o plasă, deosebit de deasă, de raporturi precapitaliste.

Alături de posesiunile coloniale ale marilor puteri am pus micile colonii ale ţărilor mici, colonii care constitue, ca să zicem aşa, obiectul apropiat al unei «reîmpărţiri» posibile şi probabile

a coloniilor. In mare parte statele acestea mici îşi păstrează coloniile numai mulţumită faptului că între statele mari sunt contraziceri de interese, frecături etc., care le împiedică să se înţeleagă asupra împărţirii prăzii. Cât priveşte statele «semicoloniale», ele alcătuesc o pildă a formelor tranzitorii care se întâlnesc în toate domeniile naturii şi ale societăţii. Capitalul financiar reprezintă o forţă atât de mare, se poate spune atât de hotărîtoare, în toate relaţiile economice şi internaţionale, încât el este în stare să-şi supună — şi în realitate îşi supune — chiar state care se bucură de o deplină independenţă politică; vom vedea acum asemenea exemple. Bine înţeles că mult mai «comodă» şi mult mai avantajoasă pentru capitalul financiar este *acea* supunere care implică pierderea independenţei politice a ţărilor şi a popoarelor supuse. Ţările semicoloniale sunt caracteristice în această privinţă ca formă «intermediară». Se înţelege dela sine că lupta în jurul acestor ţări semidependente trebuia să se înăsprească în mod deosebit în perioada capitalului financiar, când restul lumii fusese deja împărţit.

Politica colonială şi imperialismul au existat şi înaintea capitalismului aflat în stadiul lui cel mai înalt şi chiar înaintea perioadei capitaliste. Imperiul roman, bazat pe sclavie, practica politica colonială şi infăptuia imperialismul. Dar consideraţiile «generale» asupra imperialismului, care uită sau împing pe planul al doilea deosebirea fundamentală dintre diferitele formaţiuni economico-sociale, se prefac inevitabil în banalităţi deşarte sau în fanfaronadă, cum este, de pildă, cazul cu comparaţia dintre «Marele Imperiu Roman şi Marele Imperiu Britanic» [1]. Chiar şi politica colonială capitalistă din stadiile *precedente* ale capitalismului se deosebeşte în mod esenţial de politica colonială a capitalului financiar.

Particularitatea esenţială a capitalismului modern este domnia uniunilor monopoliste ale celor mai mari intreprinzători. Mo-

---

[1] C. P. Lucas: «Greater Rome and Greater Britain», Oxford 1912; sau Earl of Cromer: «Ancient and modern imperialism» [«Imperialismul antic şi cel modern»], Londra 1910.

nopolurile de acest fel sunt cele mai trainice când *toate* izvoarele de materie primă sunt concentrate într'o singură mână, şi am văzut cu cât zel se străduesc uniunile internaţionale capitaliste să smulgă din mâinile rivalului orice posibilitate de concurenţă, să acapareze, de pildă, terenurile conţinând minereuri de fier sau izvoarele de petrol etc. Numai posedarea coloniei garantează pe deplin succesul monopolului împotriva tuturor surprizelor care se pot ivi în lupta cu concurentul — inclusiv surpriza ca acesta din urmă să dorească să se apere printr'o lege care statorniceşte monopolul de stat. Cu cât desvoltarea capitalismului e mai înaintată, cu cât insuficienţa materiilor prime se simte mai mult, cu cât concurenţa şi goana după izvoarele de materii prime în întreaga lume sunt mai ascuţite, cu atât mai înverşunată este lupta pentru obţinerea de colonii.

«Se poate face chiar» — scrie Schilder — «afirmaţia, care unora le va părea poate paradoxală, că creşterea populaţiei orăşeneşti şi industriale va intâmpina piedici, într'un viitor mai mult sau mai puţin îndepărtat, mai curând de pe urma lipsei materiilor prime pentru industrie, decât de pe urma lipsei de alimente». Aşa, de pildă, devine tot mai acută lipsa lemnului, care se scumpeşte mereu, ca şi a pielei şi materiei prime pentru industria textilă. «Uniunile industriale caută să creeze un echilibru intre agricultură şi industrie, în cadrul întregii economii mondiale; ca exemplu s'ar putea cita uniunea internaţională a asociaţiilor de torcători de bumbac din cele mai însemnate state industriale, înfiinţată în 1904, şi uniunea europeană a torcătorilor de in, organizată după acelaş model, în anul 1910.» [1]

Desigur, reformiştii burghezi, şi printre ei, în special, kautskiştii de azi, se silesc să micşoreze insemnătatea unor asemenea fapte, arătând că pe piaţa liberă «s'ar putea» căpăta materii prime fără politica colonială, atât «de costisitoare şi de primejdioasă», şi că oferta materiilor prime «s'ar putea» mări enorm printr'o «simplă» imbunătăţire a condiţiunilor agriculturii în genere. Dar asemenea afirmaţii se transformă într'o apologie a

---

[1] Schilder, op. cit., pag. 38—42

imperialismului, într'o zugrăvire a lui în culori mai frumoase, pentrucă la baza lor stă uitarea principalei particularităţi a capitalismului de azi: monopolurile. Piaţa liberă devine tot mai mult ceva de domeniul trecutului. Zi cu zi sindicatele şi trusturile monopoliste reduc această piaţă, iar «simpla» îmbunătăţire a condiţiunilor agriculturii înseamnă îmbunătăţirea situaţiei masselor, ridicarea salariilor şi micşorarea profitului. Unde oare în altă parte, decât în fantezia dulcegilor reformişti, mai există trusturi în stare să se îngrijească de situaţia masselor în loc de cucerirea coloniilor?

Pentru capitalul financiar au însemnătate nu numai izvoarele de materii prime ce au fost descoperite, dar şi izvoarele posibile, pentrucă tehnica se desvoltă în zilele noastre cu o repeziciune de necrezut, iar pământuri care azi nu sunt bune de nimic pot fi puse mâine în valoare, dacă se vor găsi noi metode (şi pentru aşa ceva o bancă mare poate să organizeze o expediţie specială de ingineri, agronomi etc.), dacă se vor face mari cheltueli de capital. Tot aşa stau lucrurile şi în privinţa explorărilor pentru descoperirea de bogăţii minerale, în privinţa noilor metode de prelucrare şi de utilizare a feluritelor materii prime etc. etc. De aici decurge tendinţa de neînlăturat a capitalului financiar de a-şi lărgi teritoriul economic şi chiar teritoriul său în general. După cum trusturile capitalizează averea lor printr'o evaluare de două sau de trei ori mai mare, ţinând cont de veniturile «posibile» în viitor (şi nu în prezent) şi de rezultatele de mai târziu ale monopolului, la fel şi capitalul financiar tinde, în genere, să acapareze cât se poate mai multe pământuri, oricare ar fi ele, oriunde ar fi şi prin orice mijloace, scontând eventualitatea descoperirii unor surse de materii prime, temându-se să nu rămână în urmă în această luptă furioasă pentru ultimele colţuri neîmpărţite încă ale lumii sau pentru reîmpărţirea celor deja împărţite.

Capitaliştii englezi se silesc din răsputeri să desvolte producţia bumbacului în Egipt, colonia *lor*: în 1904, din cele 2,3 milioane ha. de pământ cultivabil ale Egiptului, 0,6 milioane, adică mai mult de un sfert din suprafaţă, erau cultivate cu bumbac. Ruşii fac la fel în colonia *lor*, în Turchestan. Aceasta pentrucă pe această cale şi unii şi alţii pot să-şi bată mai uşor concurenţii din străinătate, pot mai uşor să ajungă la monopolizarea izvoarelor de materii prime, la formarea unui trust cât mai economic şi mai rentabil al industriilor textile, cu o producţie «combinată» şi cu concentrarea *tuturor* stadiilor producţiei şi ale prelucrării bumbacului în aceleaşi mâini.

Interesele exportului de capital împing deasemenea la cucerirea de colonii, deoarece pe piaţa colonială este mai uşor (iar câteodată numai pe această piaţă este posibil) să înlături concurenţii prin mijloace monopoliste, să-ţi asiguri desfacerea, să-ţi întăreşti «legăturile» respective etc.

Suprastructura extraeconomică ce se ridică pe baza capitalului financiar, politica acestuia, ideologia lui — toate acestea întăresc tendinţa spre cuceriri coloniale. «Capitalul financiar nu vrea libertatea, ci dominaţia», spune cu drept cuvânt Hilferding. Iar un scriitor burghez francez, desvoltând şi complectând oarecum ideile lui Cecil Rhodes [1] citate mai sus, scrie că la cauzele economice ale politicii coloniale actuale trebuesc adăugate şi cauze sociale: «Ca urmare a complicării crescânde a vieţii şi a greutăţii care apasă nu numai asupra masselor muncitoare, dar şi asupra claselor mijlocii, în toate ţările de veche civilizaţie se acumulează „nerăbdare, întărâtare, ură, care ameninţă liniştea publică. Energia, ieşită din făgaşul de clasă obişnuit, are nevoie să fie aplicată, întrebuinţată înafara ţării respective, ca să nu facă explozie înăuntrul ei".» [2]

Fiindcă este vorba de politica colonială a epocii imperialismului capitalist, trebue notat că atât capitalul financiar cât şi politica internaţională care-i corespunde şi care constă în lupta puterilor mari pentru împărţirea economică şi politică a lumii,

---

[1] Vezi pag. 86 din lucrarea de faţă. — *Nota Red.*

[2] Wahl : «La France aux colonies» [«Franţa în colonii»], citat de Henri Russier : «Le partage de l'Océanie» [«Împărţirea Oceaniei»], Paris 1905, pag. 165.

creează un şir întreg de forme *tranzitorii* ale dependenţei de stat. Pentru această epocă sunt caracteristice nu numai cele două grupe principale de ţări: ţările posedând colonii şi coloniile, ci şi formele variate de ţări dependente, care sunt formal independente din punct de vedere politic, dar de fapt prinse într'un păienjeniş de dependenţe financiare şi diplomatice. De una din aceste forme de semicolonii am vorbit mai sus. Modelul unei alte forme il înfăţişează, de pildă, Argentina.

«America de Sud şi îndeosebi Argentina» — scrie Schultze-Gaevernitz în lucrarea sa asupra imperialismului britanic — «se află într'o asemenea dependenţă financiară faţă de Londra, încât ea trebue socotită aproape ca o colonie comercială engleză.»[1] Schilder, pe baza informaţiilor date de consulul austro-ungar din Buenos Aires pentru anul 1909, apreciază capitalurile investite de Anglia în Argentina la suma de 8¾ miliarde franci. Ne putem uşor închipui ce legături puternice obţine, mulţumită acestui fapt, capitalul financiar englez — şi «prietenul» lui credincios, diplomaţia engleză — cu burghezia Argentinei, cu cercurile conducătoare ale întregii ei vieţi economice şi politice.

O formă întrucâtva deosebită de dependenţă financiară şi diplomatică, mergând mână'n mână cu independenţa politică, ne-o dă Portugalia. Portugalia este un stat de sine stătător, suveran, dar de fapt ea se află sub protectoratul Angliei de mai bine de 200 de ani, din vremea războiului pentru succesiunea Spaniei (1700—1714). Anglia a apărat Portugalia şi coloniile acesteia pentru a-şi întări propriile ei poziţii în lupta cu duşmanii săi, Spania şi Franţa. Anglia capătă în schimb avantaje comerciale, condiţiuni mai bune pentru exportul de mărfuri şi mai ales pentru exportul de capital în Portugalia şi în coloniile ei, capătă posibilitatea de a se folosi de porturile şi de insulele Portugaliei,

[1] Schultze-Gaevernitz: «Britischer Imperialismus und englischer Freihandel zu Beginn des 20-ten Jahrhunderts» [«Imperialismul britanic şi comerţul liber englez la începutul secolului al XX-lea»], Leipzig 1906, pag. 318. Acelaş lucru spune şi Sartorius v. Waltershausen: «Das volkswirtschaftliche System der Kapitalanlage im Auslande», [«Sistemul economic de investire a capitalului în străinătate»], Berlin 1907, pag. 46.

de cablurile ei telegrafice etc. etc.[1]. Asemenea fel de relaţiuni între diferitele state mari şi mici au existat întotdeauna, dar în epoca imperialismului capitalist ele devin un sistem general, ele fac parte integrantă din totalul raporturilor rezultate de pe urma «împărţirii lumii», ele devin verigi ale lanţului de operaţiuni ale capitalului financiar mondial.

Pentru a sfârşi cu chestiunea împărţirii lumii, trebue să mai notăm următoarele. Nu numai literatura americană de după războiul spaniolo-american şi cea engleză de după războaiele anglo-bure au pus această chestiune în mod limpede şi răspicat la sfârşitul veacului al XIX-lea şi la începutul veacului al XX-lea, şi nu numai literatura germană e aceea care, urmărind foarte «gelos» «imperialismul britanic», a apreciat sistematic acest fapt. Şi în literatura burgheză franceză a fost pusă această chestiune în mod destul de precis şi de amplu, în măsura în care aceasta era de conceput din punct de vedere burghez. Ne referim la istoricul francez Driault, care, în cartea sa despre «Problemele politice şi sociale dela sfârşitul secolului al XIX-lea», în capitolul despre «marile puteri şi împărţirea lumii», scrie următoarele: «In cursul ultimilor ani, toate teritoriile libere din lume, cu excepţia Chinei, au fost ocupate de puterile Europei şi ale Americii de Nord. Pe această chestiune au avut deja loc câteva conflicte şi deplasări de influenţă, prevestind pentru un viitor apropiat explozii mult mai grozave. Căci trebue lucrat grabnic. Naţiunile care nu s'au asigurat la timp riscă să nu-şi capete niciodată partea şi să nu poată participa la exploatarea uriaşă a globului pământesc, care va fi una din realităţile esenţiale ale secolului viitor (adică al XX-lea). Iată dece toată Europa şi America au fost cuprinse în ultimul timp de frigurile expansiunilor coloniale, de „Imperialism", care este trăsătura cea mai caracteristică, cea mai remarcabilă a sfârşitului secolului al XIX-lea.» Şi autorul adaugă: «La această împărţire a lumii, în această goană turbată după comorile şi după marile debuşeuri ale pământului, forţa imperiilor întemeiate în secolul acesta, al XIX-lea, privită comparativ, este într'o com-

[1] Schilder, op. cit., vol. I, pag. 160—161.

plectă disproporţie cu locul ocupat în Europa de naţiunile care au întemeiat aceste imperii. Puterile predominante în Europa care hotărăsc soarta ei *nu* sunt în aceeaşi măsură predominante în lumea întreagă. Şi deoarece puterea colonială, speranţa de a dobândi bogăţii încă neevaluate, va avea evident o înrâurire reflectată asupra forţei puterilor europene privită comparativ, problema colonială — sau, dacă vreţi, „imperialismul" —, care a transformat deja condiţiunile politice ale Europei însăşi, le va modifica din ce în ce mai mult.»[1]

[1] J.-E. Driault: «Problèmes politiques et sociaux» [«Probleme politice şi sociale»], Paris 1907, pag. 299.

VII. IMPERIALISMUL, STADIU DEOSEBIT AL CAPITALISMULUI

Trebue să încercăm acum să ajungem la anumite concluzii, să strângem la un loc cele spuse mai sus asupra imperialismului. Imperialismul a apărut ca desvoltare şi continuare directă a însuşirilor esenţiale ale capitalismului în general. Dar capitalismul a devenit imperialism capitalist numai într'un anumit stadiu foarte înalt al desvoltării sale, atunci când unele însuşiri esenţiale ale capitalismului au început să se transforme în contrariul lor, atunci când s'au format şi au ieşit la iveală în toată amploarea trăsăturile unei epoci de trecere dela capitalism la o alcătuire economică socială superioară. Din punct de vedere economic, elementul esenţial în acest proces este înlocuirea liberei concurenţe capitaliste cu monopolurile capitaliste. Libera concurenţă este însuşirea esenţială a capitalismului şi a producţiei de mărfuri în general; monopolul este antipodul direct al liberei concurenţe, însă aceasta din urmă a început să se transforme în monopol sub ochii noştri, prin faptul că a creat marea producţie, a înlăturat mica producţie, a înlocuit marea producţie printr'una şi mai mare, ducând concentrarea producţiei şi a capitalului atât de departe, încât dintr'însa au crescut şi cresc monopolurile: cartelurile, sindicatele, trusturile cu care se contopeşte capitalul unei duzini de bănci dispunând de miliarde. Şi, în acelaş timp, monopolurile, desvoltate din libera concurenţă, nu o înlătură pe aceasta, ci fiinţează deasupra ei şi alături de ea, dând prin aceasta naştere unui şir de contraziceri, de fricţiuni şi de conflicte deosebit de ascuţite şi de violente. Monopolul este trecerea dela capitalism la o orânduire superioară.

Dacă ar fi nevoie să se dea imperialismului o definiţie cât se poate de scurtă, atunci ar trebui spus că imperialismul este stadiul monopolist al capitalismului. O asemenea definiţie ar cuprinde tot ceeace este mai principal, căci, pe de o parte, capitalul financiar este capitalul bancar al câtorva bănci monopoliste foarte mari, contopit cu capitalul uniunilor monopoliste ale industriaşilor; iar pe de altă parte împărţirea lumii inseamnă trecerea dela politica colonială, care se intinde fără piedică asupra unor ţinuturi neocupate încă de niciun stat capitalist, la politica colonială de stăpânire monopolistă a teritoriilor globului, impărţit deja în întregime.

Dar definiţiile prea scurte, deşi comode pentrucă rezumă principalul, sunt totuşi insuficiente, din moment ce din ele trebuesc în chip special deduse trăsăturile cele mai esenţiale ale fenomenului care trebue definit. Deaceea, ţinând seamă că în general toate definiţiile au o însemnătate condiţională şi relativă şi că niciodată ele nu pot să îmbrăţişeze legăturile multilaterale ale fenomenului în plină desvoltare, trebue dată imperialismului o definiţie care să cuprindă următoarele cinci trăsături esenţiale: 1. concentrarea producţiei şi a capitalului, concentrare care a atins o treaptă de desvoltare atât de inaltă, încât a dat naştere la monopoluri care joacă un rol hotărîtor în viaţa economică: 2. fuziunea capitalului bancar cu cel industrial şi formarea oligarhiei financiare pe baza acestui «capital financiar»; 3. exportul de capital, spre deosebire de exportul de mărfuri, capătă o insemnătate deosebit de mare; 4. se injghebează uniuni monopoliste internaţionale ale capitaliştilor, care împart între ele lumea, şi 5. este terminată împărţirea teritorială a globului pământesc între cele mai mari puteri capitaliste. Imperialismul este capitalismul în stadiul de desvoltare în care s'a cristalizat domnia monopolurilor şi a capitalului financiar, în care exportul de capital a dobândit o insemnătate primordială, în care s'a început impărţirea lumii între trusturile internaţionale şi în care s'a terminat împărţirea intregului teritoriu al globului pământesc de către ţările capitaliste cele mai mari.

Vom vedea mai jos cum poate fi şi cum trebue să fie definit în alt chip imperialismul, dacă avem în vedere nu numai noţiunile fundamentale pur economice (la care se mărgineşte definiţia dată), ci şi locul istoric al acestui stadiu al capitalismului în raport cu capitalismul în general, sau raportul dintre imperialism şi cele două curente predominante din mişcarea muncitorească. Insă trebue notat numaidecât că imperialismul, luat în înţelesul de mai sus, reprezintă fără îndoială un stadiu deosebit al desvoltării capitalismului. Pentru a da posibilitate cititorului să-şi facă o idee cât mai fondată despre imperialism, am ţinut cu tot dinadinsul să cităm cât mai multe păreri ale economiştilor *burghezi*, siliţi să recunoască realităţile, absolut evidente, ale celei mai noi economii capitaliste. In acelaş scop am prezentat date statistice amănunţite care ne îngădue să stabilim până la ce grad anume a crescut capitalul bancar etc., cum anume s'a exprimat transformarea cantităţii în calitate, evoluarea capitalismului desvoltat în imperialism. Este inutil să mai spunem că în natură şi în societate toate graniţele sunt relative şi mobile şi că ar fi absurd să discutăm, de pildă, asupra chestiunii în ce an sau deceniu are loc stabilirea «definitivă» a imperialismului.

Dar asupra definiţiei imperialismului trebue să discutăm, în primul rând, cu Karl Kautsky, principalul teoretician marxist din epoca aşa zisei Internaţionale a II-a, adică din sfertul de veac dela 1889—1914. Impotriva ideilor fundamentale exprimate în definiţia noastră despre imperialism, Kautsky s'a exprimat intr'un chip cu totul hotărît în 1915, ba chiar încă în Noembrie 1914, afirmând că prin imperialism trebue să se înţeleagă nu o «fază» sau o treaptă a economiei, ci o politică, şi anume o anumită politică «preferată» de capitalul financiar, că nu trebue «identificat» imperialismul cu «capitalismul modern», că dacă sub imperialism se înţeleg «toate manifestările capitalismului modern» — carteluri, protecţionism, dominaţie a oamenilor finanţei, politică colonială — atunci chestiunea necesităţii neapărate a imperialismului pentru capitalism se reduce la «cea mai banală tautologie», căci atunci, «fireşte, imperialismul este o necesitate vitală pentru capitalism» etc. Vom exprima în chipul cel mai

exact ideea lui Kautsky dacă vom cita definiția imperialismului dată de el, definiție îndreptată direct împotriva a ceeace este esențial în ideile expuse de noi (căci obiecțiunile taberei marxiștilor germani care propagă de mulți ani asemenea idei sunt demult cunoscute lui Kautsky ca obiecțiuni ale unui anumit curent din sânul marxismului).

Definiția lui Kautsky sună astfel:

«Imperialismul este un produs al capitalismului industrial ajuns la o înaltă desvoltare. El constă în tendința fiecărei națiuni capitaliste industriale de a-și supune și de a-și încorpora teritorii *agricole* (sublinierea e a lui Kautsky) din ce în ce mai mari, indiferent ce fel de națiuni locuesc aceste teritorii.» [1]

Această definiție nu este bună de nimic, pentrucă e unilaterală, adică desprinde în chip arbitrar numai o singură problemă, cea națională (deși extrem de importantă, atât în sine însăși cât și prin relația ei cu imperialismul), legând în chip arbitrar și *greșit* această problemă *numai* cu capitalul industrial din țările care anexează alte națiuni și punând pe primul plan, într'un chip tot atât de arbitrar și de greșit, anexarea de teritorii agricole.

Imperialismul este tendința spre anexiuni — iată la ce se reduce partea *politică* din definiția lui Kautsky. Ea este justă, dar extrem de necomplectă, deoarece din punct de vedere politic imperialismul este în general o tendință spre violență și reacțiune. Totuși pe noi ne preocupă aici latura *economică* a chestiunii, pe care *insuși* Kautsky a introdus-o în definiția *sa*. Inexactitățile din definiția lui Kautsky sar în ochi. Ceeace este caracteristic pentru imperialism, *nu* este deloc capitalul industrial, *ci* cel financiar. Nu este întâmplător faptul că tocmai în Franța desvoltarea deosebit de repede a capitalului *financiar*, odată cu slăbirea capitalului industrial, a provocat începând din deceniul al nouălea al veacului trecut o ascuțire extremă a politicii anexioniste (coloniale). Caracteristică pentru imperialism este tocmai tendința de anexare *nu numai* a unor teritorii agricole, ci chiar și a unor ținuturi dintre cele mai industriale (poftele germane referitoare la Belgia, poftele franceze cu privire la Lorena), deoarece, în primul rând, împărțirea lumii fiind terminată, statele imperialiste sunt silite la *reîmpărțire*, să întindă mâna spre *tot felul* de teritorii; în al doilea rând, esențială pentru imperialism este întrecerea câtorva mari puteri tinzând spre hegemonie, adică spre acaparare de teritorii nu atât propriu zis pentru sine, cât cu scopul de a slăbi pe dușman și a submina hegemonia *lui* (Belgia are pentru Germania o importanță deosebită, ca punct de sprijin împotriva Angliei; Bagdadul pentru Anglia, ca punct de sprijin împotriva Germaniei etc.).

[1] «Die Neue Zeit», 1914, 2 (anul 32), pag. 909, din 11 Septembrie 1914. Comp. 1915, 2, pag. 107 și urm.

Kautsky se referă în special — și în repetate rânduri — la Englezi, care ar fi stabilit însemnătatea pur politică a cuvântului imperialism în sensul concepției lui Kautsky. Să luăm pe englezul Hobson. In cartea lui «Imperialismul», apărută în 1902, citim:

«Noul imperialism se deosebește de cel vechiu, în primul rând, prin faptul că pune în locul tendințelor unui singur imperiu în creștere, teoria și practica unor imperii rivale, fiecare din ele fiind condus de aceeași poftă de expansiune politică și avantaje comerciale; iar în al doilea rând prin precumpănirea intereselor financiare sau a celor în funcție de investițiile de capital față de interesele comerciale.» [1]

Vedem că de fapt Kautsky nu are deloc dreptate când se referă la Englezi în general (el s'ar putea referi cel mult la imperialiștii englezi vulgari sau la apologeții fățiși ai imperialismului). Kautsky, pretinzând că apără mai departe marxismul, face în realitate un pas înapoi în comparație cu *social-liberalul* Hobson, care, *mai just* decât Kautsky, ține seamă de următoarele două particularități «concrete din punct de vedere istoric» ale imperialismului modern (Kautsky, prin definiția pe care o dă, își bate joc tocmai de caracterul istoric concret!): 1. Concurența dintre *câteva* imperialisme și 2. predominarea financiarului asupra comerciantului. Dacă e însă vorba mai cu seamă ca o țară

[1] Hobson: «Imperialism», Londra 1902, pag. 324.

industrială să anexeze una agricolă, prin aceasta se pune pe primul plan rolul predominant al comerciantului.

Definiția lui Kautsky nu este numai inexactă și nemarxistă. Ea slujește ca temelie unui sistem întreg de concepții, care rupe pe toată linia și cu teoria marxistă și cu practica marxistă, fapt despre care va fi vorba mai jos. Este cu totul lipsită de seriozitate disputa stârnită de Kautsky asupra unor cuvinte: dacă treapta cea mai înaltă a capitalismului să fie numită imperialism sau treaptă a capitalului financiar. Numiți-o cum vreți; asta este indiferent. Esențial este faptul că Kautsky desparte politica imperialismului de economia lui, vorbind de anexiuni ca despre o politică «preferată» de capitalul financiar și opunându-i o altă politică burgheză, care ar fi posibilă pe aceeași bază a capitalului financiar. Reiese de aici că monopolurile în economie ar fi compatibile în politică cu procedee nemonopoliste, neviolente, fără tendințe de cotropire. Reiese că împărțirea teritorială a globului, care s'a terminat tocmai în epoca capitalului financiar și care formează baza specificului formelor actuale ale concurenței între cele mai mari state capitaliste, ar fi compatibilă cu o politică neimperialistă. Rezultatul este că fundamentalele contraziceri ale celei mai înalte trepte ale capitalismului sunt disimulate, atenuate, în loc de a fi desvăluite în toată adâncimea lor, rezultatul este că în loc de marxism avem un reformism burghez.

Kautsky polemizează cu apologetul german al imperialismului și al anexiunilor, Cunow, care argumentează în mod grosolan și cinic: imperialismul este capitalismul actual; desvoltarea capitalismului este inevitabilă și are un caracter progresist; așa dar, imperialismul este progresist; prin urmare, să ne ploconim în fața imperialismului și să-l preamărim! O caricatură în felul celei pe care în anii 1894—1895 o desemnau narodnicii împotriva marxiștilor ruși, și anume: dacă marxiștii socot că pentru Rusia capitalismul este inevitabil și progresist, atunci ei trebue să deschidă cârciumi și să se îndeletnicească cu înrădăcinarea capitalismului. Kautsky obiectează lui Cunow: Nu! Imperialismul nu este capitalismul actual, ci numai una din formele politicii capi-

talismului actual, și noi putem și trebue să luptăm împotriva acestei politici, împotriva imperialismului, a anexiunilor etc.

Obiecțiunea pare cu totul plauzibilă, de fapt însă ea nu este decât o propovăduire mai fină, mai disimulată (și deci cu atât mai primejdioasă) a politicii de împăciuire cu imperialismul, deoarece o «luptă» împotriva politicii trusturilor și băncilor, care lasă neatinse bazele economice ale trusturilor și ale băncilor, se reduce la un reformism și pacifism burghez, la dorințe nevinovate și bine intenționate. Eludarea contrazicerilor existente, uitarea celor mai importante dintre ele, în locul desvăluirii lor în toată profunzimea — iată în ce constă teoria lui Kautsky, teorie care nu are nimic comun cu marxismul. Și este limpede că o asemenea «teorie» nu servește decât la susținerea ideii de unitate cu Cunowii!

«Din punct de vedere pur economic» — scrie Kautsky — «nu este exclus ca sistemul capitalist să mai treacă printr'o nouă fază: strămutarea politicii cartelurilor în domeniul politicii externe, faza ultraimperialistă» [1], adică supraimperialismul, unirea imperialismelor din lumea întreagă, și nu lupta dintre ele, faza încetării războaielor în regimul capitalist, faza «exploatării generale a lumii de către capitalul financiar unit pe scară internațională» [2].

Mai jos ne vom opri asupra acestei «teorii a ultraimperialismului», pentru a arăta în mod amănunțit până la ce grad rupe ea în chip hotărît și irevocabil cu marxismul. Deocamdată aici, potrivit cu planul general al scrierii de față, trebue să aruncăm o privire asupra datelor economice precise, referitoare la această chestiune. «Din punct de vedere pur economic», este oare posibil «ultraimperialismul», sau astea sunt numai ultrabaliverne?

Dacă sub cuvintele: punct de vedere pur economic, se înțelege o «pură» abstracție, atunci tot ce se poate spune se reduce la teza: desvoltarea merge în direcția monopolurilor, prin urmare

---

[1] «Die Neue Zeit», 1914, 2 (anul 32), pag. 921, din 11 Septembrie 1914. Comp. 1915, 2, pag. 107 și urm.

[2] «Die Neue Zeit», 1915, 1, pag. 144, din 30 Aprilie 1915.

către un singur monopol universal, către un singur trust universal. Asta-i incontestabil, dar în acelaş timp e şi cu totul lipsit de conţinut, la fel cu afirmaţia că «desvoltarea merge» înspre fabricarea produselor alimentare în laboratorii. In acest sens «teoria» ultraimperialismului este tot atât de absurdă cum ar fi «teoria ultraagriculturii».

Dacă vorbim de condiţiunile «pur economice» ale epocii capitalului financiar, ca despre acelea ale unei epoci concrete din punct de vedere istoric, situată la începutul veacului al XX-lea, atunci cel mai bun răspuns la abstracţiile lipsite de viaţă ale «ultraimperialismului» (care slujesc exclusiv scopului cu totul reacţionar de a abate atenţia dela adâncimea contrazicerilor *existente)* este să li se opună realitatea economică concretă a economiei mondiale contemporane. Vorbăria deşartă a lui Kautsky despre ultraimperialism încurajează între altele ideea fundamental greşită, care aduce apă la moară apologeţilor imperialismului: ideea că dominaţia capitalului financiar *ar atenua* inegalitatea desvoltării şi contrazicerile dinăuntrul economiei mondiale, pe când în realitate ea le *înăspreşte.*

R. Calwer face în cărticica sa «Introducere în economia mondială»[1] încercarea de a rezuma cele mai importante date pur economice, care îngăduc să ne facem o idee concretă despre raporturile reciproce din sânul economiei mondiale dela sfârşitul veacului al XIX-lea şi începutul celui de al XX-lea. El împarte întreaga lume în cinci «principale regiuni economice»: 1. Europa centrală (întreaga Europă fără Rusia şi Anglia); 2. regiunea britanică; 3. cea rusă; 4. Asia Orientală şi 5. regiunea americană, încorporând coloniile la «regiunile» statelor cărora le aparţin şi «lăsând la o parte» câteva ţări, nerepartizate pe regiuni, ca de pildă: Persia, Afganistanul şi Arabia în Asia; Marocul şi Abisinia în Africa etc.

Iată, pe scurt, datele economice — aduse de el — privitoare la aceste regiuni:

[1] R. Calwer: «Einführung in die Weltwirtschaft» [«Introducere în economia mondială»], Berlin 1906.

Principalele regiuni economice din lume	Suprafaţa (în milioane km²)	Populaţia (în milioane)	Căi de comunicaţii		Comerţ	Industrie		
			Lungimea liniilor ferate (în mii km)	Flota comercială (în milioane tone)	Import şi export laolaltă (în miliarde mărci)	Extracţia de cărbune (în milioane tone)	Producţia fontei (în milioane tone)	Numărul fusurilor în industria textilă de bumbac (în milioane)
1. a Europei Centrale	27,0 [1](23,6)	388 (146)	204	8	41	251	15	26
2. britanică . . .	28,9 [1](28,6)	398 (355)	140	11	25	249	9	51
3. rusă	22	131	63	1	3	16	3	7
4. a Asiei Orientale	12	389	8	1	2	8	0,02	2
5. americană . .	30	148	379	0	14	245	14	19

Vedem aici trei regiuni cu un capitalism foarte desvoltat (o desvoltare mare atât a căilor de comunicaţie cât şi a comerţului şi industriei): regiunea Europei Centrale, regiunea britanică şi cea americană. Intre ele trei state stăpânitoare ale lumii: Germania, Anglia, Statele Unite ale Americii. Lupta şi concurenţa imperialistă dintre ele sunt extrem de înăsprite datorită faptului că Germania dispune de o regiune extrem de mică şi de puţine colonii; crearea «Europei Centrale» e încă o chestiune de viitor; aceasta ia naştere într'o luptă înverşunată. Deocamdată fărâmitarea politică este caracteristică pentru întreaga Europă. In regiunile britanică şi americană, dimpotrivă, concentrarea politică este foarte mare, dar aici este o disproporţie enormă între coloniile nemăsurat de mari ale regiunii britanice şi cele infinit de mici ale Americii. Iar în colonii capitalismul abia începe să se

[1] Cifrele puse în paranteze se referă la suprafaţa teritoriului şi populaţia coloniilor.

desvolte. Lupta pentru America de Sud se înăsprește din ce în ce mai mult.

Rusia și Asia Orientală sunt două regiuni unde capitalismul este slab desvoltat. In cea dintâi o extrem de mică densitate a populației, în cea de a doua una extrem de mare; în cea dintâi o concentrare politică foarte mare, în cea de a doua lipsa complectă a unei asemenea concentrări. Impărțirea Chinei abia a început, și lupta pentru ea între Japonia, Statele Unite etc. e tot mai înverșunată.

Luați această realitate — diversitatea imensă a condițiunilor economice și politice, disproporția extremă a vitezei cu care se desvoltă diferitele țări etc., lupta înverșunată dintre statele imperialiste — și puneți-o față'n față cu istorioara nătângă a lui Kautsky despre ultraimperialismul «pașnic». Nu este aceasta oare o încercare reacționară a unui mic-burghez înspăimântat de a se ascunde din fața groaznicei realități? Oare nu ne dau cartelurile internaționale, care îi par lui Kautsky germenul «ultraimperialismului» (după cum tabletele produse în laboratoare «pot» fi privite ca germenii ultraagriculturii), o pildă a împărțirii *și a reîmpărțirii* lumii, a trecerii dela împărțirea pașnică la cea nepașnică, și invers? Oare capitalul financiar din America și din alte țări, care, cu participarea Germaniei, și-au împărțit în chip pașnic întreaga lume — bunăoară în cadrul sindicatului internațional al șinelor de cale ferată sau al trustului internațional al navigației comerciale — nu *reîmpart* ele acum lumea pe baza noilor raporturi de forțe, care se schimbă într'un chip cu totul nepașnic?

Capitalul financiar și trusturile nu micșorează, ci măresc disproporția vitezei cu care se desvoltă diferitele părți ale economiei mondiale. Dar de îndată ce raporturile de forță s'au schimbat, în ce mai poate consta, *sub regimul capitalist*, rezolvarea contrazicerilor, dacă nu în *forță?* Date extrem de precise, privitoare la viteza diferită a desvoltării capitalismului și a capitalului financiar în întreaga economie mondială, găsim în statistica

căilor ferate[1]. In ultimele decenii ale desvoltării imperialiste, rețeaua căilor ferate a crescut în chipul următor:

Rețeaua căilor ferate
(în mii de km)

	1890		1913		+	
Europa	224		346		+122	
Statele Unite ale Americii. . . .	268		411		+143	
Toate coloniile	82	125	210	347	+128	+222
Statele independente și semi-independente ale Asiei și Americii . .	43		137		+ 94	
Total . . .	617		1.104			

Prin urmare, căile ferate s'au desvoltat cel mai repede în colonii și în statele independente (și semi-independente) din Asia și America. Este știut că aici capitalul financiar al celor 4—5 state capitaliste dintre cele mai mari domnește cu puteri neîngrădite. Două sute de mii de kilometri de linii ferate noi, în colonii și în alte țări ale Asiei și Americii, înseamnă peste 40 miliarde mărci capital nou învestit, în condițiuni deosebit de avantajoase, cu garanții speciale de rentabilitate, cu comenzi aducătoare de profit pentru oțelării etc. etc.

Cel mai repede se desvoltă capitalismul în colonii și în țările transoceanice. Printre ele apar *noi* puteri imperialiste (Japonia). Lupta dintre imperialismele mondiale se întețește. Crește tributul stors de capitalul financiar din întreprinderi coloniale și transoceanice, deosebit de rentabile. La împărțirea acestei «prăzi», o cotă excepțional de mare cade în mâinile țărilor care nu ocupă întotdeauna locul întâi în ce privește viteza de desvoltare a forțelor de producție. In statele cele mai mari, luate la un loc cu coloniile lor, rețeaua căilor ferate era:

[1] Stat. Jarbuch für das Deutsche Reich [«Anuarul statistic al imperiului german»], 1915; Archiv für Eisenbahnwesen [Arhiva Căilor Ferate], 1892; pentru anul 1890 a trebuit să ne mulțumim cu aproximațiuni în ceeace privește repartizarea căilor ferate între coloniile diferitelor țări.

	(în mii de km) 1890	1913	
Statele Unite ale Americii	268	413	+ 145
Imperiul Britanic	107	208	+ 101
Rusia	32	78	+ 46
Germania	43	68	+ 25
Franța	41	63	+ 22
Total pentru 5 state	491	830	+ 339

Așa dar, 80% din totalul căilor ferate sunt concentrate în mâinile celor 5 puteri din cele mai mari. Dar concentrarea *proprietății* asupra acestor căi, concentrarea capitalului financiar e nemăsurat mai mare, pentrucă milionarilor englezi și francezi, de pildă, le aparține un număr uriaș de acțiuni și obligațiuni ale căilor ferate americane, ruse și altele.

Datorită coloniilor sale, Anglia și-a mărit rețeaua «sa» de linii ferate cu 100.000 km., de patru ori mai mult decât Germania. Totuși, este în general cunoscut că desvoltarea forțelor de producție ale Germaniei în acest răstimp, și mai cu seamă desvoltarea producției de cărbuni și de fier, s'a desfășurat incomparabil mai repede decât în Anglia, fără să mai vorbim de Franța și Rusia. In 1892 Germania a produs 4,9 milioane tone de fontă, față de 6,8 milioane tone în Anglia; iar în 1912 17,6 față de 9,0 milioane ale Angliei, adică o precumpănire uriașă asupra Angliei![1] Se pune întrebarea: ce alt mijloc, în afară de război, a putut să existe, *în condițiunile capitalismului*, pentru înlăturarea disproporțiilor dintre desvoltarea forțelor de producție și acumularea capitalului, pe de o parte, și împărțirea coloniilor și a «sferelor de influență» pentru capitalul financiar, pe de altă parte ?

[1] Comp. deasemenea Edgar Crummond: «The Economic Relations of the British and German Empires» [«Relațiile economice dintre imperiul britanic și cel german»], în «Journal of the Royal Statistical Society» [«Revista societății regale de statistică»], 1914, Iulie pag. 777 și urm.

VIII. PARAZITISMUL ȘI PUTREZIREA CAPITALISMULUI

Acum trebue să ne oprim încă asupra unei laturi foarte importante a imperialismului, căreia i se dă în general prea puțină importanță în majoritatea discuțiilor asupra acestei teme. Unul din neajunsurile marxistului Hilferding constă în faptul că el a făcut un pas îndărăt față de nemarxistul Hobson. Vorbesc de parazitism, care este propriu imperialismului.

După cum am văzut, principala bază economică a imperialismului este monopolul. Acest monopol este un monopol capitalist, adică un monopol crescut din sânul capitalismului și care în mediul general al capitalismului, al producției de marfă, al concurenței, stă într'o contrazicere permanentă și fără ieșire cu acest mediu general. Cu toate acestea, ca orice monopol, el dă naștere în mod inevitabil la o tendință spre stagnare și putrezire. In măsura în care se stabilesc, fie și numai temporar, prețuri de monopol, în aceeași măsură dispar, până la un anumit grad, stimulentele progresului tehnic, prin urmare și ale oricărui alt progres, ale oricărei mișcări înainte; și tot în aceeași măsură apare posibilitatea *economică* de a reține pe loc în mod artificial progresul tehnic. Un exemplu: în America, un oarecare Owens a inventat o mașină de făcut sticle care însemna o revoluție în industria fabricării sticlelor. Cartelul german al fabricanților de sticle cumpără patentele lui Owens, le închide în sertar și oprește aplicarea invenției. Se înțelege, monopolul nu poate niciodată, sub regimul capitalist, să înlăture cu totul de pe piața mondială concurența, și încă pentru o vreme foarte îndelungată (aceasta este de altfel una din cauzele absurdității teoriei ultraimperialismului).

Se înţelege, posibilitatea de a micşora cheltuelile de producţie şi de a mări profiturile pe calea introducerii de perfecţionări tehnice împinge la schimbări. Dar *tendinţa* spre stagnare şi putrezire, proprie monopolului, continuă să-şi exercite la rândul ei acţiunea, iar în unele ramuri de industrie, în unele ţări, ea devine pentru un timp oarecare predominantă.

Monopolul posesiunii unor colonii deosebit de întinse, de bogate sau deosebit de favorabil aşezate acţionează în acelaş sens.

Mai departe. Imperialismul înseamnă acumularea uriaşă de capital bănesc în câteva ţări, acumulare care, după cum am văzut, a atins suma de 100—150 miliarde franci, în hârtii de valoare. De aici, o creştere extraordinară a clasei sau, mai exact, a păturii rentierilor, adică a persoanelor care trăiesc din «tăierea cupoanelor», persoane care nu au de fel legături directe cu nicio întreprindere, persoane a căror profesiune este trândăvia. Exportul de capital, una din cele mai importante baze economice ale imperialismului, măreşte şi mai mult această lipsă de legătură a păturii rentierilor cu producţia şi imprimă întregii ţări, care trăieşte din exploatarea muncii câtorva colonii şi ţări transoceanice, pecetea parazitismului.

«In 1893» — scrie Hobson — «capitalul englez investit în străinătate se ridica la aproape 15% din întreaga bogăţie a Regatului Unit»[1]. Reamintim că până în 1915 acest capital s'a mărit cam de două ori şi jumătate. «Imperialismul agresiv» — citim mai departe la Hobson — «atât de costisitor pentru contribuabili, dar care are o însemnătate atât de mică pentru industriaşi şi comercianţi..., constitue un izvor de mari profituri pentru capitalistul care caută plasament capitalului său»... (în limba engleză această noţiune se exprimă printr'un singur cuvânt, «investor», adică «un om care investeşte capital», rentier)... «Intregul venit anual al Marii Britanii din întregul său comerţ extern şi colonial, din import şi export, e evaluat de statisticianul Giffen la o sumă de 18 milioane l. st. (aproape 170 milioane de ruble) pentru anul 1899, socotind 2,5% din întregul volum al afacerilor de 800 milioane l. st.» Oricât de mare ar fi această sumă, ea nu poate să explice imperialismul agresiv al Marii Britanii. Acesta este explicat de cele 90—100 milioane l. st., reprezentând venitul din capitalul «investit», venitul păturii de rentieri.

[1] Hobson, pag. 59, 60.

Venitul rentierilor întrece *de cinci ori* venitul comerţului extern al celei mai «comerciale» ţări din lume! Iată esenţa imperialismului şi a parazitismului imperialist.

Noţiunea de «stat-rentier» (Rentnerstaat) sau de stat-cămătar devine din această pricină un termen curent în literatura economică referitoare la imperialism. Lumea s'a împărţit într'un pumn de state-cămătare şi o majoritate uriaşă de state-datornice. «Pe primul plan al investiţiilor de capital în străinătate» — scrie Schultze-Gaevernitz — «stau investiţiile care se fac în ţările dependente din punct de vedere politic ori aliate: Anglia dă împrumuturi Egiptului, Japoniei, Chinei, Americii de Sud. La rigoare, flota de război a Angliei joacă rolul de portărel executor. *Forţa politică a Angliei* o apără împotriva revoltei debitorilor.»[1] In lucrarea sa «Sistemul economic al investirii de capital în străinătate», Sartorius von Waltershausen dă Olanda ca model de «stat-rentier» şi arată că în momentul de faţă Anglia şi Franţa *păşesc pe această cale*[2]. Schilder socoteşte că cinci state industriale sunt «ţări pronunţat creditoare»: Anglia, Franţa, Germania, Belgia şi Elveţia. El nu adaugă şi Olanda, pentrucă aceasta este «puţin desvoltată din punct de vedere industrial»[3]. Statele Unite sunt creditoare numai faţă de America.

«Anglia» — scrie Schultze-Gaevernitz — «se transformă treptat dintr'un stat industrial într'un stat creditor. Cu toată creşterea absolută a producţiei industriale şi a exportului industrial, creşte însemnătatea relativă pentru întreaga economie naţională a beneficiilor rezultate din dobânzi şi dividende, din emisiuni, comisioane şi speculaţii. Tocmai acest fapt constitue, după

[1] Schultze-Gaevernitz: «Britischer Imperialismus», pag. 320 şi altele.

[2] Sart. von Waltershausen: «Das volkswirtschaftliche System etc.» Berlin 1907, cartea a IV-a.

[3] Schilder, pag. 393.

părerea mea, baza economică a înfloririi imperialismului. Creditorul e legat mai trainic de debitor decât vânzătorul de cumpărător.»[1] Cu privire la Germania, editorul revistei berlineze «Die Bank», A. Lansburgh, a scris în 1911, în articolul «Germania — stat-rentier», următoarele: «In Germania se ia bucuros în derâdere tendința de a deveni rentier, tendință care se poate observa în Franța. Dar în acelaș timp se scapă din vedere că, în ceeace privește burghezia, condițiile din Germania devin din ce în ce mai asemănătoare cu cele din Franța.»[2]

Statul-rentier este statul capitalismului parazitar, al capitalismului în putrefacție, și această împrejurare nu poate să nu se răsfrângă atât asupra tuturor condițiilor sociale și politice din țările respective, în general, cât și asupra celor două curente de căpetenie din mișcarea muncitorească, în special. Pentru a arăta aceasta în mod cât mai evident, dăm cuvântul lui Hobson, care este martorul «cel mai de încredere», întrucât el nu poate fi bănuit de părtinire față de «ortodoxia marxistă», iar pe de altă parte este un Englez, bun cunoscător al stării de lucruri din țara lui, țara cea mai bogată atât în colonii și în capital financiar, cât și în experiență imperialistă.

Descriind, sub impresia vie a războiului anglo-bur, legătura imperialismului cu interesele «financiarilor», creșterea profiturilor lor de pe urma furniturilor, livrărilor etc., Hobson scrie: «Diriguitorii acestei politici fățiș parazitare sunt capitaliștii; dar aceleași motive au înrâurire și asupra unor anumite categorii de muncitori. In multe orașe, ramurile industriale cele mai importante depind de comenzile guvernului; în mare măsură, în centrele metalurgice și de construcții navale, imperialismul depinde de acest fapt». După părerea autorului, două feluri de împrejurări au slăbit puterea vechilor imperii: 1. «parazitismul economic» și 2. formarea armatelor din popoare dependente. «Prima este obiceiul parazitismului economic, în virtutea căruia statul dominant folosește provinciile și coloniile sale cât și țările dependente, în

[1] Schultze-Gaevernitz: «Britischer Imperialismus», pag. 320 și altele.

[2] «Die Bank», 1911, 1, pag. 11.

scopul îmbogățirii clasei sale conducătoare și al mituirii claselor sale de jos, pentru ca acestea să rămână liniștite.» Pentru a avea posibilitatea economică a unei asemenea mituiri, indiferent de forma sub care se săvârșește, este neapărat nevoie, adăugăm noi, de mari profituri monopoliste.

In ce privește a doua împrejurare, Hobson scrie: «Unul din simptomele cele mai stranii ale orbirii imperialismului este ușurința cu care Marea Britanie, Franța și celelalte națiuni imperialiste pornesc pe acest drum. Marea Britanie a mers cel mai departe în această privință. Cea mai mare parte din bătăliile datorită cărora am cucerit imperiul nostru indian au fost duse de armatele noastre alcătuite din indigeni. In India, și în ultimul timp și în Egipt, armate mari, permanente se găsesc sub comanda Englezilor: aproape toate războaiele care ne-au dus la cucerirea Africii, cu excepția părții ei sudice, le-au purtat pentru noi indigenii.»

Perspectiva împărțirii Chinei îl duce pe Hobson la următoarea apreciere economică: «Cea mai mare parte din țările Europei apusene ar putea lua atunci aspectul și caracterul pe care îl au astăzi părți din aceste țări — Sudul Angliei, Riviera, localități din Italia și din Elveția cele mai vizitate de turiști și cele mai populate de bogătași, — anume: un pumn de aristocrați bogați, care primesc dividende și pensii din Orientul îndepărtat, alături de ei o grupă ceva mai mare de slujbași și de negustori, și un număr și mai mare de servitori, precum și lucrători ocupați în transporturi și în industriile de obiecte finite. Principalele ramuri de industrie vor fi dispărut însă, iar produsele alimentare și semifabricatele de mare consum vor veni ca tribut din Asia și din Africa.» «Iată ce perspective ne deschide o uniune mai largă a statelor din Apus, federația europeană a marilor puteri; aceasta nu numai că nu ar da imbold progresului civilizației mondiale, dar ar duce cu sine marele pericol al unui parazitism apusean: desprinderea unei grupe de națiuni industriale înaintate, ale căror clase dominante vor primi tributuri enorme din Asia și din Africa, și cu ajutorul acestor tributuri vor întreține mari masse domesticite de slugi și de func-

ţionari, care nu se vor mai ocupa cu producerea articolelor agricole şi industriale de mare consum, ci cu îndeplinirea de servicii personale sau cu o muncă industrială de a doua mână, sub controlul unei noi aristocraţii financiare. Cei care sunt gata să nu ia în seamă o asemenea teorie» (ar trebui spus: perspectivă), «ca una ce nu merită să fie examinată, să se gândească la actualele condiţiuni economice şi sociale ale districtelor din Sudul Angliei, districte care au şi ajuns în această situaţie. Să se gândească aceştia ce extindere imensă ar putea lua acest sistem, dacă China ar fi supusă controlului economic al unor asemenea grupe de financiari, de „investitori de capital", controlului funcţionarilor de stat şi al celor din industrie şi comerţ, care pompează profituri din cel mai mare rezervor potenţial pe care l-a cunoscut cândva lumea, în scopul de a folosi aceste profituri în Europa. Se înţelege, situaţia e prea complexă, jocul forţelor mondiale e prea greu de calculat, pentru ca să fie probabilă aceasta sau oricare altă interpretare a viitorului numai într'un anumit sens. Dar influenţele care dirijează actualmente imperialismul Europei apusene se mişcă în acest sens şi, dacă nu vor întâmpina nicio rezistenţă, dacă nu vor fi distrase în altă direcţie, vor acţiona tocmai în sensul unei asemenea desăvârşiri a procesului.»[1]

Autorul are deplină dreptate: *dacă* forţele imperialismului n'ar întâmpina o rezistenţă, ele ar duce tocmai la acest rezultat. Insemnătatea «Statelor Unite ale Europei», în condiţiunile de azi, ale imperialismului, este aici just apreciată. Ar trebui numai adăugat că *şi în sânul* mişcării muncitoreşti, oportuniştii, care astăzi în majoritatea ţărilor sunt învingători pentru un timp oarecare, «lucrează» sistematic şi perseverent tocmai în această direcţie. Imperialismul, care înseamnă împărţirea şi exploatarea nu numai a Chinei, care înseamnă mari profituri monopoliste pentru un pumn de ţări bogate, creează posibilităţi economice pentru coruperea straturilor superioare ale proletariatului, şi prin aceasta

[1] Hobson, pag. 103, 205, 144, 335, 386.

alimentează, încheagă şi întăreşte oportunismul. Numai că nu trebuesc uitate forţele care se opun imperialismului în general şi oportunismului în special, forţe pe care, fireşte, nu le vede social-liberalul Hobson.

Oportunistul german Gerhard Hildebrand, care la timpul său a fost exclus din partid pentru apărarea imperialismului, dar care astăzi ar putea fi conducătorul partidului aşa zis «social-democrat» din Germania, îl complectează bine pe Hobson, propovăduind «Statele Unite ale Europei apusene» (fără Rusia), în vederea acţiunii «comune»... împotriva Negrilor africani, împotriva «marii mişcări islamice», pentru întreţinerea unei «armate şi flote puternice», împotriva «coaliţiei chino-japoneze»[1] etc.

Descrierea «imperialismului britanic» făcută de Schultze-Gaevernitz ne desvălue aceleaşi trăsături ale parazitismului. Venitul naţional al Angliei aproape s'a dublat dela 1865 la 1898, iar venitul «din străinătate» s'a mărit în acest răstimp *de 9 ori*. Dacă «meritul» imperialismului constă în «a obişnui pe Negri» să muncească (fără constrângere nu va merge...), «primejdia» imperialismului constă în faptul că «Europa va arunca munca fizică — mai întâi cea agricolă şi minieră, apoi şi pe cea industrială, mai brută — pe spinarea oamenilor de culoare, Europa însăşi rezervându-şi rolul de rentier, pregătind astfel, poate, emanciparea economică, iar apoi şi pe cea politică a raselor de culoare».

In Anglia, o cantitate din ce în ce mai mare de pământ este sustrasă producţiei agricole, fiind întrebuinţată pentru sport, pentru distracţiile bogaţilor. Despre Scoţia — locul cel mai aristocratic pentru vânat şi alte feluri de sport — se zice că «trăieşte graţie trecutului său şi domnului Carnegie» (miliardar american). Numai pentru alergările de cai şi pentru vânătoarea de vulpi, Anglia cheltueşte anual 14 milioane l. st. (cam vreo 130 milioane de ruble). Numărul rentierilor din Anglia se ridică aproximativ la 1 milion. Procentul populaţiei producătoare scade.

[1] Gerhard Hildebrand: «Die Erschütterung der Industrieherrschaft und des Industriesozialismus» [«Sdruncinarea dominaţiei industriei şi a socialismului industrial»], 1910, pag. 229 şi urm.

A n i i	Populaţia Angliei	Numărul lucrătorilor în principalele ramuri industriale	Procentul faţă de populaţie
	(în milioane)		
1851	17,9	4,1	23%
1901	32,5	4,9	15%

Şi vorbind despre clasa muncitoare engleză, cercetătorul burghez al «imperialismului britanic dela începutul veacului al XX-lea» este silit să facă sistematic deosebire între *«pătura de sus»* a muncitorilor şi *«pătura de jos, pătura proletară propriu zis»*. Pătura de sus furnizează massa de membri ai cooperativelor, sindicatelor, societăţilor de sport şi nenumăratelor secte religioase. La nivelul acestei masse este adaptat şi dreptul electoral, care în Anglia «este încă *destul de limitat pentru a exclude pătura de jos, proletară propriu zis»!!* Pentru a înfăţişa într'o lumină mai trandafirie situaţia clasei muncitoare engleze, se vorbeşte de obiceiu numai de această pătură de sus, care formează *minoritatea* proletariatului: de pildă, «problema şomajului este mai mult o chestiune care priveşte Londra şi pătura proletară de jos, *de care oamenii politici nu prea ţin seama»* [1]... Ar fi trebuit să se spună: de care politicienii burghezi şi oportuniştii «socialişti» nu prea ţin seamă.

Printre particularităţile imperialismului, legate de cercul fenomenelor descrise mai sus, este şi micşorarea emigraţiei din ţările imperialiste şi creşterea imigraţiei *(afluxul muncitorilor şi al imigranţilor)* în aceste ţări, din ţări mai înapoiate, unde salariile sunt mai mici. Emigraţia din Anglia, cum observă Hobson, scade începând cu anul 1884: ea este de 242.000 în acel an şi de 169.000 în 1900. Emigraţia din Germania atinge maximul în deceniul 1881—1890: 1.453.000, scăzând în cele două decenii următoare la 544.000 şi la 341.000. In schimb, creşte numărul muncitorilor veniţi în Germania din Austria, Italia, Rusia etc. După recensământul din 1907, în Germania se numărau 1.342.294

[1] Schultze-Gaevernitz: «Britischer Imperialismus», pag. 320 şi altele.

străini, dintre care muncitori industriali 440.800, agricoli 257.329 [1]. In Franţa, muncitorii din industria minieră sunt «în mare parte» străini: Polonezi, Italieni, Spanioli [2]. In Statele Unite ale Americii, emigranţii din Răsăritul şi Sudul Europei ocupă posturile cele mai prost plătite, pe când lucrătorii americani dau cel mai mare procent al celor care devin supraveghetori şi care capătă lucrul cel mai bine plătit [3]. Imperialismul are tendinţa de a desprinde şi din rândurile muncitorilor categorii privilegiate şi de a le despărţi de massa largă a proletariatului.

Trebue notat că în Anglia tendinţa imperialismului de a desbina pe muncitori şi de a întări în sânul lor oportunismul, de a provoca, fie şi vremelnic, descompunerea mişcării muncitoreşti, a apărut cu mult înainte de sfârşitul veacului al XIX-lea şi de începutul celui de al XX-lea. Căci două trăsături caracteristice şi însemnate ale imperialismului s'au manifestat în Anglia de pe la mijlocul veacului al XIX-lea: posesiuni coloniale întinse şi situaţia de monopol pe piaţa mondială. Marx şi Engels au urmărit sistematic în cursul mai multor decenii această legătură dintre oportunismul din mişcarea muncitorească şi particularităţile imperialiste ale capitalismului englez. Engels, de pildă, îi scrie lui Marx la 7 Octombrie 1858: «Proletariatul englez se îmburghezeşte de fapt din ce în ce mai mult, aşa că această naţiune, cea mai burgheză dintre toate, vrea, pare-se, să ducă lucrurile până acolo, încât să aibă o aristocraţie burgheză şi un proletariat burghez *alături* de burghezie. Se înţelege că, pentru o naţiune care exploatează lumea întreagă, această dorinţă este, într'o anumită măsură, justificată.» Aproape un sfert de veac mai târziu, în scrisoarea din 11 August 1881, Engels vorbeşte despre «cele mai proaste trade-unionuri engleze, care se lasă conduse de oameni vânduţi burgheziei sau cel puţin plătiţi de dânsa». Iar în

[1] Statistik des Deutschen Reiches [«Statistica imperiului german»], vol. 211.

[2] Henger: «Die Kapitalsanlage der Franzosen» [«Investiţiile capitalurilor franceze»], Stuttgart 1913.

[3] Hourwich: «Immigration and Labor» [«Imigraţia şi munca»], New York 1913.

scrisoarea din 12 Septembrie 1882 către Kautsky, Engels scrie: «Mă întrebaţi ce gândesc muncitorii englezi despre politica colonială. Ei bine, gândesc acelaş lucru ca şi despre politică în general. Aici nu există niciun partid muncitoresc, există numai radicali conservatori şi liberali, iar muncitorii se folosesc în toată tihna, împreună cu ei, de monopolul colonial al Angliei şi de monopolul ei pe piaţa mondială.» [1] (Acelaş lucru a fost expus de Engels şi în prefaţa la ediţia a doua a scrierii sale «Situaţia clasei muncitoare în Anglia», 1892.)

Aici sunt arătate limpede cauzele şi efectele. Cauzele: 1. exploatarea lumii întregi de către această ţară; 2. situaţia ei monopolistă pe piaţa mondială; 3. monopolul ei colonial. Efectele: 1. îmburghezirea unei părţi a proletariatului englez; 2. o parte a proletariatului se lasă condusă de oameni cumpăraţi de burghezie sau cel puţin plătiţi de ea. La începutul veacului al XX-lea imperialismul dusese până la capăt împărţirea lumii între un pumn de state, dintre care fiecare exploatează acum (în sensul stoarcerii de supraprofit) o parte a «lumii întregi» numai cu puţin mai mică decât cea exploatată de Anglia în 1858; fiecare din aceste state ocupă o situaţie de monopol pe piaţa mondială, datorită trusturilor, cartelurilor, capitalului financiar, datorită situaţiei pe care o are creditorul faţă de debitor; fiecare din aceste state are, într'o anumită măsură, un monopol colonial (am văzut că din 75 milioane km. pătraţi, cât este suprafaţa *tuturor* coloniilor din lume, *65* milioane, adică 86%, sunt concentrate în mâinile a şase puteri; *61* milioane, adică 81%, sunt concentrate în mâinile a trei puteri).

Caracteristica situaţiei de acum constă în condiţiuni economice şi politice care n'au putut decât să întărească incompatibilitatea dintre oportunism şi interesele generale şi fundamentale ale mişcării muncitoreşti; imperialismul a crescut şi s'a prefăcut, dintr'un germen, într'un întreg sistem de dominare; monopolurile capitaliste au ocupat primul loc în economia naţională şi în politică; împărţirea lumii a fost dusă până la capăt; iar pe de altă parte, în locul monopolului exclusiv al Angliei, vedem azi lupta pentru participarea la monopol a unui număr restrâns de puteri imperialiste — o luptă caracteristică pentru tot începutul veacului al XX-lea. Astăzi oportunismul nu mai poate fi pe deplin învingător in mişcarea muncitorească dintr'o ţară oarecare, pentru un şir lung de decenii, aşa cum a învins oportunismul în Anglia în a doua jumătate a veacului al XIX-lea; într'un şir de ţări însă el s'a copt, s'a răscopt şi a putrezit, contopindu-se cu totul cu politica burgheză, sub forma social-şovinismului [1].

[1] Briefwechsel von Marx und Engels [Corespondenţa dintre Marx şi Engels], vol. II, pag. 290; IV, 453. — K. Kautsky: «Sozialismus und Kolonialpolitik» [«Socialismul şi politica colonială»], Berlin 1907, pag. 79; această broşură a fost scrisă în vremurile imemorabile când Kautsky era marxist.

[1] Social-şovinismul rus al domnilor Potresovi, Cihenkeli, Maslovi etc., atât în forma lui făţişă cât şi în cea mascată (a d-lor Ciheidze, Scobelev, Axelrod, Martov etc.) a provenit şi el dintr'o varietate rusească a oportunismului, şi anume din lichidatorism.

IX. CRITICA IMPERIALISMULUI

In sensul larg al cuvântului, prin critica imperialismului noi înţelegem atitudinea pe care diferitele clase ale societăţii o au faţă de politica imperialismului, atitudine în funcţie de ideologia lor generală.

Pe de o parte, dimensiunile uriaşe ale capitalului financiar concentrat în câteva mâini, care creează o reţea neobişnuit de larg ramificată şi deasă de relaţii şi legături, prin mijlocul cărora îşi supune massa de capitalişti şi de patroni, nu numai mijlocii şi mici, dar şi pe cei foarte mici, iar pe de altă parte lupta acută împotriva grupelor naţionale de financiari ale celorlalte state pentru împărţirea lumii şi pentru dominaţia asupra altor ţări, — toate acestea provoacă trecerea în bloc a tuturor claselor avute de partea imperialismului. Inflăcărarea «generală» faţă de perspectivele imperialismului, apărarea lui înverşunată şi idealizarea lui în toate chipurile — iată semnul timpului. Ideologia imperialistă pătrunde şi în clasa muncitoare. Aceasta nu este despărţită printr'un zid chinezesc de celelalte clase. Dacă şefii partidului aşa zis «social-democrat» de astăzi din Germania au căpătat pe drept cuvânt numele de «social-imperialişti», adică de socialişti în vorbe şi imperialişti în fapte, Hobson a constatat, încă din 1902, existenţa în Anglia a «imperialiştilor fabiani», membri ai «Societăţii fabiane», oportuniste.

Savanţii şi publiciştii burghezi iau de obicei apărarea imperialismului într'o formă întrucâtva acoperită, mascând dominaţia deplină a imperialismului şi rădăcinile lui adânci, străduindu-se să pună pe primul plan particularităţi şi amănunte de

mâna a doua, silindu-se să abată atenţia dela ceeace este esenţial, prin proiecte absolut neserioase de «reforme», cum ar fi supravegherea trusturilor sau a băncilor de către poliţie etc. Imperialiştii făţişi şi cinici, care au curajul să recunoască absurditatea ideii reformării trăsăturilor esenţiale ale imperialismului, se manifestă mai rar.

Să dăm o pildă. Imperialiştii germani se străduesc în publicaţia «Arhiva economiei mondiale» să urmărească mişcările de eliberare naţională din colonii, în special, bine înţeles, din cele negermane. Ei semnalează fierberea şi protestele din India, mişcarea din Natal (Africa de Sud), din India Olandeză etc. Unul dintre ei — într'o notiţă asupra unei publicaţii engleze care face o dare de seamă asupra conferinţei naţiunilor şi a raselor subjugate, ţinută la 28—30 Iunie 1910 de către reprezentanţi ai diferitelor popoare din Asia, Africa, Europa, aflate sub dominaţie străină — caracterizând discursurile pronunţate la această conferinţă, scrie : «Ni se spune că trebue dusă lupta împotriva imperialismului ; statele dominante ar trebui să recunoască dreptul la independenţă al popoarelor robite; un tribunal internaţional ar trebui să supravegheze aplicarea tratatelor încheiate intre marile puteri şi popoarele slabe. Mai departe de aceste dorinţe nevinovate, conferinţa nu merge. Nu vedem nicio urmă de pricepere a adevărului că imperialismul e legat indisolubil de capitalism, în forma lui actuală, şi că deaceea (! !) o luptă directă împotriva imperialismului nu are sorţi de izbândă, rămânând doar să ne mărginim a combate unele excese deosebit de odioase.»[1] Intrucât îndreptarea pe cale de reforme a bazelor imperialismului este o înşelăciune, o «dorinţă nevinovată», întrucât reprezentanţii burghezi ai naţiunilor asuprite nu merg «mai departe» înainte, reprezentantul burghez al naţiunii asupritoare merge «mai departe» *îndărăt*, către atitudine slugarnică faţă de imperialism, mascată cu pretenţie de a fi «ştiinţifică». Intr'adevăr, frumoasă «logică» !

[1] **Weltwirtschaftliches Archiv [«Arhiva economiei mondiale»], vol. II, pag. 193.**

Intrebarea dacă este posibilă o schimbare reformistă a bazelor imperialismului, dacă trebue să se meargă înainte cu agravarea și adâncirea contrazicerilor cărora el le dă naștere sau dacă trebue să se meargă înapoi spre atenuarea lor, — toate acestea sunt probleme fundamentale ale criticii imperialismului. Deoarece particularitățile politice ale imperialismului sunt: reacțiunea pe toată linia și înăsprirea asupririi naționale — ca rezultat al jugului oligarhiei financiare și al înlăturării liberei concurențe —, opoziția mic-burgheză democratică față de imperialism se manifestă, la începutul veacului al XX-lea, în mai toate țările imperialiste. Și ruptura dintre Kautsky, împreună cu largul curent internațional al kautskismului, și marxism constă tocmai în faptul că Kautsky nu numai că nu și-a dat silința, că n'a știut să se opună acestei opoziții mic-burgheze, reformiste și profund reacționare din punct de vedere economic, ci, dimpotrivă, în practică s'a și contopit cu ea.

In Statele Unite, războiul imperialist dela 1898, împotriva Spaniei, a provocat opoziția «antiimperialiștilor», a ultimilor mohicani ai democrației burgheze; ei calificau acest război ca un război «criminal» și considerau anexarea de teritorii străine ca o călcare a Constituției, ca o «înșelăciune a șoviniștilor» — procedeu folosit cu șeful indigenilor din Filipine, Aguinaldo, (mai întâi se făgăduise libertatea țării sale, apoi însă au fost debarcate trupe americane și insulele Filipine au fost anexate) — și citau cuvintele lui Lincoln: «Când omul alb se guvernează singur, aceasta-i autoadministrare; dar când el se guvernează singur și totodată guvernează pe alții, aceasta nu mai este autoadministrare, ci despotism.»[1] Dar atâta timp cât toată această critică se temea să recunoască legătura indisolubilă a imperialismului cu trusturile și, prin urmare, cu bazele capitalismului, atâta timp cât ea se temea să se alăture forțelor generate de marele capitalism și de desvoltarea lui, ea rămânea doar o «dorință nevinovată».

[1] J. Patouillet: «L'impérialisme américain» [«Imperialismul american»], Dijon 1904, pag. 272.

La fel este și poziția fundamentală a lui Hobson, în critica pe care o face imperialismului. Hobson i-a luat-o înainte lui Kautsky, ridicându-se împotriva «caracterului inevitabil al imperialismului» și apelând la necesitatea de «a ridica puterea de consumație» a populației (în regimul capitalist!). Pe o poziție mic-burgheză, în critica făcută imperialismului, atotputerniciei băncilor, oligarhiei financiare etc., stau autorii citați de nenumărate ori de noi: Agahd, A. Lansburgh, L. Eschwege, iar dintre scriitorii francezi Victor Berard, autorul unei cărți superficiale: «Anglia și imperialismul», apărută în anul 1900. Toți aceștia, neavând nicio pretenție de a fi marxiști, opun imperialismului libera concurență și democrația, condamnă aventura căii ferate a Bagdadului, care duce la conflicte și război, exprimă «dorințe nevinovate» de pace etc., până și A. Neymarck, statisticianul emisiunilor internaționale, totalizând sutele de miliarde de franci ale valorilor «internaționale», exclamă în anul 1912: «Este oare posibilă presupunerea că pacea ar putea fi violată?... că în fața unor asemenea cifre uriașe ar risca cineva să provoace războiul?»[1].

Din partea economiștilor burghezi, o asemenea naivitate nu este de mirare; în afară de aceasta, pentru ei este și *avantajos* să pară atât de naivi și să vorbească «serios» despre pace, în epoca imperialismului. Dar ce a rămas din marxism la Kautsky, când el în anii 1914, 1915, 1916 se alătură aceluiaș punct de vedere burghezo-reformist și afirmă că «toți sunt de acord» (imperialiștii, pseudo-socialiștii și social-pacifiștii) în ce privește pacea? In loc de analizarea și desvăluirea adâncimii contrazicerilor imperialismului, vedem numai «dorința nevinovată», reformistă, de a trece peste ele, de a le ignora.

Iată o mostră de critică economică a imperialismului făcută de Kautsky. El ia cifrele exportului și importului efectuat între Anglia și Egipt, pe anii 1872 și 1912, și constată că acest export și import s'a desvoltat mai slab decât exportul și importul total

[1] Bulletin de l'Institut International de Statistique [Buletinul institutului internațional de statistică], vol. XIX, cartea a II-a, pag.

al Angliei. Şi Kautsky ajunge la concluzia: «N'avem niciun motiv să presupunem că fără ocuparea militară a Egiptului, sub simpla presiune a factorilor economici, comerţul Angliei cu Egiptul s'ar fi desvoltat mai încet». «Tendinţele capitalului de a se extinde» «pot fi cel mai bine realizate nu prin metodele violente ale imperialismului, ci prin democraţia paşnică.»[1]

Acest raţionament al lui Kautsky, repetat pe sute de tonuri de către scutierul său rus (şi ocrotitorul rus al social-şoviniştilor), domnul Spectator, constitue fondul criticii kautskiste a imperialismului, şi deaceea trebue să ne oprim mai amănunţit asupra lui. Incepem cu un citat din Hilferding, ale cărui concluzii Kautsky le-a declarat de multe ori, între altele în Aprilie 1915, ca «adoptate în unanimitate de către toţi teoreticienii socialişti».

«Nu este sarcina proletariatului» — scrie Hilferding — «de a opune politicii capitaliste mai progresiste era politicii comerţului liber şi a atitudinii ostile faţă de stat, care este de domeniul trecutului. Răspunsul proletariatului la politica economică a capitalului financiar, la imperialism, nu poate să fie liberul-schimb, ci numai socialismul. Nu idealul, devenit reacţionar, al restabilirii liberei concurenţe, ci numai suprimarea deplină a concurenţei, prin înlăturarea capitalismului, poate fi azi ţelul politicii proletare.»[2]

Kautsky a rupt-o cu marxismul prin aceea că susţine, în perioada capitalului financiar, un «ideal reacţionar», «democraţia paşnică», «valoarea în sine a factorilor economici», — căci acest ideal care târăşte *obiectiv* înapoi, dela capitalismul monopolist la cel nemonopolist, este o înşelăciune reformistă.

Comerţul cu Egiptul (sau cu o altă colonie sau semicolonie) «s'ar fi desvoltat» mai mult *fără* ocupaţie militară, fără imperialism, fără capitalul financiar. Ce înseamnă aceasta? Inseamnă că desvoltarea capitalismului ar fi mai rapidă dacă libera concurenţă nu ar fi îngrădită nici prin monopoluri în general, nici prin «legăturile» ori prin asuprirea (adică tot prin monopolul) capitalului financiar, nici prin stăpânirea monopolistă a coloniilor de către diferite ţări?

Alt sens nu poate avea raţionamentul lui Kautsky, iar *acest* «sens» este un nonsens. Să admitem că afirmaţia lui *ar fi exactă*, că libera concurenţă fără niciun fel de monopoluri *ar* desvolta mai repede capitalismul şi comerţul. Dar, cu cât desvoltarea comerţului şi a capitalismului decurge mai repede, cu atât mai mare este concentrarea producţiei şi a capitalului, concentrare care *dă naştere* monopolului. Şi monopolurile s'au *şi* născut tocmai *din* libera concurenţă! Chiar dacă monopolurile încep acum să frâneze desvoltarea, aceasta tot n'ar fi un argument în favoarea liberei concurenţe, care este imposibilă după ce a dat naştere monopolurilor.

Oricum am suci şi am învârti raţionamentul lui Kautsky, nu vom găsi în el nimic, în afară de reacţionarism şi de reformism burghez.

Dacă s'ar corecta acest raţionament şi s'ar zice, cum zice Spectator: comerţul coloniilor engleze cu Anglia se desvoltă acum mai încet decât comerţul lor cu alte ţări, nici asta nu-l salvează pe Kautsky. Căci Anglia este lovită *tot* de monopol, *tot* de imperialism, numai că de monopolul şi de imperialismul altei ţări (al Americii, al Germaniei). Se ştie: cartelurile au dus la taxe vamale protecţioniste de un tip nou, original: sunt ocrotite (aceasta a notat-o încă Engels în volumul al III-lea din «Capitalul») tocmai produsele exportabile. E ştiut apoi sistemul, propriu cartelurilor şi capitalului financiar, de «a exporta pe preţuri de nimic», — «dumping», cum spun Englezii: înăuntrul ţării cartelul vinde produsele sale pe preţuri mari monopoliste, iar în străinătate le desface de trei ori mai ieftin — pentru a submina pe concurent, pentru a lărgi până la maxim producţia proprie etc. Dacă Germania desvoltă mai repede comerţul ei cu coloniile engleze decât Anglia, aceasta dovedeşte numai că imperialismul german este mai proaspăt, mai puternic, mai organizat, superior celui englez, dar nu dovedeşte de fel «predominarea» liberei concurenţe, căci aici se luptă nu

[1] Kautsky: «Nationalstaat, imperialistischer Staat und Staatenbund» [«Statul naţional, statul imperialist şi Uniunea statelor»], Nürnberg, 1915, pag. 72 şi 70.

[2] «Capitalul financiar», pag. 567.

libera concurență cu protecționismul, cu dependența colonială, ci se luptă un imperialism împotriva altuia, un monopol împotriva altuia, un capital financiar împotriva altuia. Supremația imperialismului german asupra celui englez e mai puternică decât zidul granițelor coloniale sau al taxelor vamale protecționiste; a deduce de aici un «argument» *în favoarea* liberei concurențe și a «democrației pașnice», este o vulgarizare, înseamnă a uita trăsăturile și însușirile fundamentale ale imperialismului, a înlocui marxismul prin reformism mic-burghez.

Nu este lipsit de interes faptul că până și economistul burghez A. Lansburgh, care critică imperialismul dintr'un punct de vedere tot atât de mic-burghez ca și Kautsky, a dat o interpretare, totuși, mult mai științifică datelor statisticii comerciale. El nu compară o țară luată la întâmplare, sau numai o colonie, cu celelalte țări, ci face comparația exportului unei țări imperialiste 1. în țări dependente de ea din punct de vedere financiar, care iau bani cu împrumut dela ea, și 2. în țări independente din punct de vedere financiar. Iată ce a rezultat:

EXPORTUL DIN GERMANIA (IN MILIOANE MĂRCI)

		1889	1908	Creștere în %
In țări care depind din punct de vedere financiar de Germania:	România . . .	48,2	70,8	+ 47
	Portugalia . .	19,0	32,8	+ 73
	Argentina . . .	60,7	147,0	+143
	Brazilia	48,7	84,5	+ 73
	Chili	28,3	52,4	+ 85
	Turcia	29,9	64,0	+114
	Total .	*234,8*	*451,5*	+ *92*
In țări independente de Germania din punct de vedere financiar:	Marea Britanie	651,8	997,4	+ 53
	Franța	210,2	437,9	+108
	Belgia	137,2	322,8	+135
	Elveția	177,4	401,1	+127
	Australia . . .	21,2	64,5	+205
	Indiile olandeze	8,8	40,7	+363
	Total .	*1.206,6*	*2.264,4*	+ *87*

Lansburgh n'a tras *concluziile* necesare și deaceea, în chip straniu, n'a observat că *dacă* aceste cifre dovedesc anumite lucruri, acestea sunt numai *împotriva* lui; căci exportul în țările dependente de Germania din punct de vedere financiar a crescut *totuși mai repede*, chiar dacă nu cu mult, în comparație cu exportul în cele independente din punct de vedere financiar (subliniem «dacă», deoarece statistica lui Lansburgh e încă departe de a fi complectă).

Urmărind legătura dintre export și împrumuturi, Lansburgh scrie:

«In anii 1890—1891 s'a contractat un împrumut românesc prin intermediul unor bănci germane, care dăduseră în anii precedenți avansuri în contul lui. Imprumutul a servit în special pentru cumpărarea de material de cale ferată, care a fost comandat în Germania. In anul 1891 exportul german în România se ridica la 55 milioane de mărci. In anul următor exportul scăzu la 39,4 milioane, pentru ca să ajungă, în anul 1900, cu întreruperi, la 25,4 milioane. Abia în anii din urmă fu atins din nou nivelul anului 1891, mulțumită a două noi împrumuturi.

«Exportul german în Portugalia crescu, ca urmare a împrumuturilor din anii 1888—1889, până la 21,1 milioane mărci (1890); apoi, în cei doi ani următori scăzu la 16,2 și 7,4 milioane, atingându-și vechiul nivel abia în anul 1903.

«Datele asupra comerțului germano-argentinian sunt și mai izbitoare. Mulțumită împrumuturilor din anii 1888 și 1890, exportul german în Argentina atinsese în anul 1889 cifra de 60,7 milioane mărci. Doi ani mai târziu, exportul scăzu la 18,6 milioane, adică la mai puțin de o treime din exportul anului 1889. Abia în anul 1901 exportul atinse și depăși nivelul anului 1889, ceeace era în legătură cu noile împrumuturi de stat și comunale, cu finanțarea construirii de uzine electrice și cu felurite alte operațiuni de credit.

«Exportul în Chili s'a ridicat, ca urmare a împrumutului din 1889, până la 45,2 milioane mărci (1892) și a scăzut apoi, după un an, la 22,5 milioane. După un nou împrumut, contractat prin intermediul băncilor germane în anul 1906, exportul se ri-

dică la 84,7 milioane mărci (1907), pentru a scădea din nou, în 1908, la 52,4 milioane.» [1]

Din toate aceste fapte, Lansburgh trage o amuzantă morală mic-burgheză: cât de nesigur şi de inegal este exportul legat de împrumuturi, cât de rău este a exporta capitaluri în străinătate, în loc de a desvolta în chip «firesc» şi «armonios» industria naţională, cât «de mult» îl costă pe Krupp bacşişurile de milioane la încheierea împrumuturilor străine etc. Dar faptele vorbesc limpede: ridicarea exportului este legată *tocmai* de manevrele necinstite ale capitalului financiar, care nu se sinchiseşte de morala burgheză şi jupoaie două piei de pe o singură oaie; întâi, profitul din împrumut şi, al doilea, profitul din *acelaş* împrumut, când acesta este întrebuinţat pentru cumpărarea fabricatelor lui Krupp sau a materialului de cale ferată dela sindicatul oţelului etc.

Repetăm, noi nu socotim deloc statistica lui Lansburgh ca desăvârşită, dar trebuia neapărat s'o redăm, căci ea este mai ştiinţifică decât statistica lui Kautsky şi a lui Spectator, pentrucă Lansburgh pune chestiunea în mod just. Pentru a vorbi despre însemnătatea capitalului financiar în materie de export etc., trebue să ştii să deosebeşti legătura care există în mod special şi exclusiv între export şi manevrele financiarilor, legătură care există în mod special şi exclusiv între export şi desfacerea produselor cartelurilor etc. A compara însă pur şi simplu coloniile în general cu ţările care nu sunt colonii, un imperialism cu un alt imperialism, o semicolonie sau o colonie (Egiptul) cu toate celelalte ţări, înseamnă a ocoli şi a disimula tocmai *fondul* chestiunii.

Critica teoretică pe care o face Kautsky imperialismului tocmai deaceea nu are nimic comun cu marxismul, nu este bună decât ca platformă pentru propovăduirea păcii şi a unirii cu oportuniştii şi cu social-şoviniştii, pentrucă această critică ocoleşte

[1] «Die Bank», 1909, 2, pag. 819 şi urm.

şi disimulează tocmai contrazicerile cele mai adânci şi mai fundamentale ale imperialismului: contrazicerea dintre monopoluri şi libera concurenţă care există alături de ele, contrazicerea dintre «operaţiunile» uriaşe (şi profiturile uriaşe) ale capitalului financiar şi comerţul «cinstit» pe piaţa liberă, contrazicerea dintre carteluri şi trusturi, pe de o parte, şi industria necartelată, pe de altă parte etc.

Absolut acelaş caracter reacţionar îl are şi faimoasa teorie a «ultraimperialismului» născocită de Kautsky. Comparaţi raţionamentul său din anul 1915 în această chestiune cu punctul de vedere al lui Hobson din anul 1902:

Kautsky: «...Oare nu este cu putinţă ca politica imperialistă actuală să fie inlăturată printr'una nouă, ultraimperialistă, care să înlocuiască lupta capitalurilor financiare naţionale între ele cu o exploatare comună a lumii de către capitalul financiar, unit pe scară internaţională? O asemenea nouă fază a capitalismului se poate în orice caz concepe. Dacă este şi realizabilă, la asta nu putem răspunde din lipsă de premize îndestulătoare.» [1]

Hobson: «Creştinismul, care s'a consolidat în câteva mari imperii federale, din care fiecare stăpâneşte un şir de colonii necivilizate şi de ţări dependente, apare multora ca cea mai firească desvoltare a tendinţelor de astăzi, şi de altfel o desvoltare care îndreptăţeşte, mai mult decât orice, nădejdea într'o pace durabilă, pe baza trainică a interimperialismului».

Ultraimperialism sau supraimperialism a numit Kautsky ceeace Hobson a numit cu 13 ani înaintea lui interimperialism. In afară de născocirea unui nou termen savant, prin înlocuirea unei particule latine cu alta, progresul gândirii «ştiinţifice» la Kautsky constă numai în pretenţia de a face să treacă drept marxism ceeace Hobson descrie, în fond, ca făţărnicie a popilor englezi. După războiul anglo-bur era foarte firesc din partea acestei prea venerabile caste ca să-şi îndrepte toate sforţările spre *consolarea* mic-burghezilor şi a muncitorilor englezi, care au pierdut pe mulţi de-ai lor, morţi în bătăliile din Africa

[1] Neue Zeit, 30 Aprilie 1915, 144.

de Sud, şi care au plătit aceasta printr'o urcare a birurilor pentru asigurarea unor profituri mai mari financiarilor englezi. Şi ce consolare putea să fie mai bună decât aceea că imperialismul nu este atât de rău, că el este aproape de inter (sau ultra) imperialism, care-i în stare să asigure pacea permanentă ? Oricare ar fi bunele intenţii ale popilor englezi sau ale dulceagului Kautsky, sensul obiectiv, adică realmente social al «teoriei» lui, este unul şi numai unul singur : consolarea masselor, consolare care are un caracter eminamente reacţionar, cu speranţa în posibilitatea unei păci permanente sub regimul capitalist, prin abaterea atenţiei dela contrazicerile ascuţite şi dela problemele spinoase ale prezentului şi prin îndreptarea atenţiei spre perspectivele amăgitoare ale unui aşa zis nou «ultraimperialism», ce va să vie. Inşelarea masselor — nimic altceva nu conţine teoria «marxistă» a lui Kautsky.

Şi, într'adevăr, este deajuns să compari faptele îndeobşte cunoscute, indiscutabile, pentru ca să te convingi cât de înşelătoare sunt perspectivele pe care Kautsky se străduește să le sugereze muncitorilor germani (şi muncitorilor din toate ţările). Să luăm India, Indochina şi China. Se ştie că aceste trei ţări coloniale şi semicoloniale, cu o populaţie de şase-şapte sute de milioane de suflete, sunt supuse exploatării capitalului financiar al câtorva puteri imperialiste : al Angliei, al Franţei, al Japoniei, al Statelor Unite etc. Să admitem că aceste ţări imperialiste vor încheia alianţe, una împotriva alteia, cu scopul de a apăra sau lărgi posesiunile lor, «sferele de influenţă» şi interesele lor, în statele asiatice amintite. Aceste alianţe vor fi alianţe «interimperialiste» sau «ultraimperialiste». Să admitem că *toate* puterile imperialiste încheie o alianţă pentru împărţirea «paşnică» a ţărilor asiatice amintite; aceasta va fi «capitalul financiar unit pe scară internaţională». Pilde concrete ale unei asemenea alianţe existau în istoria veacului al XX-lea, de pildă în raporturile marilor puteri cu China. Se pune întrebarea : «se poate», oare, concepe, cu condiţia păstrării capitalismului (şi tocmai această condiţie o presupune Kautsky), ca asemenea alianţe să nu fie de scurtă

durată ?, ca ele să excludă fricţiuni, conflicte şi lupta sub toate formele posibile ?

E deajuns să punem limpede chestiunea, pentru ca să nu i se poată da decât un răspuns negativ. Pentrucă *nu* se poate concepe în regimul capitalist o altă bază pentru împărţirea sferelor de influenţă, a intereselor, a coloniilor etc. decât evidenţa *forţei* celor ce iau parte la împărţire, a forţei general-economice, financiare, militare etc. Or, forţa nu se schimbă deopotrivă la aceşti participanţi la împărţire, căci sub capitalism este cu neputinţă desvoltarea *egală* a diferitelor intreprinderi, trusturi, ramuri de industrie, ţări. Cu o jumătate de veac în urmă, Germania era o cantitate neglijabilă, dacă comparăm forţa ei capitalistă cu forţa Angliei de atunci ; acelaş lucru cu Japonia în comparaţie cu Rusia. Se poate oare «concepe» ca peste zece, douăzeci de ani raportul de forţe dintre puterile imperialiste să rămână neschimbat ? Absolut de neconceput.

Deaceea alianţele «interimperialiste» sau «ultraimperialiste», in realitatea capitalistă — şi nu in fantezia banală mic-burgheză a popilor englezi sau a «marxistului» german Kautsky — oricare ar fi forma în care s'ar încheia aceste alianţe, in forma unei coaliţii imperialiste împotriva altei coaliţii imperialiste, sau în forma unei alianţe generale a *tuturor* puterilor imperialiste — sunt inevitabil numai «pauze» între războaie. Alianţele paşnice pregătesc războaiele şi la rândul lor apar ca un rezultat al războaielor, condiţionându-se reciproc, dând naştere la o succesiune a formelor de luptă, paşnice şi nepaşnice, *pe una şi aceeaşi* bază de legături şi raporturi imperialiste, reciproce, ale economiei mondiale şi ale politicii mondiale. Prea înţeleptul Kautsky însă, pentru a linişti pe muncitori şi a-i împăca cu social-şoviniştii trecuţi de partea burgheziei, *rupe* o verigă de alta din succesiunea lanţului, rupe alianţa paşnică (şi ultraimperialistă, ba chiar ultra-ultraimperialistă) de astăzi a *tuturor* puterilor, în vederea «pacificării» Chinei (amintiţi-vă de înnăbuşirea răscoalei boxerilor), de conflictul nepaşnic de mâine, care pregăteşte pentru poimâine din nou o alianţă «paşnică» generală pentru împărţirea, bunăoară, a Turciei etc. etc. In locul legăturii vii dintre perioadele de

pace imperialistă și perioadele de războaie imperialiste, Kautsky prezintă muncitorilor o abstracție moartă, pentru ca să-i impace cu conducătorii lor morți

In prefața lucrării sale «Istoria diplomației in desvoltarea internațională a Europei», americanul Hill distinge in istoria diplomației contemporane următoarele perioade : 1. era revoluției; 2. mișcarea constituțională; 3. era «imperialismului comercial» [1] din zilele noastre. Iar un scriitor împarte istoria «politicii mondiale» a Marii Britanii, dela anul 1870 încoace, în patru perioade: 1. prima perioadă asiatică (lupta împotriva expansiunii Rusiei în Asia Centrală, spre India); 2. perioada africană (aproximativ 1885—1902) — lupta împotriva Franței în legătură cu împărțirea Africii («Fachoda» 1898 — la un pas de războiul cu Franța) ; 3. a doua perioadă asiatică (tratatul cu Japonia împotriva Rusiei) și 4. perioada «europeană» — îndreptată mai ales împotriva Germaniei [2]. «Ciocnirile politice intre detașamentele de avantgardă au loc pe terenul financiar», a scris în 1905 «omul» de finanțe Riesser, arătând cum capitalul financiar francez, operând in Italia, pregătea alianța politică a acestor țări, cum se desfășura lupta dintre Germania și Anglia pentru Persia, lupta tuturor capitalurilor europene in jurul împrumuturilor ce trebuiau acordate Chinei etc. Iată realitatea vie a alianțelor pașnice ultraimperialiste, în legătura lor indisolubilă cu conflictele pur imperialiste.

Disimularea celor mai adânci contraziceri ale imperialismului de către Kautsky, disimulare care, inevitabil, ajunge să prezinte imperialismul în culori mai frumoase, nu trece fără să lase urme și asupra criticii însușirilor politice ale imperialismului făcute de acest scriitor. Imperialismul este perioada capitalului financiar și a monopolurilor, care duc pretutindeni tendințe de dominație, iar nu de libertate. Reacțiune pe toată linia, indiferent de rânduelile politice, ascuțire extremă a contrazicerilor și pe acest teren, — iată rezultatul acestor tendințe. Se înăsprește

[1] David Jayne Hill: «A History of the Diplomacy in the international development of Europe» [«Istoria diplomației în desvoltarea internațională a Europei»], vol. I, pag. X.

[2] Schilder, op. cit., 178.

mai ales asuprirea națională și tendința spre anexiuni, adică spre încălcarea independenței naționale (căci anexarea nu este altceva decât încălcarea autodeterminării națiunilor). Hilferding scoate în relief, cu drept cuvânt, legătura imperialismului cu înăsprirea asupririi naționale: «Cât despre țările de curând descoperite» — scrie el — «capitalul importat înăsprește contrazicerile și stârnește o împotrivire mereu crescândă a popoarelor, deșteptate la conștiință națională, împotriva năvălitorilor; această împotrivire poate cu ușurință să se transforme în măsuri primejdioase împotriva capitalului străin. Vechile raporturi sociale sunt revoluționate în mod radical, starea de izolare agrară, milenară, a „națiunilor care stau înafara istoriei“ dispare, ele sunt atrase în vâltoarea capitalistă. Insuși capitalismul dă treptat celor subjugați mijloacele și metodele pentru eliberarea lor. Țelul, care a fost cândva țelul cel mai inalt al națiunilor europene: crearea statului național unitar ca o armă a libertății economice și culturale, devine și țelul lor. Această mișcare de independență amenință capitalul european tocmai în domeniile sale de exploatare cele mai prețioase și pline de cele mai strălucite perspective; el poate să-și păstreze dominația numai sporindu-și neincetat forțele militare.» [1]

La aceasta trebue adăugat că nu numai în țările de curând descoperite, dar și în țările vechi, imperialismul duce la anexiuni, la înăsprirea asupririi naționale și, prin urmare, și la îndârjirea împotrivirii. Pronunțându-se împotriva întăririi reacțiunii politice de către imperialism, Kautsky lasă în umbră chestiunea, care a devenit deosebit de arzătoare, a imposibilității unității cu oportuniștii în epoca imperialismului. Pronunțându-se împotriva anexiunilor, el dă obiecțiunilor sale o formă care să fie cât de puțin supărătoare pentru oportuniști și cât mai ușor acceptabilă pentru ei. El se adresează de-a-dreptul publicului german, și totuși maschează tocmai lucrul cel mai important și mai actual, de pildă că Alsacia-Lorena este o anexiune a Germaniei. Pentru a aprecia just această «deviere a gândirii» la Kautsky, să luăm o

[1] «Capitalul financiar», 487.

pildă. Să admitem că Japonezul condamnă anexarea Filipinelor de către Americani. Se pune întrebarea: mulți vor fi oare aceia care vor crede că el face aceasta din vrăjmășie față de anexiuni în general și nu din dorința de a anexa el însuși Filipinele? Și nu va trebui oare să recunoaștem că «lupta» Japonezului împotriva anexiunilor poate fi socotită sinceră și cinstită din punct de vedere politic numai și numai dacă el s'ar ridica și împotriva anexării Coreei de către Japonia, cerând pentru Coreea libertatea de a se despărți de Japonia?

Atât analiza teoretică a imperialismului făcută de Kautsky, cât și critica lui economică, precum și critica politică a imperialismului, sunt *pe de-a'ntregul* pătrunse de un spirit de disimulare și de atenuare a contrazicerilor celor mai fundamentale, spirit absolut incompatibil cu marxismul; ele sunt pătrunse de tendința de a apăra cu orice preț unitatea cu oportunismul din mișcarea muncitorească europeană, unitate ce se distruge.

X. LOCUL ISTORIC AL IMPERIALISMULUI

Am văzut că, prin natura sa economică, imperialismul este capitalismul monopolist. Aceasta este suficient pentru a determina locul istoric al imperialismului, căci monopolul, desvoltându-se pe baza liberei concurențe și tocmai din libera concurență, constitue trecerea dela capitalism la o formațiune social-economică superioară. Trebue să deosebim mai ales patru feluri principale de monopoluri sau de manifestări principale ale capitalismului monopolist, caracteristice pentru epoca de care ne ocupăm.

In primul rând, monopolul s'a desvoltat din concentrarea producției ajunsă pe o foarte înaltă treaptă a desvoltării sale. Aceasta consta in uniunile monopoliste ale capitaliștilor, cartelurile, sindicatele, trusturile. Am văzut ce rol uriaș joacă ele în viața economică contemporană. La începutul veacului al XX-lea ele căpătară deplină predominare în țările înaintate; și dacă primii pași pe calea cartelării au fost făcuți mai întâi de țări cu tarife protecționiste ridicate (Germania, America) Anglia, cu sistemul ei de comerț liber, a arătat, foarte curând, acelaș fapt esențial: nașterea monopolurilor ca produs al concentrării producției.

In al doilea rând, monopolurile au dus la o mai intensă acaparare a unora din cele mai importante izvoare de materii prime, în special pentru industria de bază a societății capitaliste, industrie cu cele mai multe carteluri: industria cărbunelui și a fierului. Deținerea monopolistă a unora din cele mai importante izvoare de materii prime a mărit extrem de mult puterea marelui capital și a ascuțit contrazicerile dintre industria cartelată și cea necartelată.

In al treilea rând, monopolul s'a desvoltat din bănci. Acestea s'au transformat, din modeste intreprinderi mijlocitoare, în monopolişti ai capitalului financiar. Vreo trei sau cinci din cele mai mari bănci ale oricăreia dintre naţiunile capitaliste cele mai înaintate au înfăptuit «uniunea personală» a capitalului industrial cu cel bancar, au concentrat în mâinile lor puterea de a dispune de miliarde şi miliarde, care alcătuesc cea mai mare parte a capitalurilor şi a veniturilor băneşti ale ţării întregi. Oligarhia financiară, care prinde într'o reţea deasă de raporturi de dependenţă toate instituţiile economice şi politice ale societăţii burgheze moderne, fără excepţie — iată manifestarea cea mai plastică a acestui monopol.

In al patrulea rând, monopolul s'a desvoltat din politica colonială. La numeroasele motive «vechi» ale politicii coloniale, capitalul financiar a mai adăugat lupta pentru izvoare de materii prime, pentru export de capital, pentru «sfere de influenţă» — adică sfere de afaceri mănoase, de concesiuni, de profituri monopoliste etc. — în sfârşit, lupta pentru teritoriu economic în general. Când statele europene ocupau, de pildă, prin coloniile lor, a zecea parte din Africa, cum era cazul încă în anul 1876, atunci politica colonială putea să se desvolte în chip nemonopolist după tipul, ca să spunem aşa, de «acaparare liberă» a teritoriilor. Insă când nouă zecimi din Africa au fost acaparate (prin anul 1900), când lumea întreagă era deja împărţită, atunci a început în mod inevitabil era stăpânirii monopoliste a coloniilor şi, prin urmare, şi era luptei deosebit de înverşunate pentru împărţirea şi reîmpărţirea lumii.

Toată lumea ştie în ce măsură a agravat capitalismul monopolist toate contrazicerile capitalismului. Este deajuns să amintim scumpetea traiului şi jugul cartelurilor. Această agravare a contrazicerilor este cea mai puternică forţă motrice a perioadei istorice de trecere, care a început odată cu victoria definitivă a capitalului financiar mondial.

Monopoluri, oligarhie, tendinţe spre dominaţie în locul tendinţelor spre libertate, exploatarea unui număr din ce în ce mai mare de naţiuni mici sau slabe de către un pumn de naţiuni din-

tre cele mai bogate sau mai puternice, toate acestea au dat naştere trăsăturilor distinctive ale imperialismului care fac ca el să fie caracterizat ca un capitalism parazitar sau intrat în putrezire. Din ce în ce mai evident iese în relief, ca una din tendinţele imperialismului, crearea «statului-rentier», a statului-cămătar, a cărui burghezie trăieşte tot mai mult din exportul de capital şi din «tăierea de cupoane». Ar fi o greşală să se creadă că această tendinţă spre putrezire exclude creşterea rapidă a capitalismului. Nu! Unele ramuri industriale, unele pături ale burgheziei, unele ţări manifestă, în epoca imperialismului, cu o intensitate mai mare sau mai mică, când una, când alta dintre aceste tendinţe. Privit în ansamblul său, capitalismul creşte infinit mai repede decât înainte, dar această creştere nu numai că devine în general mai inegală, dar inegalitatea se manifestă în special şi prin procesul de putrezire a ţărilor celor mai puternice în ce priveşte capitalul (Anglia).

In privinţa repeziciunii desvoltării economice a Germaniei, Riesser, autorul studiilor asupra marilor bănci germane, spune: «Progresul nu tocmai încet ale epocii trecute (1848—1870) stă, faţă de iuţeala cu care a progresat întreaga economie a Germaniei şi, în special, băncile germane în epoca actuală (1870—1905), cam în acel raport în care stă viteza diligenţei, din vremurile demult apuse, cu viteza ameţitoare a automobilului din ziua de azi, care devine primejdioasă atât pentru trecătorul ce-şi vede fără grijă de drum, cât şi pentru persoanele din automobil». La rândul său acest capital financiar, crescut neobişnuit de repede, n'are nimic împotrivă, tocmai pentrucă a crescut atât de repede, să treacă la stăpânirea mai «liniştită» a coloniilor care urmează să fie acaparate, nu numai prin mijloace paşnice, dela naţiunile mai bogate. Iar în Statele Unite desvoltarea economică din ultimele decenii a mers şi mai repede decât în Germania, şi tocmai *mulţumită* acestui fapt trăsăturile parazitare ale capitalismului american în faza lui cea mai înaltă au ieşit deosebit de limpede la iveală. Pe de altă parte, compararea chiar a burgheziei americane republicane cu burghezia monarhistă japoneză sau germană arată că chiar deosebiri politice din cele mai mari

se micşorează extrem de mult în epoca imperialismului, şi asta nu pentrucă această deosebire ar fi in general fără importanţă, ci pentrucă este vorba, în toate aceste cazuri, de o burghezie cu trăsături vădit parazitare.

Stoarcerea de uriaşe profituri monopoliste de către capitaliştii uneia din multele ramuri industriale, ai uneia din numeroasele ţări etc., le dă acestora posibilitatea economică de a corupe unele straturi de muncitori şi, pentru un timp oarecare, chiar o minoritate destul de insemnată a acestora, de a-i atrage de partea burgheziei din ramura industrială respectivă sau a naţiunii respective, împotriva tuturor celorlalte. Adâncirea antagonismului dintre naţiunile imperialiste din cauza împărţirii lumii întăreşte această tendinţă. Astfel ia naştere legătura imperialismului cu oportunismul, care a ieşit la iveală mai devreme şi cu mai multă pregnanţă în Anglia, datorită faptului că unele trăsături ale desvoltării ei, trăsături cu caracter imperialist, s'au ivit aici cu mult mai inainte decât în alte ţări. Unor scriitori, ca, de pildă, lui L. Martov, le place să ignoreze existenţa legăturii dintre imperialism şi oportunismul din mişcarea muncitorească, fapt care devine acum deosebit de izbitor — prin raţionamentele «oficial-optimiste» (în spiritul lui Kautsky şi Huysmans) de felul acesta: cauza adversarilor capitalismului ar fi pierdută dacă tocmai capitalismul înaintat ar duce la întărirea oportunismului sau dacă tocmai muncitorii mai bine plătiţi s'ar dovedi înclinaţi spre oportunism etc. Nu trebue să ne inşelăm în privinţa insemnătăţii unui astfel de «optimism»: acesta este un optimism referitor la oportunism, optimism care serveşte la acoperirea oportunismului. De fapt, însă, desvoltarea deosebit de repede şi deosebit de desgustătoare a oportunismului nu este deloc o garanţie temeinică pentru victoria lui, după cum repeziciunea desvoltării unui abces virulent pe un organism sănătos poate numai să grăbească spargerea abcesului şi însănătoşirea organismului. Cei mai periculoşi, în această privinţă, sunt oamenii care nu vor să înţeleagă că lupta impotriva imperialismului, dacă nu este indisolubil legată de lupta impotriva oportunismului, se reduce la o frază deşartă şi amăgitoare

Din tot ce am spus mai sus despre natura economică a imperialismului reiese că acesta trebue caracterizat ca un capitalism de tranziţie sau, mai just, ca un capitalism muribund. Este extraordinar de instructiv în această privinţă faptul că termenii curenţi ai economiştilor burghezi, cu ajutorul cărora aceştia descriu capitalismul in stadiul lui cel mai înalt sunt: «împletire», «lipsa izolării» etc.; băncile sunt «întreprinderi care, prin sarcinile şi prin desvoltarea lor, nu au un caracter economic strict privat, ci ies din ce în ce mai mult, in desvoltarea lor, din sfera reglementării economice strict private». Şi acelaş Riesser, căruia îi aparţin ultimele cuvinte, declară, făcând o mutră grozav de serioasă, că «profeţia» marxiştilor în privinţa «socializării» «nu s'a realizat»!

Dar ce exprimă acest cuvinţel «impletire»? El exprimă numai o mică trăsătură, mai izbitoare, a procesului care are loc în faţa ochilor noştri. El arată că observatorul numără copacii fără să vadă pădurea. El copiază servil ceeace este aparent, intâmplător, haotic. El il demască pe observator ca pe un om care este copleşit de materialul brut şi care este complect incapabil să înţeleagă sensul şi insemnătatea lui. Deţinerea de acţiuni, relaţiile proprietarilor privaţi «se împletesc intâmplător». Dar substratul acestei impletiri, temelia ei, rezidă in raporturile sociale de producţie care se schimbă. Când o mare intreprindere devine gigantică şi când organizează metodic, ţinând seama de date multiple, furnizarea materiilor prime in cantităţi reprezentând ²/₃ sau ³/₄ din necesarul pentru satisfacerea consumului unei populaţii de zeci de milioane; când se organizează sistematic transportul acestor materii prime la centrele de producţie cele mai adecvate, aflate uneori la depărtări de sute şi mii de km. unul de altul; când toate stadiile de prelucrare consecutivă a materialului până la obţinerea celor mai variate fabricate sunt coordonate dintr'un centru unic; când repartizarea acestor produse intre zeci şi sute de milioane de consumatori se face după un plan (desfacerea petrolului în America şi în Germania de către «trustul petrolului» american); — atunci devine limpede că avem de-a-face cu socializarea producţiei şi nicidecum cu o simplă «impletire», că

relaţiile economice private şi de proprietate privată constitue învelişul, care nu mai corespunde conţinutului şi care trebue să se descompună inevitabil, dacă se amână în chip artificial înlăturarea lui, care poate să rămână in stare de descompunere relativ mult timp (dacă, în cazul cel mai rău, vindecarea abcesului oportunist se va tărăgăni), dar care totuşi va fi neapărat inlăturat.

Schultze-Gaevernitz, admiratorul entuziast al imperialismului german, exclamă:

«Dacă, în ultimă analiză, conducerea băncilor germane e încredinţată unei duzini de persoane, activitatea lor are chiar de pe acum mai multă insemnătate pentru binele poporului decât activitatea celor mai mulţi miniştri» (de «împletirea» intre financiari, miniştri, industriaşi şi rentieri în cazul de faţă este mai convenabil să uiţi...). «...Dacă vom analiza bine tendinţele de desvoltare arătate, reiese că: capitalul bănesc al naţiunii e reunit în bănci, băncile la rândul lor sunt legate între ele prin cartel, capitalul naţiunii, în căutare de plasament, este transformat în hârtii de valoare. Atunci se înfăptuesc cuvintele geniale ale lui Saint-Simon: „Anarhia actuală în producţie, care corespunde faptului că relaţiile economice se desfăşoară fără o reglementare unitară, trebue să facă loc organizării producţiei. Producţia nu va mai fi dirijată de întreprinzători izolaţi, independenţi unul de altul, care nu cunosc trebuinţele economice ale oamenilor, ci lucrul acesta va fi dat în seama unei anumite instituţii sociale. Comitetul central de direcţie, având putinţă de a cuprinde domeniul larg al economiei sociale dintr'un punct de vedere superior, o va reglementa potrivit intereselor întregii societăţi, va preda mijloacele de producţie în mâini competente şi se va îngriji mai ales de asigurarea unei armonii permanente între producţie şi consumaţie. Există instituţii care au cuprins în cercul sarcinilor lor o anumită organizare a muncii economice: băncile". Suntem încă departe de înfăptuirea acestor cuvinte ale lui Saint-Simon, dar ne aflăm de pe acum pe drumul înfăptuirii lor: un marxism deosebit de acela conceput de Marx, dar deosebit numai prin formă.» [1]

[1] «Grundriss der Sozialökonomik» [«Bazele economiei sociale»], 146.

Nimic de zis: frumoasă «desminţire» a lui Marx, desminţire care face un pas înapoi dela analiza ştiinţifică exactă a lui Marx, la presimţirea — deşi genială, totuşi numai presimţire — a lui Saint-Simon.

Tipărit în broşură separată,
în Aprilie 1917, la Petrograd.

V. I. Lenin, **Opere, ed. a 3-a rusă,**
vol. XIX, pag. 67—175.

CUPRINSUL